

ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΣΤΟ ΕΜΠ 1917-1974

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙ
ΤΕΚΤΟΝΩΝ

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2002

ΧΟΡΗΓΟΙ: *ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ*
UNTIMELY BOOKS

© ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ • ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
© *NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY OF ATHENS • SCHOOL OF ARCHITECTURE*

ISBN: 960-7424-32-8

**ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
1917-1974**

***ARCHITECTURE STUDIES
AT THE NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY OF ATHENS
1917-1974***

Αθήνα 2002 Athens

Το Λεύκωμα αυτό εκδόθηκε με αφορμή την έκθεση «Οι αρχιτεκτονικές σπουδές στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 1917-1974»

Οργάνωση Έκθεσης: Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

Επιστημονική Επιτροπή Έκθεσης: Νίκος Θ. Χολέβας, Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, Μάνος Μπίρης

Επιμέλεια Έκθεσης και Λευκώματος: Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη

Συντονισμός-Σχεδιασμός Έκθεσης

Γεώργιος Α. Πανέτσος
Ναταλία Μπούρα

Σχεδιασμός Λευκώματος

Μαργαρίτα Σάκκα-Θηβαίου
Ναταλία Μπούρα

Συνεργάτες

Μαργαρίτα Σάκκα-Θηβαίου
Χριστίνα Κολιάκου
Μάρα Παπαθανασίου

Μετάφραση

Jeffry Cox

Επιμέλεια Αγγλικών Κειμένων

Γεώργιος Α. Πανέτσος

Κατασκευές

Νίκος Φακίς

Φωτογράφιση Σχεδίων

Κατερίνα Γληνού
Χαράλαμπος Λουϊζίδης

Επιμέλεια Έκδοσης

Όλγα Εμμανουηλίδου

Published on the occasion of the exhibition 'Architectural Studies at the National Technical University of Athens, 1917-1974'

Organisation: School of Architecture, N.T.U.A.

Organising Committee: Nikos Th. Cholevas, Maro Kardamitsi-Adami, Manos Biris

Exhibition Curator and General Editor: Maro Kardamitsi-Adami

Exhibition Design and Coordination

Georgios A. Panetsos
Natalia Boura

Design

Margarita Sakka-Thivaïou
Natalia Boura

Assistants

Margarita Sakka-Thivaïou
Christina Koliakou
Mara Papathanassiou

Translation

Jeffry Cox

English Editor

Georgios A. Panetsos

Construction

Nikos Fakis

Photography

Katerina Glinou
Charalambos Louizidis

Editing

Olga Emmanouilidou

CONTENTS

<i>Themistocles Xanthopoulos</i> Rector, NTUA	p. 6
<i>Costas Liaskas</i> President, Technical Chamber of Greece	p. 8
<i>Yannis Polyzos</i> President, School of Architecture, NTUA	p. 12
<i>Nikos Th. Cholevas</i> President of the Exhibition Committee	p. 14
<i>Maro Kardamitsi-Adami</i> “The beginnings of architectural studies in Greece”	p. 41
<i>Manos Biris</i> “The ‘School of Crafts’ and the founding of the University-Level School of Architecture”	p. 49
1917-1930	p. 50
1930-1940	p. 60
1940-1945	p. 67
1945-1955	p. 71
1955-1965	p. 80
1965-1974	p. 89
The end of an era	p. 102
Sources of illustrations	p. 103

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Θεμιστοκλής Ξανθόπουλος</i> Πρύτανης Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου	σ. 7
<i>Κώστας Λιάσκας</i> Πρόεδρος Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας	σ. 9
<i>Γιάννης Πολύζος</i> Πρόεδρος Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ	σ. 13
<i>Νίκος Θ. Χολέβας</i> Πρόεδρος Οργανωτικής Επιτροπής	σ. 15
<i>Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη</i> «Οι απαρχές των αρχιτεκτονικών σπουδών στην Ελλάδα»	σ. 17
<i>Μάνος Μπίρης</i> «Το “Σχολείο των Τεχνών” και η ίδρυση της Ανωτάτης Σχολής Αρχιτεκτόνων»	σ. 49
1917-1930	σ. 50
1930-1940	σ. 60
1940-1945	σ. 67
1945-1955	σ. 71
1955-1965	σ. 80
1965-1974	σ. 89
Το τέλος μιας εποχής	σ. 102
Πηγές εικονογράφησης	σ. 104

The National Technical University of Athens honours and welcomes the initiative of the historic School of Architecture in organising this event to mark “Studies in Architecture at the NTUA: 1917-1974”. This presentation of educational and research activity in the field of architecture in the first sixty or so years from the foundation of the School also sketches its dominant trends and directions in this crucial pre- and post-War period.

The setting up of the School of Architecture in 1917, along with the founding of the Schools of Chemical Engineering and Agronomy and Topography, coincided with the development and establishment of the National Technical University as a complete technical university which claimed and occupied equal status among the corresponding historic European institutions. Until then, most Greek architects had been graduates of the School of Fine Arts in Constantinople and of similar schools in Paris. A small number in the profession had studied in Italy, Germany and Belgium, and even fewer held degrees from the School of Crafts and the Industrial Academy of Athens. The setting up of the School meant that there was now a structured Greek education system in architecture. The result is that the profession is nowadays dominated by Greek-trained architects, the most significant sub-total of theirs being graduates of the School of Architecture of the Technical University of Athens.

In the course of these sixty years, the School of Architecture has to show distinguished architects –scientists and architects artists– as educators and designers. Utterly devoted to their mission, these colleagues have advanced teaching and research and their works are a legacy to this country. It is a great satisfaction for the NTUA that graduates of its School of Architecture have set up at its outset the dynamic Department of Architecture of the School of Engineering of the Aristotle University of Thessaloniki and have constituted the majority of the teaching staff in the recent setting up of the Schools of Architecture at the University of Patras, the University of Thessaly and the Democritus University of Thrace.

In the face of the frontal attack mounted by the globalised market to subjugate university education, recent glaring examples being the reduction of courses of study and the mandates of Bologna and Prague, together with the ill-judged giving of university status to senior vocational colleges, the National Technical University of Athens is leading the forces defending the principle of the Universitas and the content of substantive university education. The School of Architecture is, united, in the front line of this resistance to the lowering of standards which is being attempted. It studies and enhances the values of tradition, it develops up-to-the-minute thinking on architecture, and investigates and maps out the pathways of the future. Of this the exhibitions of student work held from time to time are incontrovertible witnesses, and the most recent example for emulation is the exhibition accompanied by the publication in hand.

Congratulations and thanks go to those who have created these and to all who have contributed to this presentation of the optimistic message of high-quality architecture and university education.

Themistocles Xanthopoulos

Rector, National Technical University of Athens

Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο τιμά και χαιρετίζει την πρωτοβουλία της ιστορικής Σχολής Αρχιτεκτόνων να οργανώσει εκδήλωση για τις «Σπουδές της Αρχιτεκτονικής στο ΕΜΠ:1917-1974». Η παρουσίαση της εκπαιδευτικής και ερευνητικής δραστηριότητας στο χώρο της Αρχιτεκτονικής, στα πρώτα εξήντα περίπου χρόνια από την ίδρυση της Σχολής σκιαγραφεί και τις κυρίαρχες τάσεις και κατευθύνσεις της σ' αυτή την κρίσιμη προ- και μετα- πολεμική περίοδο.

Η ίδρυση της Σχολής Αρχιτεκτόνων το 1917, παράλληλα με την ίδρυση των Σχολών Χημικών Μηχανικών και Αγρονόμων Τοπογράφων, συμπίπτει με την ανάπτυξη και καθιέρωση του Ε.Μ.Πολυτεχνείου ως πλήρους Τεχνικού Πανεπιστημίου, που διεκδικεί και καταλαμβάνει ισότιμη θέση μεταξύ των ιστορικών ευρωπαϊκών Πολυτεχνείων. Μέχρι τότε, οι περισσότεροι Έλληνες αρχιτέκτονες ήταν απόφοιτοι της Σχολής Καλών Τεχνών της Κωνσταντινούπολης και των αντίστοιχων Σχολών του Παρισιού. Ένας μικρός αριθμός αρχιτεκτόνων είχε σπουδάσει στην Ιταλία, τη Γερμανία και το Βέλγιο, ενώ κάποιοι ήταν διπλωματούχοι του Σχολείου των Τεχνών και της Βιομηχανικής Ακαδημίας Αθηνών. Με την ίδρυση της Σχολής συγκροτείται σύγχρονη Ελληνική Παιδεία και στην Αρχιτεκτονική, με αποτέλεσμα σήμερα να κυριαρχεί η παρουσία των ελληνοσπουδαγμένων αρχιτεκτόνων με σημαντικότερο υποσύνολο τους αποφοίτους της Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ.

Στη διάρκεια των εξήντα αυτών χρόνων η Σχολή Αρχιτεκτόνων ανέδειξε διαπρεπείς αρχιτέκτονες επιστήμονες και καλλιτέχνες ως δασκάλους και δημιουργούς. Αφοσιωμένοι στην αποστολή τους, οι συνάδελφοι αυτοί προήγαγαν τη διδασκαλία και την έρευνα και κόσμησαν την Ελλάδα με τα έργα τους. Αποτελεί ικανοποίηση για το ΕΜΠ το γεγονός ότι οι απόφοιτοι της Σχολής Αρχιτεκτόνων έστησαν, στο ξεκίνημά του, το δυναμικό Τμήμα Αρχιτεκτόνων της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ, ενώ πρόσφατα συνέβαλε με τους περισσότερους διδάσκοντες στην ίδρυση των νέων Σχολών Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Πατρών, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

Στην ολομέτωπη επίθεση της Παγκοσμιοποιημένης Αγοράς για την άλωση και της Πανεπιστημιακής Παιδείας, με τελευταία κραυγαλέα παραδείγματα τη συρρίκνωση των σπουδών και τις επιταγές της Μπολόνια και της Πράγας και την άκριτη «ανώτατοποίηση» των ΤΕΙ, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο ηγείται των δυνάμεων που προασπίζουν τις αρχές της *Universitas* και το περιεχόμενο των ουσιαστικών Πανεπιστημιακών Σπουδών. Η Σχολή Αρχιτεκτόνων ούσωμη βρίσκεται στις πρώτες γραμμές αυτού του αγώνα αντίστασης στην επιχειρούμενη υποβάθμιση. Αναλύει και αναδεικνύει τις αξίες της παράδοσης, αναπτύσσει την εκάστοτε σύγχρονη αρχιτεκτονική σκέψη και παράλληλα ερευνά και χαράζει τους δρόμους του μέλλοντος. Αψευδής μάρτυς είναι οι περιοδικές εκθέσεις σπουδαστικών εργασιών και πιο πρόσφατο παράδειγμα για μίμηση η έκθεση που συνοδεύει το παρόν τεύχος.

Συγχαρητήρια και ευχαριστίες απευθύνονται στους δημιουργούς, αλλά και σε όσους συνέβαλαν οργανωτικά στην παρουσίαση αυτού του αισιόδοξου μηνύματος ποιοτικής Αρχιτεκτονικής και ουσιαστικής Πανεπιστημιακής Παιδείας.

Θεμιστοκλής Ξανθόπουλος
Πρύτανης Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

It is with particular pleasure and satisfaction that the Technical Chamber of Greece has participated in the organisation of the event to mark Architectural Studies at the NTUA: 1917-1974; it believes that this event will play a part, in a particularly positive manner, in the evaluation of what has been a lengthy and laborious task.

When, in 1921, the graduates of the School of Architecture of the National Metsovian Polytechnic were enrolled on the "Register of Members of the Technical Chamber of Greece", their total number was no more than 70. In the years which have passed since then, the number of enrolled architects has increased tremendously and today is in excess of 14,500. A large percentage of these is made up of graduates of the School of Architecture of the Athens Technical University.

It is hardly necessary to stress the major role which architects are called upon to play in the shaping of the built environment, in the architectural expression of the social and cultural evolution process, in the enhancement of the image of cities and settlements and in the country's general development.

These are objectives which are common to both the Technical Chamber and the Technical University and are expressed through shared endeavours in the academic and in the professional field. This is a joint endeavour aimed at education and the utilisation of high-level experts to serve public administration and the private sector in the best possible way. The Technical Chamber of Greece, wishes every success to the further development of the School of Architecture through the optimal employment of the experience which it possesses and of the new ideas which are generated within it.

Costas Liaskas

President, Technical Chamber of Greece

Το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας με ιδιαίτερη χαρά και ικανοποίηση συμμετέχει στη διοργάνωση της εκδήλωσης για τις «Σπουδές της Αρχιτεκτονικής στο ΕΜΠ: 1917-1974» και πιστεύει πως αυτή θα συμβάλει με ιδιαίτερα θετικό τρόπο στην αποτίμηση ενός μακρόχρονου και πολύμοχθου έργου.

Όταν το 1921 οι πρώτοι απόφοιτοι της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ εγγράφηκαν στο Μητρώον των Μελών του ΤΕΕ, ο συνολικός αριθμός των εγγεγραμμένων αρχιτεκτόνων δεν ξεπερνούσε τους 70. Στα χρόνια που πέρασαν από τότε, ο αριθμός των αρχιτεκτόνων αυξήθηκε εντυπωσιακά και σήμερα έχει ξεπεράσει τους 14500. Ένα μεγάλο ποσοστό από αυτούς είναι απόφοιτοι της Σχολής Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου. Δεν χρειάζεται να τονιστεί η μεγάλη σημασία του ρόλου, που καλούνται να παίξουν οι αρχιτέκτονες, στη διαμόρφωση του κτισμένου περιβάλλοντος, στη μέσω της αρχιτεκτονικής έκφραση του κοινωνικού και πολιτιστικού γίνεσθαι, στην αναβάθμιση της εικόνας των πόλεων και των οικισμών, στη γενική ανάπτυξη της χώρας. Πρόκειται για στόχους κοινούς τόσο του ΤΕΕ όσο και του ΕΜΠ, που εκφράζονται με κοινές προσπάθειες τόσο στον επιστημονικό, όσο και στον επαγγελματικό τομέα. Πρόκειται για την κοινή προσπάθεια μόρφωσης και αξιοποίησης υψηλού επιπέδου επιστημόνων, που θα υπηρετήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη δημόσια διοίκηση, καθώς και τον ιδιωτικό τομέα.

Το ΤΕΕ, εύχεται κάθε επιτυχία στην περαιτέρω ανάπτυξη της Σχολής Αρχιτεκτόνων, μέσα από την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση της εμπειρίας που διαθέτει, αλλά και των νέων ιδεών που γεννιούνται στο χώρο του.

Κώστας Λιάσκας

Πρόεδρος Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας

Σκίτσο του Κτίριου Αβέρωφ, Μαρίκα Ζαγορησίου
Sketch of the Averof building, Marika Zagorissiou

Nine decades of life for a university school, just less than a century, is a sufficiently long period to make evaluation possible – evaluation of the effects of architectural education on the built environment in Greece in its entirety. The School of Architectural Engineering of the National Technical University of Athens, a continuation and evolution of the Technical School which was founded in 1836, has the strongly marked identity of 85 years of experience since its foundation, the legacy of the people who have taught in it, and of the thousands of architects who have graduated from it.

This publication, which is based on the documentation and archival material in the School's possession or other that has been kindly made available to it, covers a more limited period which belongs to history and can be approached soberly and with scientific maturity, both by those "within", but also, above all, by the broader social environment.

Many people have the impression that the architectural profession became known and was established in Greece only in the last two or three decades. A re-reading of the periods and the persons who played a role in the evolution of the School of Architecture in the first half and more of the twentieth century permits us to correct that misconception. We believe that there have been systematic architectural studies in this country, which could be described as "early" as to the level of production relations, just as there have been important works and creations of many generations of teachers and graduates of the School.

Today we have left behind the era of a few students and equally few, but particularly well-known, teachers. After 1974, we could say that the courses of study have been broadened and in a sense became more democratic. In 2002, the School of Architectural Engineering of the NTUA hosts 1,530 undergraduates, 120 graduate students, 208 doctoral candidates and a teaching staff of 104, assisted by more than 30 people providing secretarial and technical support. This whole "community" is no longer housed in the historic Averof Hall, but extends to the Patission Complex, to the Tositsa and Bouboulinas Halls, to the former Chemistry, Engineering and Electrical Engineering lecture rooms. Greece now has five Schools of Architecture and architectural training is no longer "exclusive" in the sense it was in the days to which this publication is devoted.

A review of history teaches us and stimulates thinking about the future. The cities and schools of architecture of Europe are closer to us than ever. The same is true of the European production of architecture. Against this landscape, we must take a stand which is critical but strong, equipped with a significant identity and defending the values of a public open university and of an architecture for the human being which formed the vision of many generations of students and teachers.

Professor Yannis Polyzos

President, School of Architectural Engineering, NTUA

Εννέα δεκαετίες ζωής μίας πανεπιστημιακής Σχολής, κάτι λιγότερο από έναν αιώνα, είναι μία αρκετά μεγάλη χρονική περίοδος, που δίνει τη δυνατότητα αξιολόγησης' αξιολόγησης των επιπτώσεων της αρχιτεκτονικής παιδείας στο σύνολο του κτισμένου περιβάλλοντος των ελληνικών πόλεων. Η Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου –συνέχεια και μετεξέλιξη του Τεχνικού Σχολείου, που ιδρύθηκε το 1836– διαθέτει την ισχυρή ταυτότητα της εμπειρίας 85 ετών από την ίδρυσή της, την παράδοση των ανθρώπων που δίδαξαν σε αυτήν, όπως και των χιλιάδων αρχιτεκτόνων αποφοίτων της. Αυτή η έκδοση, η οποία βασίζεται στην τεκμηρίωση και το αρχειακό υλικό, που διαθέτει η Σχολή ή ευγενώς της παραχωρήθηκε, καλύπτει μία πιο περιορισμένη χρονική περίοδο η οποία ανήκει στην ιστορία και μπορεί να αντιμετωπιστεί με νηφαλιότητα και επιστημονική ωριμότητα, τόσο από τους «εντός», κυρίως όμως από τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Ο πολύς κόσμος γνωρίζει ότι το επάγγελμα του αρχιτέκτονα έγινε γνωστό και κατοχυρώθηκε στην Ελλάδα μόλις τις δύο-τρεις τελευταίες δεκαετίες. Το ξαναδιάβασμα των περιόδων, καθώς και των προσώπων που έπαιξαν ρόλο στην εξέλιξη της Σχολής Αρχιτεκτόνων κατά το πρώτο ήμισυ και πλέον του 20ού αιώνα, επιτρέπει την ανατροπή αυτής της τρέχουσας αντίληψης. Εμείς πιστεύουμε ότι στην πατρίδα μας υπήρξαν συστηματικές αρχιτεκτονικές σπουδές –«πρόωρες» μπορούν να χαρακτηριστούν ως προς το επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών σχέσεων στη χώρα μας–, όπως υπήρξαν και σημαντικά έργα και δημιουργήματα πολλών γενεών δασκάλων και αποφοίτων της Σχολής. Σήμερα φύγαμε από την εποχή των λίγων σπουδαστών και των επίσης λίγων, διάσημων δασκάλων. Μετά το 1974 μπορούμε να πούμε ότι οι σπουδές διευρύνθηκαν, με μία έννοια δημοκρατικοποιήθηκαν. Το 2002, η Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΕΜΠ φιλοξενεί 1530 προπτυχιακούς σπουδαστές, 120 μεταπτυχιακούς, 280 υποψήφιους διδάκτορες, με 104 Μέλη Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού που περιβάλλονται από 30 και πλέον στελέχη γραμματειακής και τεχνικής υποστήριξης. Και όλη αυτή η «κοινότητα» δεν στεγάζεται πλέον στο Ιστορικό Κτίριο Αβέρωφ, αλλά εξαπλώνεται στο συγκρότημα Πατησίων, στα κτίρια Τσοίτσα και Μπουμπουλίνας, στα παλιά διδακτήρια των Χημικών, των Μηχανολόγων, των Ηλεκτρολόγων ή, ακόμα παλαιότερα, των Αγρονόμων και Τοπογράφων. Η Ελλάδα διαθέτει πλέον πέντε Σχολές Αρχιτεκτονικής. Και η αρχιτεκτονική παιδεία δεν είναι «απρόσιτη», όπως ήταν την περίοδο που παρουσιάζεται σε αυτή την έκδοση.

Η αναδρομή στην ιστορία διδάσκει και προβληματίζει για το μέλλον. Οι ευρωπαϊκές πόλεις και οι αρχιτεκτονικές Σχολές τους βρίσκονται περισσότερο κοντά μας από ποτέ άλλοτε. Το ίδιο συμβαίνει και με την ευρωπαϊκή παραγωγή Αρχιτεκτονικής. Απέναντι σε αυτό το τοπίο, οφείλουμε να σταθούμε προβληματισμένοι, αλλά και ισχυροί, οπλισμένοι με τη σημαντική ταυτότητά μας, υπερασπιζόμενοι τις αξίες του δημόσιου ανοιχτού πανεπιστημίου και της Αρχιτεκτονικής για τον άνθρωπο, που οραματίστηκαν πολλές γενιές σπουδαστών και δασκάλων.

Καθηγητής Γιάννης Πολύζος

Πρόεδρος Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

The School of Architecture of the National Technical University of Athens is celebrating the early years after its foundation, in 1917, as, at that time, an autonomous university-level School of Architecture.

The exhibition which is accompanied by this publication is the result of the will and wish of the School, which, initially under the presidency of Professor Nikolaos Kaloyeras and subsequently under that of Professor Yannis Polyzos, have brought this enterprise to fruition. This undertaking has not been easy and has required dedication, hard work, inspiration and, above all, the labour of love. The “life” of the School of Architecture within the historic downtown premises of the NTUA constitutes a significant aspect of the cultural dynamics of modern and contemporary Greece for almost a century.

Teachers and students who by their work have set the seal on the picture of the built space of this country, distinguished and humble labourers in our Art – all together have given of their best within the historical and social frame of the course followed by this nation. Naturally, all this has been within the limiting legislative outline in force for the activities of an architect. And here attention should also be drawn to the contribution made by the professors and students of architecture in the difficult years of the Occupation and their self-sacrifice in the efforts of the National Resistance.

In the pages which follow, an effort has been made to provide a minimal record and presentation of a labour of vast bulk and high quality.

The Organising Committee, which, apart from the author of this brief introductory note, consists of his colleagues Professors Maro Kardamitsi-Adami and Manos G. Biris, regards it as a duty to express its thanks to Associate Professor Georgios A. Panetsos and to architects Natalia Boura and Margarita Sakka-Thiveou as well as to all those who have contibuted one way or another in to the completion of this understanding. It would like to express our special thanks to the numerous distinguished alumni who have willingly provided us, from their personal archives, with unique and irreplaceable documentation of their toil and visions.

The School of Architecture of the NTUA commits the exhibition to the public, together with this catalogue, with pleasure, and, I would venture to say, with pride, with respect for tradition and faith in the future.

Professor Nikos Th. Cholevas
Chairman of the Exhibition Committee

Η Σχολή Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου γιορτάζει τα πρώτα χρόνια από την ίδρυσή της, το 1917, ως αυτόνομη τότε Ανωτάτη Σχολή Αρχιτεκτόνων.

Η έκθεση που συνοδεύεται από το λεύκωμα που έχετε στα χέρια σας, είναι αποτέλεσμα της βούλησης και της θέλησης της Σχολής που αρχικά υπό την προεδρία του καθηγητή Νίκου Καλογερά και μετέπειτα του καθηγητή Γιάννη Πολύζου, συνετέλεσαν στην υλοποίηση αυτής της προσπάθειας. Το εγχείρημα δεν ήταν εύκολο και απαιτήσε αφοσίωση, πολλή δουλειά, κέφι και ιδίως μεράκι.

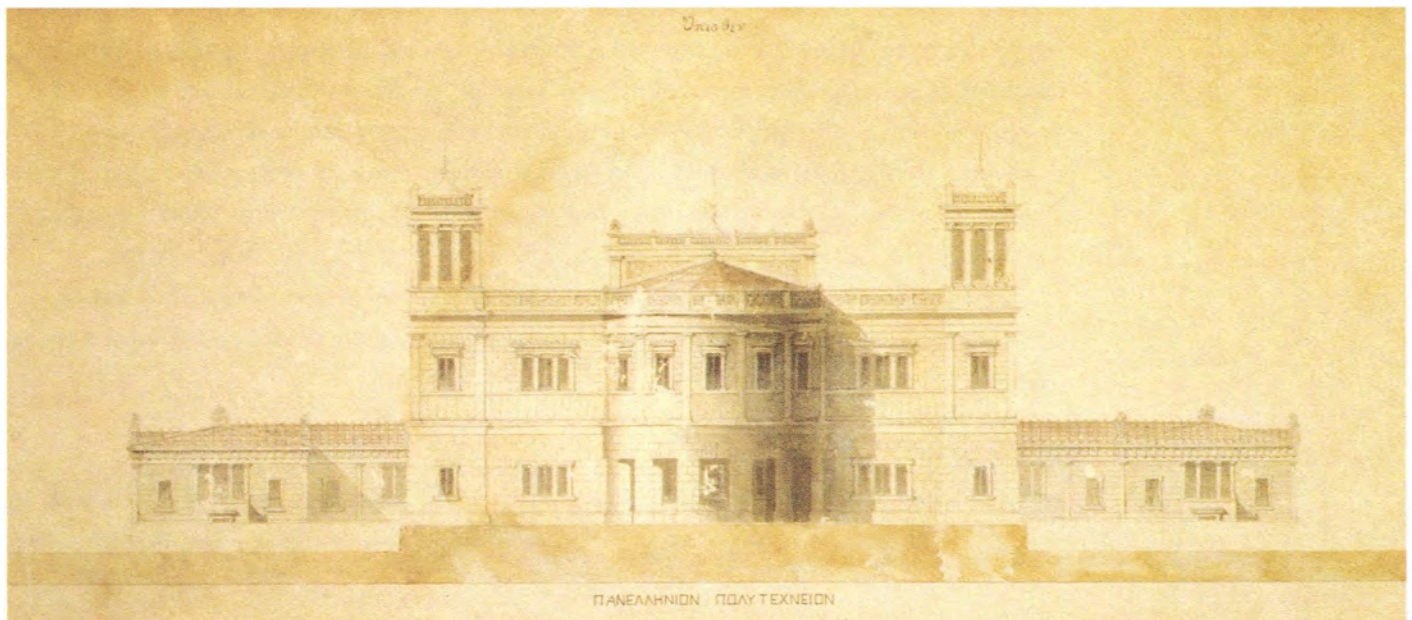
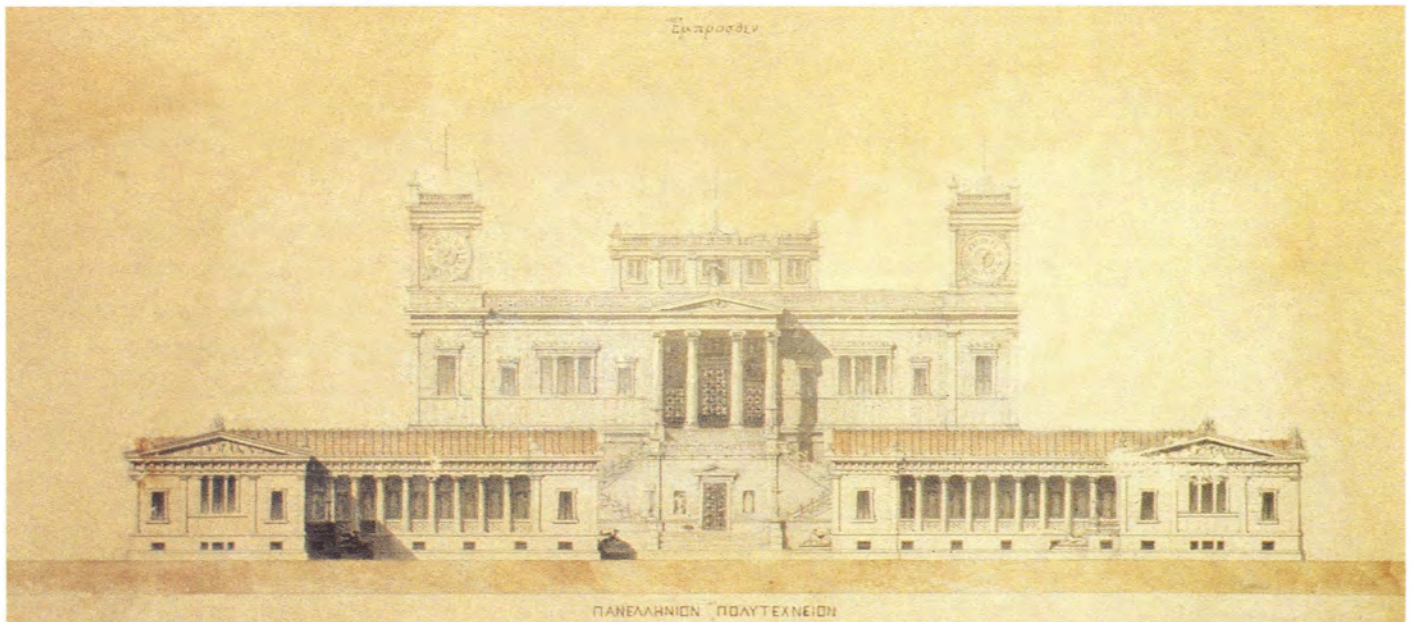
Πράγματι, η «ζωή» της Αρχιτεκτονικής Σχολής, μέσα στο ιστορικό συγκρότημα του κεντρικού κτιρίου του ΕΜΠ αποτελεί και μια πτυχή της πολιτιστικής δυναμικής της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, εδώ και κοντά έναν αιώνα.

Μορφές δασκάλων, προσωπικότητες σπουδαστών που με το έργο τους σφράγισαν μετέπειτα την εικόνα του κτιστού χώρου της χώρας, επιφανείς και ταπεινοί εργάτες της Τέχνης μας, όλοι μαζί έδωσαν ό,τι καλύτερο μπορούσαν μέσα στο ιστορικό και κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο της πορείας του Έθνους. Φυσικά όλα αυτά μέσα στο ισχύον νομοθετικό περίγραμμα της δράσης του αρχιτέκτονα. Εδώ πρέπει να τονιστεί και η προσφορά των καθηγητών και των σπουδαστών της Αρχιτεκτονικής στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής, αλλά και η αυτοθυσία τους στους αγώνες της Εθνικής Αντίστασης. Στις σελίδες που ακολουθούν, έγινε προσπάθεια μιας ελάχιστης καταγραφής και παρουσίασης ενός μόχθου τεραστίου όγκου και υψηλής ποιότητας, που παρήχθη μέσα στους χώρους διδασκαλίας.

Η Οργανωτική Επιτροπή που, εκτός από τον υπογράφοντα το μικρό αυτό εισαγωγικό κείμενο, αποτελείται από τους συναδέλφους καθηγητές κ.κ. Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη και Μάνο Γ. Μπίρη, θεωρεί χρέος της να ευχαριστήσει τον αναπληρωτή καθηγητή Γεώργιο Α. Πανέτσο και τις αρχιτέκτονες κ.κ. Ναταλία Μπούρα και Μαργαρίτα Σάκκα-Θηβαίου για τη συνεργασία τους, καθώς και όλους όσοι με οποιοδήποτε τρόπο συνέβαλαν στην υλοποίηση αυτής της προσπάθειας. Ιδιαίτερα απευθύνει θερμές ευχαριστίες στους διακεκριμένους αποφοίτους, που με προθυμία μας παραχώρησαν από το προσωπικό τους αρχείο μοναδικά και αναντικατάστατα τεκμήρια του μόχθου και των οραμάτων τους.

Η Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ παραδίδει λοιπόν στο κοινό την έκθεση αυτή, καθώς και το παρόν λεύκωμα με χαρά και, θα τολμούσα να πω, υπερηφάνεια, με σεβασμό στην παράδοση και με πίστη στο μέλλον.

Καθηγητής Νίκος Θ. Χολέβας
Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής

Λύσανδρος Καφαντίζογλου (1811-85), Πανελλήνιον Πολυτεχνείον, 1862-75
 Σχέδια πρόσοψης και πίσω όψης (1868), υδατογραφία με μελάνι σε χαρτί, Συλλογές ΕΜΠ

*Lyssandros Kaftantzoglou (1811-85), Panhellenic Polytechnion, 1862-75
 Front and rear elevation (1868), watercolor and ink on paper, NTUA Collections*

ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη

Διάταγμα
Περί Εκπαιδεύσεως εις την Αρχιτεκτονικήν
Ἰθων
Ελέω Θεού
Βασιλεύς της Ελλάδας

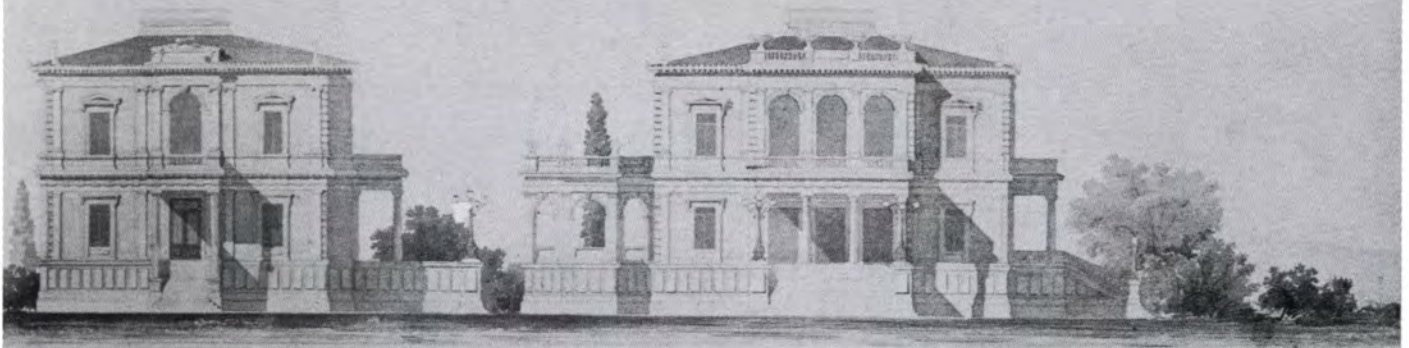
Θεωρούντες την επιρροήν την οποίαν η αρχιτεκτονική έχει εις τον πολιτικόν βίον εν γένει. Εκτιμώντες τας ιστορικές αναμνήσεις, αι οποίαι είναι ειδικώς ως προς τούτο συνδεδεμένα με την Ελλάδα, κανονίσαντες ήδη πλέον την διεύθυνσιν των δημοσίων οικοδομών δια διάταγματος, προσδιορίζομεν επί τη προτάσει της Ημετέρας επί των Εκκλησιαστικών Γραμματειάς και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, ακούσαντες και την γνώμην των υπουργείων των Εσωτερικών και των Στρατιωτικών τα εφεξής:

1. Θέλει συστηθή τώρα πλέον εις Αθήνας σχολείον εις το οποίον θέλουν διδάσκεσθαι την Κυριακήν και τας Εορτάς όσοι επιθυμούν να μορφοθώσιν ως αρχιτεχνίται (μαϊστορες) εις την αρχιτεκτονικήν...

Το διάταγμα αυτό, που εκδόθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 1836 (12/1/1837) και υπογράφεται εν ονόματι της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως από το Υπουργικό Συμβούλιο, θεωρείται η επίσημη ίδρυση της πρώτης Αρχιτεκτονικής Σχολής της νεότερης Ελλάδας. Οι δύο προγενέστερες σχολές, που είχαν λειτουργήσει στον ελληνικό χώρο στις αρχές του 19ου αιώνα, η περίφημη Ακαδημία Καλών Τεχνών της Κέρκυρας, όπου το μάθημα της Αρχιτεκτονικής δίδασκε ο Κεφαλλονίτης Γεράσιμος Πιτζαμάνος, και η ιδιαίτερη Σχολή Αρχιτεκτονικής του Αντώνιο Βίλλα επίσης στην Κέρκυρα, είχαν ήδη σταματήσει τη λειτουργία τους. Εκτός τούτου τα αγγλοκρατούμενα Επτάνησα δεν είχαν ακόμη ενωθεί με το νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

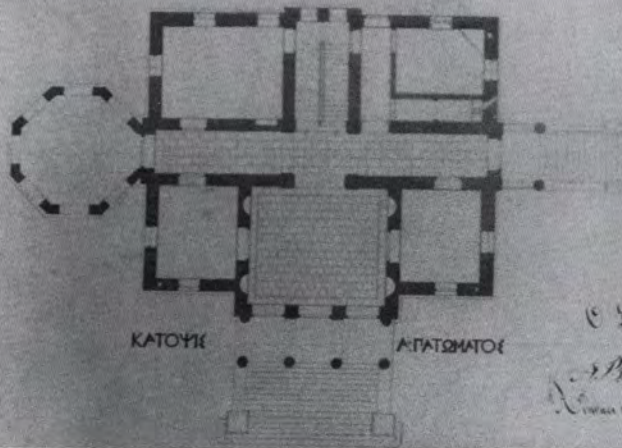
Το Σχολείο των Τεχνών της Αθήνας, σε αντίθεση με την Ακαδημία Καλών Τεχνών της Κέρκυρας, που μπορούσε άφοβα να συγκριθεί με τις αντίστοιχες Σχολές του εξωτερικού, δεν ήταν πανεπιστημιακής στάθμης, ούτε οι απόφοιτοί του επιστήμονες αρχιτέκτονες μηχανικοί. Επρόκειτο για μια απλή τεχνική Σχολή για αρχιτέκτονες «μαϊστορες» και έτσι παρέμεινε για αρκετά χρόνια. Οι πρώτοι επιστήμονες μηχανικοί που σπούδασαν στην Ελλάδα ήταν απόφοιτοι της «Στρατιωτικής Κεντρικής Σχολής» των Ευελπίδων, που ιδρύθηκε από τον Καποδίστρια το 1829. Τον οργανισμό της Σχολής είχε συντάξει ο Γάλλος αξιωματικός Ποζιέ κατά τα πρότυπα των γαλλικών στρατιωτικών Σχολών. Θα πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε ότι μέχρι τον 19ο αιώνα η διαφορά πολιτικών και αρχιτεκτόνων μηχανικών, όπως αυτή νοείται σήμερα, δεν υπήρχε. Ο διαχωρισμός γινόταν μεταξύ πολιτικών αρχιτεκτόνων μηχανικών και στρατιωτικών αρχιτεκτόνων μηχανικών ή οχυρωματοποιών. Η διαφορά δεν οφειλόταν τόσο στο είδος των σπουδών τους, όσο κυρίως στο είδος της Αρχιτεκτονικής που ασκούσαν, δηλαδή είτε τη στρατιωτική οχυρωματική, είτε την πολιτική (που αφορούσε κυρίως τα δημόσια οικοδομήματα). Οι

ΣΧΕΔΙΟΝ ΟΙΚΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΥ ΝΙΚΗΦΙΛΙΠΠΟΥ ΕΝ ΤΗ ΟΔΩ. Θ.

ΟΥΚΕ ΠΑΡΑΓΙΑ

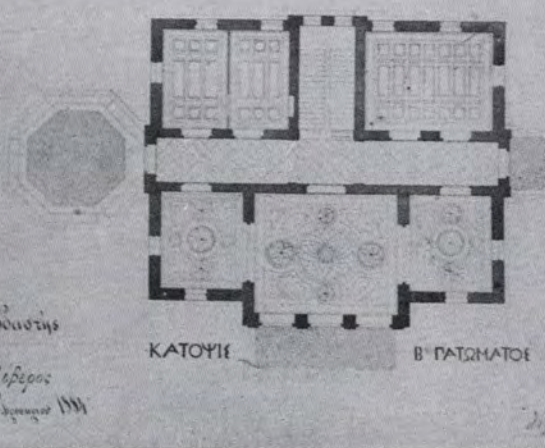
ΟΥΚΕ ΚΥΡΙΑ

ΚΑΤΟΥΡΙ

Α' ΠΑΤΩΜΑΤΟΙ

Ε. Σουσιούσης
Κ. Χαλάρης
Αθήναι εν τῇ Πρυτανείᾳ 1891

ΚΑΤΟΥΡΙ

Β' ΠΑΤΩΜΑΤΟΙ

Καλάρης
1891

Σπουδαστικό σχέδιο από το «Σχολείο των Τεχνών» [Ιδιωτική συλλογή]
Student's drawing from the 'School of Crafts' [Private collection]

όροι λοιπόν «πολιτικός μηχανικός» ή «πολιτικός αρχιτέκτων» ήταν ταυτόσημοι και σήμαιναν τον επιστήμονα μηχανικό που ασχολείτο αποκλειστικά με την Πολιτική Αρχιτεκτονική.

Η ανοικοδόμηση του νεοσύστατου κράτους απαιτούσε, μεταξύ άλλων, τη στελέχωση των σχετικών υπηρεσιών από μορφωμένους μηχανικούς, αλλά και εξειδικευμένους τεχνίτες. Η βούληση του Καποδίστρια ήταν να εισαγάγει την αρχιτεκτονική παιδεία και στις χαμηλότερες βαθμίδες, αναθέτοντας στους αρχιτέκτονες της Κυβέρνησης Σταμάτη Κλεάνθη και Eduard Schaubert, μεταξύ των άλλων καθηκόντων τους, να διδάσκουν στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας, «θεωρητικώς και πρακτικώς τους ήδη προηγμένους νέους, όσοι έχουν κλίση και ευφυΐαν εις την τέχνην». Οι δυο αρχιτέκτονες όμως δεν αποδέχθηκαν ποτέ αυτό τον όρο της σύμβασης, ίσως γιατί οι εργασίες τους δεν τους άφηναν ελεύθερο χρόνο, ίσως γιατί δεν θεωρούσαν τους εαυτούς τους δασκάλους. Αντ' αυτού συνέταξε ο Σταμάτης Κλεάνθης ένα αρχιτεκτονικό εγχειρίδιο που, αν και δεν τυπώθηκε ποτέ, δεν παύει να είναι το πρώτο εγχειρίδιο με βασικά αρχιτεκτονικά στοιχεία που γράφτηκε στην ελληνική γλώσσα μετά την ίδρυση του νεοσύστατου κράτους. Αυτό όμως που δεν έκαναν οι Κλεάνθης και Schaubert πραγματοποιήσει, και μάλιστα με επιτυχία, ο αλληλοδιδασκτικός διδάσκαλος του δημοσίου σχολείου Ναυπλίου Αλέξανδρος Ησαΐας: «Αι επισυναπτόμεναι προτάσεις διαφόρων οικοδομών και τα λοιπά σχέδια των μαθητών αποδεικνύουν τρανότατα οποίας προόδους έκαμαν εις το ωφελιμότατον και χρησιμότατον τούτο μάθημα». Ίσως λοιπόν η σχολή του Ησαΐα ν' αποτελεί τον άτυπο πρόδρομο του σχολείου που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1837 με πρώτο διευθυντή τον Φρειδερίκο Τσέντερ. Το σχολείο οργανώθηκε κατά το πρότυπο του Βασιλικού Σχολείου των Οικοδομικών Τεχνών του Μονάχου και του Τεχνικού Σχολείου La Martinière της Λυών. Αλληλοδιαδοχικά στεγάστηκε στις τρεις κατοικίες των αδελφών Γεωργίου και Κωνσταντίνου Βλαχούτζη στη θέση Γεράνι, στην αρχή δηλαδή της οδού Πειραιώς, μέχρι το 1872 οπότε μεταφέρθηκε οριστικά στα κτίρια της οδού Πατησίων.

Το 1887 το Μετσόβιο Πολυτεχνείο, όπως έχει πλέον ονομαστεί από το 1873 σύμφωνα με την επιθυμία του μεγάλου ευεργέτη Γεωργίου Αβέρωφ ο οποίος και χρηματοδότησε τη φάση της κατασκευής του, αναδιοργανώνεται κατά το πρότυπο της «Ecole d'arts industrielles» της Γαλλίας από τον διευθυντή του Αν. Θεοφιλά.

«Το Σχολείον των Τεχνών διαιρείται εις τρία διακεκριμένα τμήματα, το Βιομηχανικόν (Βιοτεχνικόν) ή Καθημερινόν, το Καλλιτεχνικόν και το Κυριακόν. Το Βιοτεχνικόν τμήμα περιλαμβάνει τρεις ειδικάς Σχολάς, την της Αρχιτεκτονικής, την της Χωρομετρίας και την της Μηχανουργίας». Η διάρκεια των σπουδών είναι τετραετής μεν στις δυο πρώτες Σχολές και πενταετής στην της Μηχανουργίας. Το δίπλωμα των αποφοίτων του Βιοτεχνικού Τμήματος αποτελεί προϋπόθεση για την πρόσληψη στις δημόσιες υπηρεσίες. Στο Καλλιτεχνικό Τμήμα η φοίτηση είναι τριετής και οι απόφοιτοι εφοδιάζονται με πιστοποιητικό και όχι με δίπλωμα.

Το Κυριακόν, τέλος, σχολείο λειτουργεί όπως πάντα για την επιμόρφωση των τεχνιτών. Ελάχιστα είναι τα στοιχεία που διαθέτουμε για την περίοδο αυτή των σπουδών. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι στο Βιοτεχνικό Τμήμα οι σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής αποτελούσαν περίπου τα δύο τρίτα του συνόλου. Το 1884-85 π.χ. σε σύνολο 47 αποφοίτων, οι 32 είναι απόφοιτοι της Αρχιτεκτονικής.

Το 1901 πεθαίνει ο Αναστάσιος Θεοφιλάς. Τον διαδέχεται ο Ιωάννης Λαζαρίμος. Ακολουθούν οι Κωνσταντίνος Μητσόπουλος, Νικόλαος Τριανταφυλλίδης και στη συνέχεια ο Άγγελος Γκίνης. Σημαντικοί δάσκαλοι και τεχνικοί και οι τέσσερις –όχι όμως αρχιτέκτονες–, δίνουν στο Πολυτεχνείο μια περισσότερο τεχνική κατεύθυνση. Έτσι από

το 1910 και για μια περίπου δεκαετία λειτουργούν μονάχα οι Σχολές των Πολιτικών Μηχανικών και των Μηχανουργών.

Ο Κ. Μητσόπουλος συντάσσει υπόμνημα, κατά το οποίο οι σπουδές στο Μετσόβιο θα έπρεπε να αναδιοργανωθούν σύμφωνα με τις υπόλοιπες ανώτερες επιστημονικές τεχνικές Σχολές της Ευρώπης, τις ισοτίμες με τα Πανεπιστήμια. Η «Μετσόβιος Πολυτεχνική Ακαδημία», ισοτίμη με το Εθνικό Πανεπιστήμιο, θα περιελάμβανε οκτώ ειδικές Σχολές. Σε αντίστοιχο υπόμνημα του Α. Γκίνη, οι Σχολές περιορίζονται σε τρεις: Πολιτικών Μηχανικών, Μηχανολόγων και Αρχιτεκτόνων.

Ο Νόμος 980 του 1917 καθορίζει την τελική μορφή συγκρότησης και λειτουργίας του Ιδρύματος. Σύμφωνα με αυτόν συστήνονται τρεις ακόμη Σχολές: των Αρχιτεκτόνων, των Τοπογράφων Μηχανικών και των Χημικών Μηχανικών.

Το 1917 λοιπόν μπορεί να θεωρηθεί η νέα αρχή της Αρχιτεκτονικής Σχολής.

Στις πρώτες εισαγωγικές εξετάσεις πετυχαίνουν δεκατέσσερις υποψήφιοι. Σ' αυτούς προστίθενται δύο ακόμη από μεταγραφή από τη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών.

Τέσσερα χρόνια αργότερα, αποφοιτούν οι πρώτοι 12, γνωστοί ως οι «12 απόστολοι», πρόκειται για τους Ιωάννη Βασιλείου, Μάρκο Βιαγκίνη, Κωνσταντίνο Δήμου, Γεώργιο Καμπανέλλο, Γεώργιο Μακαρώνα, Γεώργιο Μαράτο, Γεώργιο Μεταξά, Νικόλαο Μητσάκη, Κωνσταντίνο Παπαδάκη, Νικόλαο Σαλβαρή και Ανδρέα Τοτόμη.

Για τους ερευνητές της περιόδου αυτής, η έλλειψη οργανωμένων αρχείων στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων κάνει δύσκολη τη συστηματική παρακολούθηση της εξέλιξης των σπουδών. Με την ευκαιρία της έκθεσης αυτής είχαμε τη χαρά να συγκεντρώσουμε έναν μεγάλο αριθμό σπουδαστικών εργασιών που, σε συνδυασμό με στοιχεία που εντοπίστηκαν στα προσωπικά αρχεία των παλιών καθηγητών και επιμελητών του ΕΜΠ, μας έδωσαν τη δυνατότητα να συντάξουμε ένα πρώτο ιστορικό της Σχολής Αρχιτεκτόνων. Το ιστορικό αυτό δεν είναι φυσικά πλήρες, έχουμε όμως την ελπίδα ότι συνεχίζοντας την έρευνα, που δεν σταματά βέβαια με την έκθεση, τα κενά θα συμπληρωθούν.

I. Η προπολεμική περίοδος

Η νεοσύστατη Σχολή οργανώνεται από τους καθηγητές της των βασικών εδρών. Αρχικά εγκαθίσταται στο «Αβερλώφειο», το κεντρικό κτίριο του συγκροτήματος που σχεδίασε ο Λύσανδρος Κανταντζόγλου, σε ένα από τα δυο σχεδιαστήρια του ισογείου, και γρήγορα επεκτείνεται και στις αίθουσες του ορόφου.

Οι βασικές όμως έδρες όπως της Κτιριολογίας, της Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής, της Διακοσμητικής, της Κοσμηματογραφίας, της Γενικής Ιστορίας της Τέχνης και της Αισθητικής, της Πλαστικής, παραμένουν κενές.

Με το Β.Δ. της 12ης Ιανουαρίου 1918, πληρώνονται οι τακτικές έδρες της Οικοδομικής από τον Εμμανουήλ Κριεζή, των Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων και της Διακοσμητικής από τον Αλέξανδρο Νικολούδη, καθώς και η έκτακτη έδρα της Μεσαιωνικής Αρχιτεκτονικής από το Αναστάσιο Ορλάνδο.

Η ίδρυση της Σχολής συμπίπτει με τη μεγάλη πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης. «Η τύχη ηθέλησεν... να ευρεθή εκεί ως απλούς στρατιώτης εις την Γαλλικήν Στρατιάν» ο Ernest Hébrard. Ο Γάλλος αρχιτέκτων και πολεοδόμος ήταν ήδη γνωστός από τη συμμετοχή του στο διαγωνισμό του Grand Prix de Rome και τις μετέπειτα σπουδές και μελέτες του για το Σπαλάτο της Δαλματίας. Το 1917 βρίσκεται όπως ήδη αναφέραμε στη Θεσσαλονίκη και συνεργάζεται με την ομάδα που έχει αναλάβει το σχεδιασμό της νέας πόλης.

Με τη μεσολάβηση του Αλέξανδρου Παπαναστασίου, Υπουργού Δημοσίων Έργων, εκδίδεται ειδικός νόμος, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται καθ' υπέρβαση του

Οι πρώτοι απόφοιτοι της Σχολής Αρχιτεκτόνων,
γνωστοί ως «Οι Δώδεκα Απόστολοι»
[Τεχνικά Χρονικά, τόμος 28, 1950]
*The first graduates from the School of
Architecture, known as the 'Twelve Apostles'*
[Technika Chronika, vol. 28, 1950]

Εκδρομή στο Δαφνί (1924). Στην πρώτη σειρά
με το μπαστούνι ο Νίκος Ασπρογέρακας
[Τεχνικά Χρονικά, τόμος 28, 1950]
*Outing to Daphni (1924). In the front row
bearing a walking-stick, Nikos Asproyerakas*
[Technika Chronika, vol. 28, 1950]

Θεατρική παράσταση στη Σχολή (1934)
[Αρχείο Δημήτρη και Αλεξάνδρας Μωρέττη]
Staging a play at the School (1934)
[Dimitris and Alexandra Morettis Archive]

Το σκηνικό στήνεται στην αυλή (1934)
[Αρχείο Δημήτρη και Αλεξάνδρας Μωρέττη]
Setting up the stage in the courtyard (1934)
[Dimitris and Alexandra Morettis Archive]

καθορισμένου αριθμού καθηγητών να διοριστούν δυο ακόμη αλλοδαποί καθηγητές, με το δικαίωμα μάλιστα να διδάσκουν τα μαθήματα στη γαλλική γλώσσα. Ο ένας φυσικά είναι ο E. Hébrard, ο οποίος αναλαμβάνει επί συμβάσει την Έδρα της Γενικής Κτιριολογίας. Ο δεύτερος πρέπει να είναι ο Γκ. Ζιλλιερόν που διορίζεται σε θέση επιμελητού.

Η θητεία του E. Hébrard στο Μετσόβιο διαιρείται σε δύο περιόδους, η πρώτη από τον Ιανουάριο του 1918 μέχρι το 1921, όταν διορίζεται από τη γαλλική κυβέρνηση προϊστάμενος της Αρχιτεκτονικής Υπηρεσίας στην Ινδοκίνα, και η δεύτερη από το 1928 έως το 1932, οπότε εγκαταλείπει οριστικά την Ελλάδα.

Παραμένουν κενές οι έδρες της Αρχιτεκτονικής της Κλασικής Αρχαιότητας και της Αρχιτεκτονικής της Αναγεννήσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων, της Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής, της Διακοσμητικής, της Κοσμηματογραφίας, και των Αρχιτεκτονικών Εφαρμογών της Προοπτικής, της Γενικής Ιστορίας της Τέχνης και της Αισθητικής, της Πλαστικής και της Ζωγραφικής.

Στο τέλος του πρώτου χρόνου λειτουργίας της Σχολής πληρώνονται, οι δυο τελευταίες από τους Μιχάλη Τόμπρο και Νικόλαο Ασπρογέρακα αντίστοιχα, ενώ η έδρα της Κλασικής αρχαιότητας κ.λπ. μετονομάζεται σε έδρα της Κλασικής, Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Αρχιτεκτονικής, με καθηγητή φυσικά τον Α. Ορλάνδο. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το μάθημα διδάσκεται επίσης και στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών. Μερικά χρόνια αργότερα, το 1923, η έδρα μετονομάζεται σε τακτική έδρα Μορφολογίας και Ρυθμολογίας, το δε περιεχόμενό της κάλυπτε το μάθημα της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής από την αρχαιότητα μέχρι τους νεότερους χρόνους από τη μια πλευρά και την έρευνα των σχέσεων μεταξύ μορφής, λειτουργικού σκοπού των κατασκευών και δομικών υλών από την άλλη. Περιελάμβανε δε θεωρία και ασκήσεις, με καθηγητή πάντοτε τον Α. Ορλάνδο.

Παραμένει κενή η τακτική έδρα της Ιστορίας της Τέχνης, η οποία θα καταργηθεί τελικά το 1926, για να επανιδρυθεί αργότερα.

Η Σχολή αρχίζει να αποκτά ύψος και μορφή. Τα μαθήματα της Κτιριολογίας και των Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων διδάσκουν όπως είδαμε ο E. Hébrard και ο Αλ. Νικολούδης, απόφοιτοι και οι δυο γαλλικών Ιδρυμάτων (ο δεύτερος της περίφημης Ecole des Beaux Arts). Πραγματιστής από τη φύση του, ο E. Hébrard δίνει ένα περισσότερο ορθολογιστικό και ρεαλιστικό πνεύμα στο μάθημά του. Οι σπουδαστές κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους επεξεργάζονταν τέσσερα έως έξι θέματα, διάρκειας ενός ή δύο μηνών, ενώ παράλληλα παρέδιδαν ανά δεκαπενθήμερο δωδεκάωρη άσκηση. Έτσι άρχισε ο θεσμός των επιτόπου ασκήσεων, που εξελίχθηκαν από δωδεκάωρες σε οκτάωρες, για να καταργηθούν δυστυχώς οριστικά μετά το 1974.

Τα θέματα των ασκήσεων, αν και φανταστικά, ήταν προσαρμοσμένα στις δομές της πραγματικότητας και προσπαθούσαν να ενταχθούν στα ελληνικά δεδομένα της εποχής. Στο Β' έτος, μετά από μια γενική εισαγωγή σχετικά με τις γενικές αρχές οργάνωσης των κτιρίων και τη διάταξή τους στο χώρο, η θεματολογία περιοριζόταν σε «οικοδομήματα αναγόμενα εις το εμπόριον» μικρής σχετικά κλίμακας. Στο Γ' έτος προστίθενται Εκπαιδευτικά κτίρια, Βιβλιοθήκες, Μουσεία κ.λπ., κτίρια Αθλητικών εγκαταστάσεων, Δημόσια κτίρια, Θρησκευτικά οικοδομήματα, Βιομηχανικά κτίρια, Εγκαταστάσεις συγκοινωνίας (σταθμοί, λιμάνια, αεροδρόμια), Νοσοκομεία, Σανατόρια, Φυλακές. Στο Δ' τέλος έτος, προστίθενται κτίρια Θεάτρων και περισσότερο σύνθετα θέματα οργανωμένης δόμησης.

Η επεξεργασία των θεμάτων γίνεται συνήθως σε κλίμακα 1:50 ή 1:100. Οι σπουδαστές παραδίδουν τις εργασίες σε χαρτί σέλερ, σχεδιασμένες με μελάνι ή μολύβι και συχνά λαβί

(lavis) ή ακουαρέλα. Ο τρόπος παρουσίασης και η σύνθεση των επιμέρους σχεδίων στο χαρτί ήταν κάτι που σχολίαζε πάντοτε ο Ε. Hébrard.

Γενικά η επεξεργασία των κατόψεων και κυρίως των όψεων των σπουδαστικών θεμάτων μαρτυρά σαφή επίδραση αντίστοιχων παραδειγμάτων από τον γαλλικό χώρο. Ακόμη και σε θέματα καθαρά ελληνικά, όπως π.χ. «Χάνι στη Μακεδονία» ή «Κατοικία Καλλιεργητού Καπνού», η μορφολογία των όψεων δεν επηρεάζεται καθόλου από την τοπική αρχιτεκτονική, αλλά ακολουθεί ξένα πρότυπα με έντονες εκλεκτιστικές αποκλίσεις.

Στη δεύτερη περίοδο της θητείας του Ε. Hébrard, εργάζεται δίπλα του ως επιμελητής ο Νίκος Μητσάκης. Η θεματολογία εγκαταλείπει τον μακεδονικό χώρο και επικεντρώνεται στην Αττική: Αθήνα, Γλυφάδα, Πεντέλη κ.α.

Υπάρχουν τώρα κάποια θέματα, όπως Αεροπορικός Σταθμός, Αποβάθρα Αεροπλάνου, Προσωρινό Καλοκαιρινό Θέατρο και άλλα, μιας προωθημένης θα λέγαμε για την εποχή εκείνη κτιριολογικής επιλογής.

Για πρώτη φορά προτείνεται για επεξεργασία η πολυκατοικία: «Και εις τας Αθήνας τώρα» αναφέρεται στην εκφώνηση «οι μονοκατοικίες εγκαταλείπονται ως μη ανταποκρινόμενες στους σημερινούς οικονομικούς όρους, γιατί μια κατοικία απαιτεί μεγαλύτερο προσωπικό, μεγαλύτερη συντήρηση, και είναι και κουραστικό το ανεβοκατέβασμα των κλιμάκων. Το πλεονέκτημα των πολυκατοικιών είναι ότι όλα τα δωμάτια είναι σ' ένα πάτωμα, η υπηρεσία είναι πιο εύκολη, όπως και η επιτήρηση».

Η πολυκατοικία τοποθετείται «σε μια καλή συνοικία της πόλεως, όπου δεν γίνονται στο ισόγειο μαγαζιά». Τα διαμερίσματα είναι μεγάλα, των πέντε δωματίων, ενώ προβλέπεται στο υπόγειο «αυτοκινητοστάσιο για 8 τουλάχιστον αμάξια».

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι εκφωνήσεις που αφορούν τα Σχολικά Κτίρια, καθαρά επηρεασμένες από το αρχιτεκτονικό πρόγραμμα της αρχιτεκτονικής υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας, όπου εργάζονται ο Ε. Hébrard και ο Ν. Μητσάκης: «Αυτή η οικοδομή (του σχολείου) που τοποθετείται στην Αττική πρέπει πραγματοποιώντας όλες τις προοδευτικές νεωτεριστικές μεθόδους κατασκευής να διαμορφώνεται στο παραδοσιακό ύφος της χώρας».

Η εκφώνηση αυτή παραπέμπει άμεσα στους προβληματισμούς του Μητσάκη για τα πρώτα του εκπαιδευτήρια, ενώ απέχει σημαντικά απ' τα εκλεκτιστικά υποδείγματα της προηγούμενης περιόδου.

Παρόλο που δεν έχουμε δυστυχώς εντοπίσει τις αντίστοιχες σπουδαστικές λύσεις, ώστε να έχουμε σαφή εικόνα για το πώς οι σπουδαστές αντιμετώπισαν τα θέματα αυτά, είναι προφανές ότι οι προβληματισμοί των νέων αρχιτεκτονικών κινημάτων περνούν ήδη στη Σχολή.

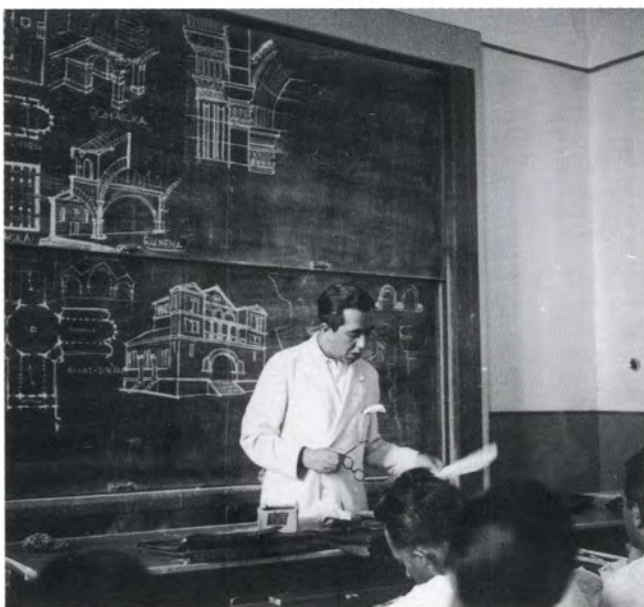
Και είναι σχεδόν βέβαιο ότι οι προβληματισμοί αυτοί προέρχονται κυρίως από τους επιμελητές και λιγότερο από τους καθηγητές.

Γιατί βέβαια ούτε ο Αλ. Νικολούδης, ο ενθουσιώδης υποστηρικτής του γαλλικού νεομπαρόκ, που διδάσκει την ίδια στιγμή στο μάθημα των Ελευθέρων Συνθέσεων και της Διακοσμητικής, τις αρχές ενός όψιμου εκλεκτισμού με κυρίαρχα τα αναγεννησιακά πρότυπα, ούτε ο Βασίλειος Κουρεμένος που κάλυψε το μάθημα της Κτιριολογίας στο διάστημα της απουσίας του Ε. Hébrard (1923-27), ο οποίος παρά το απλουστευτικό πνεύμα του ήταν και αυτός σαφώς επηρεασμένος από τις αρχές της γαλλικής παιδείας, ήταν αυτοί που έδωσαν στη Σχολή νέα κατεύθυνση.

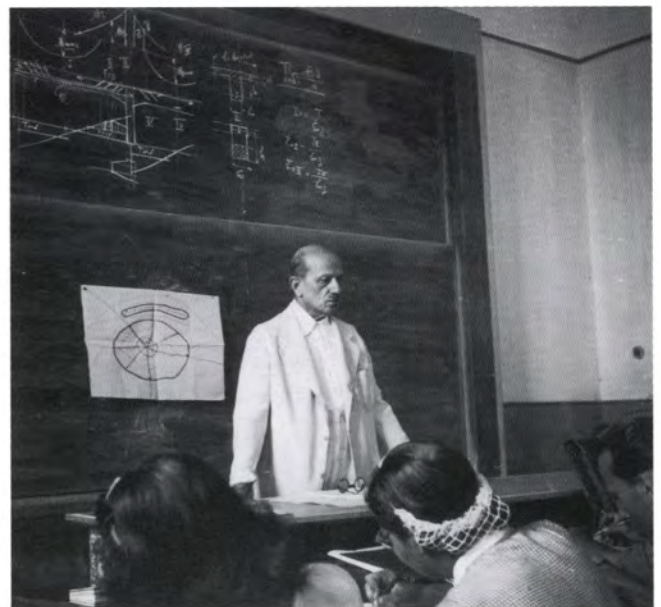
Αντίθετα, είναι φανερό ότι τα σχολικά κτίρια που σχεδιάζουν λίγα χρόνια αργότερα, στις αρχές της δεκαετίας του '30, οι σπουδαστές Φαίδων Κυδωνιάτης, Δημήτρης Μωρέττης, Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, Έθελ Πραντούνα και Θωμάς Χολέβας, κάτω από την καθοδήγηση του Βασιλή Δούρα, επιμελητή του Β. Κουρεμένου, έχουν προσχωρήσει πια

Ο Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας με ομάδα σπουδαστών στα σκαλιά του κεντρικού κλιμακοστασίου
Nikos Hadjikyriakos-Ghikas with a group of students on the central staircase

Ο Παναγιώτης Μιχαήλ διδάσκει (1942) [Αρχείο Παύλου Μυλωνά]
Panayiotis Michelis teaching (1942) [Pavlos Mylonas Archive]

Ο Ανάργυρος Δημητρακόπουλος (1942) [Αρχείο Παύλου Μυλωνά]
Anargyros Dimitrakopoulos (1942) [Pavlos Mylonas Archive]

στις αρχές του μοντέρνου κινήματος και είναι ισχυρά επηρεασμένα από τα αντίστοιχα παραδείγματα των γνωστών σε όλους σχολείων του '30.

Η επίδραση του CIAM (του Διεθνούς Συνεδρίου της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής, 1928) υπήρξε καταλυτική για τις γενιές των αρχιτεκτόνων που σπούδαζαν τότε στο Πολυτεχνείο, και δεν είναι λίγοι οι απόφοιτοι αυτής της περιόδου που εξελίσσονται σε αμιγείς εκπροσώπους του μοντέρνου κινήματος στην Ελλάδα. Υπάρχουν φυσικά και κάποιοι περισσότερο συντηρητικοί που ακολουθούν παλαιότερες τάσεις εκλεκτιστικές, ή του Art Déco, ακόμα και νεοκλασικές.

Οπαδός της Νέας Αρχιτεκτονικής είναι και ο Δημήτρης Πικιώνης, που από το 1924 έχει αναλάβει την έκτακτη έδρα της Διακοσμητικής, την οποία κατείχε ο Νικολούδης, και που μετά την αποχώρηση του Ε. Hébrard κηδεμονεύει και εκείνου την έδρα. Τα θέματά του είναι αντίστοιχα με αυτά του Ε. Hébrard: Παιδικός Σταθμός, Μονοτάξιο Σχολείο, Το Σπίτι ενός Καλλιεργητή, Γήπεδο Τένις. Εντούτοις μέσα από την εκφώνηση αρχίζουν να διαγράφονται κάποιες νέες ιδέες. Έτσι, στο σπίτι του καλλιεργητή π.χ., στο καθιστικό που ονομάζεται «ευρύχωρη αίθουσα», εκτός από το τραπέζι του φαγητού και το μέρος της συναναστροφής, προβλέπονται βιβλιοθήκες και γραφείο. Επίσης, στην 12ωρη άσκηση του Μονοτάξιου Δημοτικού τονίζεται ότι «η διδασκαλία σήμερα (1933) αρχίζει να μη γίνεται από έδρας, αλλά δάσκαλος και μαθηταί συνεργάζονται: τα θρανία καταργούνται και τραπεζάκια για ένα ή δύο παιδιά και άλλα μεγάλα για ομαδική εργασία, διατάσσονται ανάλογα με τη φύση του μαθήματος. Στο μονοτάξιο σχολείο μάλιστα μπορεί η αίθουσα να χωρίζεται με κινητά διαχωρίσματα (το πολύ ύψους 1.50μ.), έτσι που όταν ο δάσκαλος έχει τη μια τάξη, κάθε μια άλλη να εργάζεται γύρω από ένα μεγάλο τραπέζι μόνη της».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το θέμα «Το Σπίτι της Κυριακής» που δίνεται ταυτόχρονα τον Μάιο του 1933 στο Β' και στο Γ' έτος. «Δεν είναι το σπίτι αυτό ούτε βίλα ούτε σπίτι για διαρκή διαμονή, που τότε απαιτεί πολλούς χώρους και ανέσεις. Απάνω στο βουνό, μέσα στα πεύκα, ή κοντά στη θάλασσα κτισμένο, ανοίγεται μόνον τας Κυριακάς ή τας εορτάς. Είναι σαν καταφύγιο για τις ώρες της ζέστης ή της κακοκαιρίας». Ανάλογα με την τοποθεσία (βουνό ή θάλασσα) θ' αντιμετωπιστεί ο τρόπος της κατασκευής (ξύλινο, λιθοδομή ή μπετόν αρμέ) και συνεπώς η μορφή του κτιρίου.

Στα θέματα του «Σπιτιού της Κυριακής» ή «Κυριακόσπιτου», διακρίνουμε με σαφήνεια την επίδραση του κινήματος της «επιστροφής στις ρίζες», που οπαδός του ήταν ο Δ. Πικιώνης. Μικρά νησιώτικα σπιτάκια, παίξιμο των όγκων, ελεύθερα πλακόστρωτα, πέργκολες κ.λπ. Ο Δ. Πικιώνης είναι αυτός που θα στρέψει τη Σχολή προς τη μελέτη της λαϊκής παράδοσης. Οι μαθητές αποτυπώνουν, σκισάρουν, ανασχεδιάζουν, συνθέτουν, δημιουργούν. Οι ασκήσεις, μέσα από την κατεύθυνση της ελληνοκεντρικής ιδέας, παρουσιάζονται πάντοτε με έντονο καλλιτεχνικό συναίσθημα και σχεδιαστική επιδεξιότητα. Ο Δ. Πικιώνης με τη δουλειά του, αλλά και με το λόγο του, εμπνέει τους σπουδαστές. Είναι αυτός που με την παρουσία του θα σημαδέψει τη Σχολή την τελευταία πριν από τον πόλεμο δεκαετία, ίσως γιατί την περίοδο αυτή δεν υπάρχει κανένας τόσο σημαντικός συνθέτης καθηγητής που να καταφέρει να τον επισκιάσει, αλλά ούτε απλά να τον συναγωνιστεί.

Φυσικά υπάρχει πάντα ο Αν. Ορλάνδος, που από την ίδρυση της σχολής, παράλληλα με τα θεωρητικά μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής των Ελληνορωμαϊκών, Βυζαντινών, Μεσαιωνικών και Αναγεννησιακών χρόνων, ασκεί τους σπουδαστές συνθετικά, με θέματα αναπαράστασης αρχαίων ναών, ιδεατών βυζαντινών κτιρίων, χωριών ή πόλεων, αναγεννησιακών palazzi κ.λπ.

Είναι ο πρώτος που εισάγει στην Αρχιτεκτονική Σχολή τη μελέτη της λαϊκής

Αρχιτεκτονικής, που συνέχισε ο Δ. Πικιώνης και αργότερα ο Παναγιώτης Μιχαηλίδης. Μαζί με τον Αριστοτέλη Ζάχο, από τις αρχές της δεκαετίας του 1910, είχαν αναπτύξει έντονη δραστηριότητα ερευνώντας και αποτυπώνοντας παραδοσιακά κτίρια. Ήδη από το 1923 στέλνει ο Ορλάνδος τους σπουδαστές του στην Αίγινα, για να μελετήσουν και να σχεδιάσουν κτίσματα της τοπικής αρχιτεκτονικής στην Πέρδικα και το Μεσαγρό. Ανάμεσά τους φυσικά και το αριστούργημα της λαϊκής τέχνης, το σπίτι του Ροδάκη.

Η παρουσία του Ορλάνδου στη Σχολή Αρχιτεκτόνων, όπως άλλωστε και όπου αλλού δίδαξε, στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών, ή στο Πανεπιστήμιο, ήταν καθοριστική. Όμως σε μια Σχολή Αρχιτεκτόνων είναι φυσικό οι συνθέτες να κρατούν την προτίμηση της πλειοψηφίας των σπουδαστών. Οι περισσότεροι ονειρεύονται να κτίσουν, να δημιουργήσουν, να συνθέσουν... Στο δρόμο, κάποιος από αυτούς, λίγοι ίσως, θα ανακαλύψουν τη μαγεία της ιστορίας και της έρευνας. Κανείς όμως, ή σχεδόν κανείς, δεν ξεκινά με παρόμοιους στόχους.

Δίπλα στα βασικά συνθετικά μαθήματα, ο Ν. Ασπρογέρακας και ο Μ. Τόμπρος –στις έκτακτες έδρες της Ζωγραφικής και Πλαστικής αντίστοιχα– ευαισθητοποιούνται στο σχέδιο, το χρώμα και τη μάζα και εισδύουν στους σημαντικούς προβληματισμούς πάνω στα μοντέρνα ρεύματα που κυριαρχούν στη λεγόμενη γενιά του '30. Τον Μ. Τόμπρο αντικαθιστά στη συνέχεια ο Αντώνης Σώχος ενώ, προς το τέλος της περιόδου, οι Θανάσης Απάρτης και Τάκης Μάρθας εργάζονται ως επιμελητές στην έδρα της Ζωγραφικής. Ο Μάρθας μάλιστα επιμελητής για δέκα χρόνια στην έδρα της Παραστατικής Γεωμετρίας, από το 1938 αντικαθιστά τον Ν. Ασπρογέρακα σ' όλη τη διάρκεια της ασθένειας εκείνου και μέχρι το θάνατό του.

II. Τα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής

Ήδη, από το τέλος της προηγούμενης περιόδου, έχουν αρχίσει να γίνονται τα πρώτα βήματα εκσυγχρονισμού των σπουδών, με την εκλογή του Ανάργυρου Δημητρακόπουλου στη νεοσύστατη έδρα της Πολεοδομίας. Επίσης από το 1940 και επί δύο περίπου δεκαετίες, κατέχει την έδρα των κτιριολογικών συνθέσεων ο Κώστας Κιτσιώκης, ένας πολυπράγμων και έμπειρος αρχιτέκτων, που καλλιέργησε στα μαθήματά του τις μάλλον συντηρητικές τάσεις λειτουργικής και μορφολογικής οργάνωσης του αστικού –κυρίως– οικοδομήματος. Το Νοέμβριο του 1941 τέσσερις σημαντικές εκλογές σηματοδοτούν τη φυσιογνωμία της σχολής. Η πρώτη αφορά την τακτική έδρα της Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας, που διαιρείται ουσιαστικά σε δύο: Την ήδη υπάρχουσα της Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας και αυτήν της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής. Τη δεύτερη συνεχίζει να κρατά ο Αν. Ορλάνδος ενώ παραιτείται οικειοθελώς από την πρώτη, προκειμένου να διδάξει και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στην εισηγητική έκθεση που συνυπογράφουν ο Εμμ. Κριεζής, Α. Δημητρακόπουλος και Κ. Κιτσιώκης, τονίζεται ότι το μάθημα απορρέει εκ της Γενικής Ιστορίας της Τέχνης, η δε Αρχιτεκτονική «δέον να εξετάζεται εν' αυτό ως εκδήλωση των εκάστοτε ανά τους αιώνες πολιτισμών. Δεν πρέπει να θεωρηθεί ως απλή έρευνα ρυθμών και μορφών αλλά ως έρευνα των βασικών χαρακτηριστικών εκφράσεων του πολιτισμού της περιόδου. Αποσκοπούσα την μόρφωση μελλόντων αρχιτεκτόνων, δέον να αποβλέπη περισσότερο εις την ανάλυσιν των τεχνικών και καλλιτεχνικών αξιών των δημιουργημάτων εκάστης ιστορικής περιόδου, μέχρι της συγχρόνου εποχής και την έρευναν των σχέσεων μεταξύ μορφής, λειτουργικού σκοπού και των δομικών υλικών. Αποβλέπουσα πάντοτε εις την μόρφωσιν αρχιτεκτόνων, δέον να μυή τους σπουδαστάς εις τα βαθύτερα αίτια τα οδηγήσαντα εκάστοτε εις την δημιουργίαν έργων

Οι απόφοιτοι του 1952 με τους καθηγητές
Αντώνη Κριεζή, Παναγιώτη Μιχελή και
Δημήτρη Πικιώνη [Αρχείο Αναστασίας Τζάκου]
*The graduating class of 1952 with Professors
Antonis Kriezis, Panayiotis Michelis and
Dimitris Pikionis [Anastasia Tzakou Archive]*

Η τάξη του '52 μπροστά στην αίθουσα τελετών
[Αρχείο Αναστασίας Τζάκου]
*The class of '52 in front of the Aula
[Anastasia Tzakou Archive]*

τέχνης εκ της αναλύσεως των οποίων να αντλούνται διδάγματα, δια μιαν σύγχρονον αρχιτεκτονικήν δημιουργίαν».

Συμπυψήφιοι οι Ιωάννης Τραυλός και Π. Μιχαηλίδης. Προτείνεται ομόφωνα ο Π. Μιχαηλίδης «αμέμπτος και ιδεολόγος», επιμελητής ήδη στο ΕΜΠ. Το βιβλίο του *Η αρχιτεκτονική ως Τέχνη* που έχει ήδη κυκλοφορήσει και αποσπάσει τις καλύτερες κριτικές –ο ίδιος ο Ορλάνδος έχει εξάρει ιδιαίτερα το έργο– είναι καθοριστικό για την εκλογή του.

Αποδεικνύει ότι ο συγγραφέας του δεν είναι μόνον τεχνικός αλλά είναι πράγματι άξιος να εξετάσει την Αρχιτεκτονική ως ενιαίο θέμα και όχι ως απλός ιστορικός και τεχνοκρίτης. Η μορφή του Π. Μιχαηλίδη, αυτού του σημαντικού Έλληνα θεωρητικού της Αρχιτεκτονικής αλλά και της Αισθητικής, είναι αυτή που θα ανοίξει νέους δρόμους στη Σχολή. Το μάθημα της Μορφολογίας και της Ρυθμολογίας αναδιοργανώνεται. Δίπλα στην κριτική θεώρηση της Αρχιτεκτονικής και τη διερεύνηση των αρχιτεκτονικών φαινομένων, οι σχεδιαστικές αποτυπώσεις, που ήδη είχαν αρχίσει επί Α. Ορλάνδου, γίνονται πλέον θεσμός. Θα ακολουθήσει η εισαγωγή και καθιέρωση της «διάλεξης» των τελειοφοίτων, ως θεσμού που συνιστά την πρώτη ουσιαστικά θεωρητική ερευνητική εργασία των σπουδαστών.

Μέσα στη δίνη του πολέμου η Σχολή ανασχηματίζεται. Μετά το Π. Μιχαηλίδη, το 1941 πάντα, εκλέγεται καθηγητής στην έκτακτη έδρα των Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων ο Ιωάννης Δεσποτόπουλος. Εισηγητική Επιτροπή είναι οι Ιωάννης Χατζόπουλος της Παραστατικής Γεωμετρίας, Α. Δημητρακόπουλος της Πολεοδομίας και Κ. Κιτσιώκης των Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων.

Πρόκειται δηλαδή για την ίδρυση δεύτερης έδρας στις Συνθέσεις. Οι υποψήφιοι είναι δέκα: οι Ιωάννης Αντωνιάδης, Ιωάννης Δεσποτόπουλος, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Πάτροκλος Καραντινός, Βασίλειος Κασσάνδρας, Κίμων Λάσκαρις, Κυπριανός Μπίρης, Γεώργιος Πάντζαρης, Ευάγγελος Ρουσόπουλος και Δημήτριος Τριποδάκης. Οι περισσότεροι είναι απόφοιτοι της Αρχιτεκτονικής Σχολής του ΕΜΠ. Εξαίρεση αποτελούν οι Αντωνιάδης, Δεσποτόπουλος, Τριποδάκης και Κασσάνδρας, οι οποίοι έχουν αποφοιτήσει αντίστοιχα από τα Πολυτεχνεία της Λιέγης, του Αννόβερου και της Beaux Arts των Παρισίων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Α. Δημητρακόπουλου σχετικά με την προκήρυξη της έδρας: «Υπαρξίς πλειστέρων καθηγητών της κτιριολογίας, με δικαίωμα του σπουδαστού να ακούη ένα μόνον υποχρεωτικώς εξ' αυτών κατά την βούλησίν του, χωρεί και υψίσταται εις Πολυτεχνεία. Διαχωρισμός όμως της διδασκτέας ύλης εις πλείστας έδρας δεν χωρεί. Εάν εφαρμόζετο το πρόγραμμα το προβλέπον γενικήν και ειδικήν κτιριολογίαν, το σύνολον της εις κτιριολογίαν διδασκαλίας των σπουδαστών θα ήτο ανώτερον του αναλογούντος εις άλλα ξένα Πολυτεχνεία. Επομένως οφείλομεν να συμπεράνωμεν ότι το όλον βάρος της καθαρής κτιριολογίας θα παραμείνη εις την τακτικήν έδραν της οποίας ο καθηγητής ουδεμίαν ανάγκην έχει και άλλου ισοδύναμου αυτώ δια να φέρη εις πέρας το έργο του. Μόνον δε την συμπλήρωσιν θα σκοπή η έκτακτος έδρα επί θεμάτων συναφών με προς την κτιριολογίαν αλλ' ουχί πάντοτε του καθαρώς αυτού περιεχομένου».

Το έργο της επιτροπής είναι δύσκολο. Σχεδόν όλοι είναι ήδη καταξιωμένοι αρχιτέκτονες με μεγαλύτερη ή μικρότερη επαγγελματική δραστηριότητα, βραβεία σε αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, δημοσιεύσεις. Δύο από αυτούς, οι Κ. Δοξιάδης και Κ. Μπίρης, υπηρετούν ήδη ως επιμελητές στο Πολυτεχνείο, ο πρώτος στην Πολεοδομία και ο δεύτερος στην Κτιριολογία, αρχικά υπό τον Β. Κουρεμένο και κατόπιν ως επιμελητής του Κριεζή στην Οικοδομική.

Η εισήγηση δεν είναι ομόφωνη. Οι Χατζόπουλος και Δημητρακόπουλος με ξεχωριστή ο καθένας εισηγητική προτείνουν τον Κ. Δοξιάδη, ενώ ο Κιτσιώκης προτείνει τον Ι. Δεσποτόπουλο. Σχετικά με τον Δοξιάδη μάλιστα παρατηρεί: «Ο κ. Δοξιάδης θα έπρεπε να

αποκρυσταλλώση συγκεκριμένα την απόφασιν προς ποίον κλάδον της αρχιτεκτονικής οφείλει να τραπή». Πολεοδομία ή Κτιριολογία;

«Το μάθημα της Κτιριολογίας και Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων σκοπεί να μεταδώση εις τον σπουδαστήν την ικανότητα να συνθέτη, δημιουργή και εκτελή ορθολογικώς και καλαισθητώς οιονδήποτε αρχιτεκτονικόν έργο. Τεχνική και Τέχνη, σκοπιμότης και καλαισθησία δέον να εναρμονίζωνται εις την Αρχιτεκτονικήν Σύνθεσιν, αποβλέπουσαι εις αρτίαν δημιουργίαν», παρατηρεί ο Κ. Κιτοίκης και συμπληρώνει: «Ο κ. Δεσποτόπουλος εμφανίζεται ειδικώτατος εις θέματα κτιριολογίας και αρχιτεκτονικών συνθέσεων, με εξαιρετικήν μόρφωσιν, επιστημονικήν ροπήν και καλλιτεχνικήν επίδοσιν, είναι πεπειραμένος εις τα οικοδομικά, χωρίς συγχρόνως να παραμελεί το σχέδιον και την γλυπτικήν, επιδιδόμενος εις αυτά και πέραν ακόμη των επιταγών της αρχιτεκτονικής. Είναι ωριμώτατος αρχιτέκτων αναμφισβήτητου αξίας, δυνάμεθα δε μετ' ασφαλείας να ισχυρισθώμεν ότι ικανοποιεί τας πλείστας των εν τη αρχή της παρούσης εκθέσεως τεθείσας επιταγάς της Αρχιτεκτονικής Σχολής διά τον καθηγητήν της έδρας των Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων».

Το εκλογικό σώμα ψηφίζει σύμφωνα με την πρότασιν του καθηγητή της συναφούς έδρας Κ. Κιτοίκη. Ο Δεσποτόπουλος αναλαμβάνει την έδρα και οργανώνει το μάθημα με νέο πνεύμα. Στόχος του η απελευθέρωσις και η ανάπτυξις των δημιουργικών δυνάμεων που υπάρχουν λανθάνουσες μέσα στους σπουδαστές. Οι μαθητές οργανώνονται σε ομάδες και ενώ διατηρείται η προσωπική εργασία, ταυτόχρονα γνωρίζουν τα θετικά και αρνητικά της συλλογικής. Μέσα από πολυήμερες εκδρομές, αναπτύσσεται η ικανότητα του «βλέπειν-θεωρείν» την πραγματικότητα της ελληνικής ζωής. Η τάξις δραστηριοποιείται σε μια «συνεργατική κοινότητα» θεωρητικής, πρακτικής και γενικής εργασίας, με αποτέλεσμα την εξαιρετικά δημιουργική απόδοσιν των σπουδαστών ως συνόλου και ως ξεχωριστών ομάδων. Μέσα στην κοινότητα, οι ιδιαίτερες ικανότητες του καθενός (ζωγραφική, διακοσμητική, κατασκευές, φιλοσοφία, ξένες γλώσσες, γραφομηχανή, στενογραφία κ.λπ.) αξιοποιούνται και αναπτύσσονται προς όφελος του συνόλου. Επιτυγχάνεται έτσι εξύψωσις της στάθμης του μέσου όρου των σπουδαστών, που δεν έχουν ιδιαίτερον συνθετικόν ταλέντον.

Οι συζητήσεις μέσα στην τάξι πάνω σε γενικότερα θέματα και προβληματισμούς, οι συχνές εκδρομές και τα παράλληλα θεωρητικά μαθήματα με εισηγήσεις και προβολές διαφανειών (κάτι όχι συνηθισμένο για τις αρχές της δεκαετίας του '40), δημιουργούν ένα κλίμα όπου η αφομοίωσις των γνώσεων γίνεται εύκολη, μέσα από τις αποδεσμευμένες προσωπικές ικανότητες και η ατμόσφαιρα των εξετάσεων μετατρέπεται σε συναδελφικό συναγωνισμό.

«Η προσπάθεια αυτή και το έργο μου» γράφει ο ίδιος αργότερα, «δεν προϋπήρχε ως σύστημα, αλλά ανεπτύχθη και εποικοδομήθη οργανικά από τους σπουδαστάς, τους επιμελητάς και από εμέ εις στενήν δημιουργικήν συνεργασίαν και με πνεύμα κατανοήσεως όλων μας. Το έργο μας αυτό δυνατόν ήτο μόνον εις την Ελλάδα και με Έλληνας σπουδαστάς». Ίσως η περιγραφή της κατάστασις από τον Δεσποτόπουλον να φαντάζει λίγο περισσότερο ιδανική απ' ό,τι μπορεί να ήταν πραγματικά, αλλά βρίσκεται σπωσδήποτε αρκετά κοντά στην αλήθειαν. Οι ειδικές συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο αυτή, του πολέμου και της Κατοχής, και ο μικρός σχετικά αριθμός των σπουδαστών βοηθά στην ανάπτυξιν δημιουργικής ατμόσφαιρας. «Επάνω εις την θετικήν εξέλιξιν του ανωτέρω έργου, που υπήρξε ακόμη μια καλή αρχή, επήλθε η αιφνίδια διακοπή του». Το 1946 ο Δεσποτόπουλος απολύεται βάσει του Θ' ψηφίσματος «περί εξυγιάνσεως των δημοσίων υπηρεσιών». Θα ξαναγυρίσει μετά από χρόνια, αλλά τότε τα πράγματα θα είναι αρκετά διαφορετικά.

Εκδρομή στην Κωνσταντινούπολη (1950)
[Αρχείο Αναστασίας Τζάκου]
Visit to Constantinople (1950)
[Anastasia Tzakou Archive]

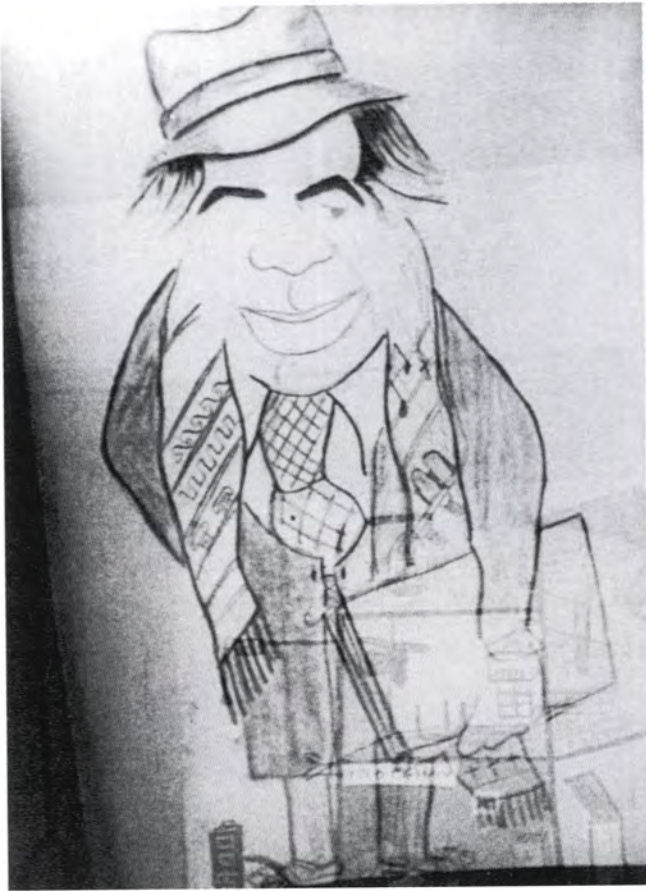

Ο Ιάσων Ρίζος σπουδαστής στην εκδρομή της
Κωνσταντινούπολης (1950)
[Αρχείο Αναστασίας Τζάκου]
*Jason Rizos as a student on the visit to
Constantinople (1950)*
[Anastasia Tzakou Archive]

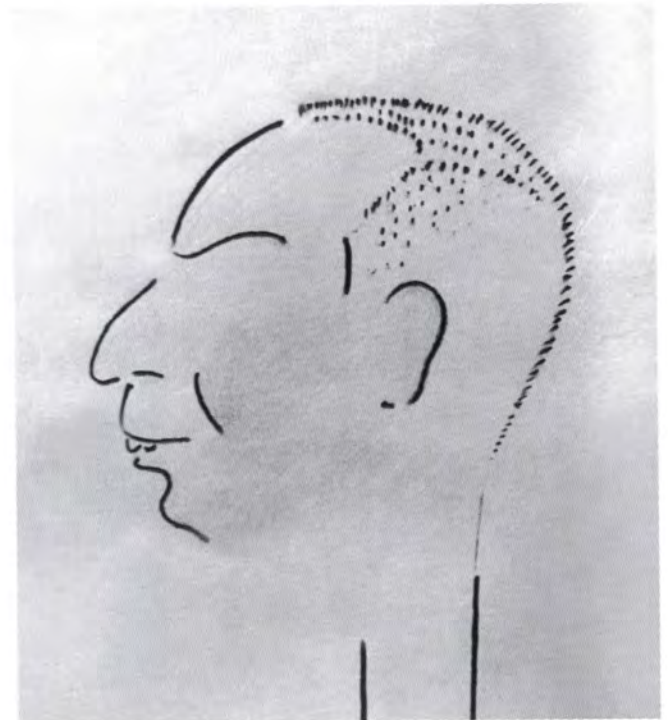

Ασκήσεις Γεωδαισίας, απόφοιτοι 1950
[Αρχείο Αναστασίας Τζάκου]
Geodesy exercises, 1950 graduates
[Anastasia Tzakou Archive]

Από τον αποκριάτικο χορό Αρχιτεκτονικής του 1953
Ο Παναγιώτης Μιχαηλίδης [Αρχείο Ιωάννη Κουμανούδη]
From the School of Architecture carnival ball, 1953
Panayiotis Michelis [Ioannis Koumanoudis Archive]

Ο Αντώνης Κριεζής [Αρχείο Ιωάννη Κουμανούδη]
Antonis Kriezis [Ioannis Koumanoudis Archive]

Ο Δημήτρης Πικιώνης [Αρχείο Ιωάννη Κουμανούδη]
Dimitris Pikionis [Ioannis Koumanoudis Archive]

Λίγες μέρες μετά την εκλογή του Δεσποτόπουλου μια ακόμη εκλογή θα χρωματίσει τη Σχολή. Πρόκειται για την έκτακτη έδρα του Ελεύθερου Σχεδίου. Υποψήφιοι οι Θεόδωρος Απάρτης, Αγώνωρ Αστεριάδης, Σπύρος Βασιλείου, Δημήτρης Βιτωρής, Ανδρέας Γεωργιάδης, Γεώργιος Γουναρόπουλος, Νίκος Εγγονόπουλος, Γρηγόρης Ζευγάλης, Κώστας Ηλιάδης, Νάκης Καρτσωνάκης, Φώτης Κόντογλου, Δημήτρης Κράτης (Κόλλιας), Παναγιώτης Μάρθας, Σπύρος Παπαλουκάς, Ιωάννης Τρικογλίδης, Βασίλης Φαληρέας και Νικολής Χατζηκυριάκος-Γκίκας. Εισηγητική Επιτροπή οι Εμμ. Κριεζής,

Α. Δημητρακόπουλος και Κ. Κιτσιόκης. Αυτή τη φορά η απόφαση είναι ομόφωνη:

«Προτιμώμεν τον κ. Νικόλαον Χατζηκυριάκο ως προσαρμοζόμενον περισσότερο εις τας προεκτεθείσας ειδικάς απαιτήσεις της εκτάκτου έδρας Ελευθέρου Σχεδίου». Διευκρινίζεται στη συνέχεια με σαφήνεια, ότι η απόφαση αυτή δεν αποτελεί με κανέναν τρόπο κριτική της καλλιτεχνικής αξίας των έργων και της εν γένει καλλιτεχνικής οντότητας των υποψηφίων. Τονίζεται επίσης ότι «την τελική απόφασή τους επηρέασαν οι απόψεις του καθηγητή της συγγενέστερης έδρας, Δ. Πικιώνη».

Ο λόγος του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα στο εναρκτήριο μάθημά του προς τους σπουδαστές συνοψίζει τις αρχές της διδασκαλίας του: «Δεν προτίθεμαι να σας διδάξω μόνον τεχνικήν αλλά και καλαισθησίαν. Διότι η τεχνική δεν χρησιμεύει παρά διά να πραγματοποιήση την ποιοτικήν έκφρασιν. Αλλά δεν θα επιτρέψω επίσης να προηγηθή η αναζήτησις μιας οιασδήποτε αισθητικής διαθέσεως πριν ή κατέχετε απολύτως την τεχνικήν, διότι τότε μόνον οι πραγματοποιήσεις σας δεν θα είναι ανεδαφικά ή λανθασμένα. Ελπίζω από σας πολλάς δυνατότητας να αναπτύξετε εις το σχέδιον, ακριβώς διότι ανήκετε εις την αρχιτεκτονικήν σχολήν. Η αρχιτεκτονική είναι τόσο συναφής προς το σχέδιον όσον και το σχέδιον προς την αρχιτεκτονικήν».

Η τελευταία τέλος εκλογή είναι η εκλογή του καθηγητή της τακτικής έδρας της Γενικής Ιστορίας της Τέχνης που επανιδρύεται με το νόμο 2330 του 1940. Τρεις οι υποψήφιοι, ο Δημήτρης Ευαγγελίδης, ο Άγγελος Προκοπίου και ο Μαρίνος Καλλιγάς. Το βιβλίο του Προκοπίου *Η νεοελληνική Τέχνη*, που έχει κυκλοφορήσει το 1936, συντελεί στο να κριθεί ο συγγραφέας του ως ακατάλληλος. Η προσπάθειά του να ερμηνεύσει την άνθιση της τέχνης στα Επτάνησα ως αποτέλεσμα της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, την οποία θεωρεί βασικό παράγοντα που επιδρά στη δημιουργία πολιτισμού, σύμφωνα με την αρχή του ιστορικού υλισμού, θεωρείται ασυγχώρητο λάθος. Οι απόψεις του ιδιαίτερα προοδευτικές. «Το έργο του στερείται των προσόντων αυστηράς επιστημονικής εργασίας, προσαρμόζει μάλλον με δημοσιογραφικήν έρευναν εκ της οποίας βεβαίως διακρίνεται η αναζητητική έφεσις του υποψηφίου και η μεγάλη του εργατικότητα».

Μεταξύ των Καλλιγά και Ευαγγελίδη, η εισηγητική επιτροπή, αποτελούμενη από τους Εμμ. Κριεζή, Ι. Ζαχαρία και Κ. Κιτσιόκη, επιλέγει τελικά τον δεύτερο, «ως άριστον πάντων η επιστημονική κατάρτισις του οποίου, ήτις συμπληροί το λαμπρόν του ήθος, έχει ήδη δημιουργήσει μαθητάς οίτινες θα τιμήσουν μιαν ημέραν τον διδάσκαλον». Εξάλλου έχει υποβάλλει πάνω από σαράντα δημοσιευμένες εργασίες.

Η Σχολή έχει πάρει πια τη μορφή με την οποία θα λειτουργήσει τα επόμενα 30 χρόνια. Τα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής είναι δύσκολα. Τα σκίτσα της Μαρίκας Ζαγορηίου, νεαρής τότε σπουδάστριας, δίνουν το στίγμα της εποχής. Μικρά, τρυφερά, ευαίσθητα σκίτσα μικρών παιδιών, σκίτσα του φοιτητικού δωματίου, σκίτσα μέσα στο καταφύγιο, μιλούν από μόνα τους.

Μέσα σ' αυτήν τη δύσκολη περίοδο, τον Ιούνιο του 1942, στις συνεδριάσεις της Σχολής παίρνεται μια πολύ σημαντική απόφαση. Θεσπίζεται η πενταετής φοίτηση, και αναθεωρείται το πρόγραμμα σπουδών. Συζητείται ακόμη το θέμα των εισαγωγικών

εξετάσεων και η αναπροσαρμογή τους με νέα αυστηρότερα κριτήρια, ειδικά όσον αφορά τα μαθήματα Σχεδίου.

Τον Αύγουστο του '43 ιδρύεται η Πολυτεχνική Λέσχη, που σκοπό έχει «να ενισχύση ιδεολογικά κατευθύνσεις των σπουδαστών, να κατοχυρώση την ελευθερία της σκέψης, να συστηματοποιήση ενεργείας προς επίλυση των ποικίλων ζητημάτων των, να συντελέση εις την δημιουργίαν πνεύματος ενότητος και συναδελφικής αλληλεγγύης». Υπεύθυνοι γι' αυτήν είναι οι καθηγητές της Αρχιτεκτονικής Ευαγγελίδης, Κιτσιίκης, Μιχελής, Πικιώνης και Χατζηκυριάκος.

Ο Π. Μιχελής απευθυνόμενος στους σπουδαστές λέει: «Δεν μπορεί να τολμήση κανείς να ευνοήση τη σκέψη σας γιατί ξέρει ότι τότε μόνον οι άνθρωποι ενώνονται και συνεργάζονται δημιουργικά όταν είναι ελεύθεροι. Και είναι ελεύθεροι όταν έχουν και τη σκέψη ελεύθερη. ... Προσέξτε γιατί μπαίνετε σ' έναν αγώνα πνευματικό, σ' έναν αγώνα με τον εαυτό σας, σ' έναν αγώνα συνείδησης για τον οποίο όμως το έπαθλο θα είναι μεγάλο, γιατί με την εξυπηρέτηση των ιδανικών της Ελλάδος και της ανθρωπότητας στην οποία σας σπρώχνουμε θα είσαστε σεις οι ευγενείς του πνεύματος της αύριον...».

III. Μεταπολεμική περίοδος

Κάποτε όμως ο πόλεμος τελειώνει... Η Σχολή ξαναρχίζει να λειτουργεί. Οι σπουδαστές της δεκαετίας του '50 έχουν να αντιμετωπίσουν –όπως όλοι οι Έλληνες πολίτες άλλωστε– πολλές δυσκολίες. Η ζωή δεν είναι εύκολη. Το κέφι όμως είναι μεγάλο. Μια νέα γενιά σπουδαστών γεμίζει τις αίθουσες και τα σχεδιαστήρια της Σχολής.

Το νέο πρόγραμμα σπουδών, που είχε αρχίσει στα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής, οργανώνεται τώρα σε πιο ουσιαστική βάση. Η Κτιριολογία και οι Αρχιτεκτονικές Συνθέσεις, ο βασικός κορμός των αρχιτεκτονικών σπουδών, ξεκινούν από το Α' έτος (ως «Αρχιτεκτονικά Σχεδιάσεις») και συνεχίζονται σ' όλη τη διάρκεια των σπουδών του.

Μονάχα που οι δύο από τις τρεις έδρες είναι κενές και κηδεμονεύονται εναλλακτικά από τον Δ. Πικιώνη και τον Π. Μιχελή. Ο μόνος εκλεγμένος καθηγητής στην έδρα της Γενικής Κτιριολογίας και Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων είναι ο Κ. Κιτσιίκης. Στην έδρα της Κτιριολογίας που χήρευε μετά το θάνατο του Αλ. Νικολούδη, εκλέγεται ο Ε. Ρουσόπουλος και παραμένει κενή μόνο η έδρα του Δεσποτόπουλου. Ο Πικιώνης κηδεμονεύει επίσης την έδρα της Πολεοδομίας που διδάσκεται στα δύο τελευταία έτη των σπουδών. Η Οικοδομική διδάσκεται από τον Π. Παρασκευόπουλο στο Β' μόνον έτος. Από τα σημαντικότερα μαθήματα της Σχολής η Αρχιτεκτονική Μορφολογία και Ρυθμολογία με καθηγητή τον Π. Μιχελή, που ξεκινά από το Β' έτος και φθάνει στο Ε' και η Διακοσμητική (συζητείται η μετονομασία της έδρας μετά από πρόταση του Πικιώνη), με καθηγητή τον Δ. Πικιώνη που ξεκινά από το Γ' έτος και φθάνει επίσης στο Ε' έτος.

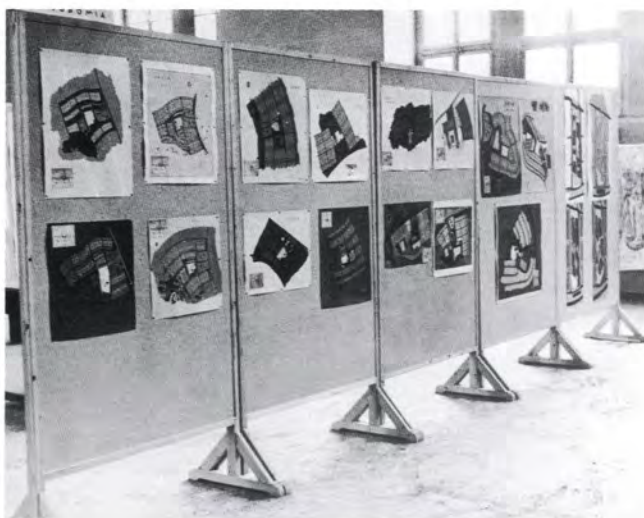
Η Ιστορία της Αρχιτεκτονικής διδάσκεται πάντα από τον Α. Ορλάνδο και η Ιστορία της Τέχνης από τον Δ. Ευαγγελίδη. Η Ζωγραφική και η Πλαστική ξεκινούν από το Α' έτος και ακολουθούν τον σπουδαστή σ' όλη σχεδόν τη διάρκεια των σπουδών του, μέχρι και το Δ' έτος. Του δίνεται έτσι η ευκαιρία, πέρα από την απλή τεχνική του σχεδίου του χρώματος και της μάζας, να εμβαθύνει στην αισθητική και μεταφυσική του έργου τέχνης. Οι προσωπικότητες του Αντώνη Σώχου και του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα, αλλά και του Σπύρος Παπαλουκά, που θα τον αντικαταστήσει από το 1945 μέχρι το 1951, θα αφήσουν τα ίχνη τους ανεξίτηλα πάνω στις πρώτες μεταπολεμικές γενιές.

Τα βασικά μαθήματα πλαισιώνουν όπως πάντα τα μαθήματα Φυσικής, Χημείας, Ανωτέρων Μαθηματικών, Παραστατικής και Προβολικής Γεωμετρίας, Υγιεινής κ.λπ.

Στις επόμενες δεκαετίες η Σχολή συνεχίζει να προσανατολίζεται προς νέες, περισσότερο

Θέματα Μορφολογίας (απόψεις από την Σπουδαστική Έκθεση του 1952) [Αρχείο Παναγιώτη Μιχελή]
Architectural Forms and Orders student projects (from the Students Exhibition of 1952) [Panayiotis Michelis Archive]

Θέματα Πολεοδομίας [Αρχείο Παναγιώτη Μιχελή]
Urban Planning student projects [Panayiotis Michelis Archive]

Άσκηση Μορφολογίας [Αρχείο Παναγιώτη Μιχελή]
Architectural Forms and Orders student projects [Panayiotis Michelis Archive]

σύγχρονες τεχνικές κατευθύνσεις. Παράλληλα με τη διεύρυνση και την επέκταση των παλαιών γνωστικών περιοχών, προστίθενται σταδιακά νέες, έτσι ώστε να καλύπτονται οι νέες απαιτήσεις.

Στις Συνθέσεις, οι Κ. Κιτοίκης και Ε. Ρουσόπουλος στην αρχή, και στη συνέχεια ο Ι. Δεσποτόπουλος –που επιστρέφει το 1961 οριστικά στη Σχολή–, ο Θουκυδίδης Βαλεντής από το 1965, ο Βασίλης Κασσάνδρας και ο Θεόδωρος Πολυχρονόπουλος, δίνουν τη δυνατότητα μιας πολλαπλής θεώρησης του μαθήματος από διάφορες οπτικές γωνίες. Από τα ρεαλιστικά θέματα του Κιτοίκη περνάμε σταδιακά στη σχολαστικότητα της λειτουργικής διάρθρωσης της οικοδομής, κεντρικό άξονα διδασκαλίας του Ρουσόπουλου. Η επιστροφή του Ι. Δεσποτόπουλου αποτελεί σταθμό για τη Σχολή. Στο διάστημα της δεκαπεντάχρονης απουσίας του, πολλά έχουν αλλάξει. Την περίοδο αυτή θα ασχοληθεί κυρίως με τη συνολική αντίληψη των κοινωνικών λειτουργιών και την αρχιτεκτονική τους σύνθεση. Η αλληλουσχέτιση του επαγγελματικού και εκπαιδευτικού του έργου είναι φανερή. Μεταφέρει στους μαθητές του όλη τη συσσωρευμένη γνώση και εμπειρία από τη θεωρητική και επαγγελματική του δραστηριότητα και αντλεί από αυτούς νέες ιδέες και φρεσκάδα.

Ο Θ. Βαλεντής με τη σειρά του εισάγει στο μάθημά του την έμφαση στον λειτουργικό συντελεστή, την τυποποίηση και τον ευκρινή μετρικό κανόνα, που υλοποιείται στον κάρναβο.

Και οι δυο θα δημιουργήσουν, ο καθένας με τις ιδιαιτερότητές του, από μια διακεκριμένη «σχολή».

Στην Πολεοδομία, ο Αντώνης Κριεζής αναδιοργανώνει πάνω σε νέες βάσεις το μάθημα, ιδιαίτερα μετά την ίδρυση του Σπουδαστηρίου Πολεοδομικών Ερευνών το 1965 – του πρώτου οργανισμού που ασχολήθηκε ουστηματικά με την έρευνα και διαμόρφωσε πρότυπα σχεδιασμού αστικού και περιφερειακού. Τα πολεοδομικά προβλήματα της χώρας απασχολούν μετά τον πόλεμο το σύνολο του ελληνικού χώρου. Πόσο μάλλον τη Σχολή. Εμφανίζονται τώρα οι πρώτες διπλωματικές στην Πολεοδομία.

Εξίσου σημαντική υπήρξε και η παρουσία του Κ. Μπίρη (1954) στην Οικοδομική, που έδωσε βάθος και ανάπτυξη στο μάθημα. Με σημαντικό αρχιτεκτονικό έργο στο ενεργητικό του, ο Κ. Μπίρης δίνει στο μάθημα ένα χαρακτήρα συνθετικό χωρίς να υποβαθμίσει την τεχνολογική πλευρά της Οικοδομικής, μετατρέποντάς το σε αυτοδύναμη γνωστική περιοχή, σε στενή πάντα συνεργασία με τα συγγενή μαθήματα της Δομικής Στατικής, των Τεχνικών Εγκαταστάσεων, των Τεχνικών Υλικών και της Ηχοτεχνίας. Δημιουργεί έτσι ένα πεδίο τεχνολογικών σπουδών μοναδικό στην Ευρώπη.

Η Μορφολογία παραμένει, τέλος, το μάθημα όπου η Αρχιτεκτονική αντιμετωπίζεται μέσα από μια αναλυτική, κριτική και φιλοσοφική θεώρηση. Από τους πρώτους Έλληνες αρχιτέκτονες θεωρητικούς, ο Μιχαήλς, υπέρμαχος της μοντέρνας Αρχιτεκτονικής, οδηγεί τους σπουδαστές σε ζητήματα έρευνας, προβληματισμού και αισθητικής αναζήτησης, όπου οι μορφές εξετάζονται πάντα σε σχέση με τη λειτουργικότητα και την κατασκευή. Με τα μαθήματά του, αλλά και τις ασκήσεις στο σχεδιαστήριο, προσπαθεί να διαφωτίσει και να ερμηνεύσει την αρχαία ελληνική τέχνη, το Βυζάντιο, αλλά και τη νεότερη λαϊκή αρχιτεκτονική μας παράδοση. Συνεχίζονται πάντα με επιτυχία οι διαλέξεις των τελειοφοίτων σπουδαστών, που έχουν γίνει πια θεσμός, ενώ το αρχείο της Μορφολογίας πλουτίζεται συνεχώς με νέες αποτυπώσεις κτιρίων.

Οι εκθέσεις της Σχολής Αρχιτεκτόνων του 1950 και 1952, που εγκαινιάζονται με κάθε επισημότητα, παρουσία των Βασιλέων και των αρχών του τόπου, προβάλλουν προς τα έξω και κάνουν γνωστό το πρόσωπο της Σχολής.

«Για τη Σχολή η έκθεση έχει σημασία διδακτική και όχι ματαιάς επιδείξεως των προσπαθειών της», τονίζεται στα εγκαίνια της έκθεσης του '52. «Οι σπουδαστές αποκτούν μέσω αυτής εποπτεία του συνόλου της εργασίας τους και μαζί με το κοινό κατανοούν ότι στην Αρχιτεκτονική δεν ισχύει η αρχή «η τέχνη για την τέχνη», διότι στην πράξη δεν αποτελεί ιδιωτική υπόθεση αλλά κοινωνικό λειτουργήμα. Γι' αυτό άλλωστε και υπόκειται στην κριτική της κοινωνίας».

Στην έκθεση εκτίθενται τα σχέδια των βραβευθέντων φοιτητών στο διαγωνισμό άμιλλας, στον οποίο συμμετείχαν 15 αρχιτεκτονικές Σχολές απ' όλο τον κόσμο. Το Μετσόβιο αντιπροσώπευσαν οι Ιγκόρ Δεργκάλιν, Στέλλα Ζήζηλα, Αντώνης Κιτοϊκής, Ινώ Πικιώνη και Αναστασία Τζάκου.

Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '50 και μέχρι τα τέλη της επόμενης, πολλές σημαντικές αλλαγές σηματοδοτούν τη Σχολή. Το 1956 αποχωρεί ο Ι. Χατζόπουλος που οργάνωσε την έδρα της Προβολικής και Παραστατικής Γεωμετρίας. Τη θέση του παίρνει ο Κωνσταντίνος Λαδόπουλος. Ένα χρόνο αργότερα αποχωρεί ο Δ. Ευαγγελίδης και οι δύο γίγαντες της Σχολής, ο Α. Ορλάνδος και ο Δ. Πικιώνης. Στη θέση του Ορλάνδου εκλέγεται καθηγητής ο ως τότε επιμελητής Δημ. Κωνσταντινίδης, που διευρύνει την ύλη μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Αναλύονται οι ρίζες της σύγχρονης Αρχιτεκτονικής και συμπληρώνονται από την παρουσία των διαφόρων πρωτοποριακών κινήσεων, «προπατόρων της εν πλήρει εξελίξει Αρχιτεκτονικής των ημερών μας».

Η θέση του Πικιώνη θα μείνει για αρκετό καιρό κενή μέχρι την εκλογή του Ιωάννη Λιάπη, που κι αυτός με τη σειρά του θα αναδιοργανώσει την έδρα της Αρχιτεκτονικής των Εσωτερικών Χώρων. Ο χώρος ως βασικό στοιχείο της Αρχιτεκτονικής, φυσικός, λειτουργικός, αισθητικός, εξετάζεται σε συνδυασμό με το χρώμα, τα υλικά, τα ανθρωπομετρικά στοιχεία. Η ύλη διευρύνεται με την εισαγωγή του Βιομηχανικού και Βιοτεχνικού σχεδίου.

Στη Ζωγραφική, ο Τάκης Μάρθας έχει αντικαταστήσει τον Χατζηκυριάκο-Γκίκα και στην Πλαστική ο Λάζαρος Λαμέρας τον Α. Σώχο. «Τα έργα των σπουδαστών δεν είναι έργα γλυπτικής» λέει ο Λαμέρας, «ακόμη κι αν έχουν αυτήν τη μορφή». Είναι ασκήσεις με στόχο να αποκτήσει ο αρχιτέκτονας το λεξιλόγιο του χώρου, τη μάθηση της πλαστικής όρασης, την ακρίβεια, τη σύνθεση, την αναλογία, την κλίμακα.

Ο θάνατος θα προλάβει τον Α. Προκοπίου και τον Τ. Μάρθα πριν ακόμη ολοκληρώσουν το έργο τους. Θα τους αντικαταστήσουν στις αρχές της δεκαετίας του 1970 η Ντούλα Μουρίκη, η πρώτη γυναίκα καθηγήτρια στη Σχολή Αρχιτεκτόνων, και ο Νικόλαος Εγγονόπουλος. Το 1969 συνταξιοδοτείται κι ο Π. Μιχελής, και λίγους μήνες αργότερα πεθαίνει. Για άλλη μια φορά η σημαία στον ιστό της Σχολής κυματίζει μεσίστια. Χωρίς τα «ιερά της τέρατα» η Αρχιτεκτονική μοιάζει φτωχότερη.

Τα επόμενα χρόνια της δικτατορίας θα φτωχύνει ακόμη περισσότερο με τη συνταξιοδότηση του Ι. Δεσποτόπουλου, του Β. Κασσάνδρα, του Δ. Κωσταντινίδη και την απομάκρυνση των Α. Κριεζή και Ι. Λιάπη. Οι καινούργιοι καθηγητές που εκλέγονται προς το τέλος της περιόδου, οι Θανάσης Αραβαντινός, Δημήτρης Δασκαλόπουλος, Διονύσης Ζήβας, Ντούλα Μουρίκη και Στέφανος Σίνος δεν θα προλάβουν να δώσουν το στίγμα τους στο μικρό διάστημα που απομένει μέχρι το 1974.

Τα χρόνια είναι κρίσιμα, τα προβλήματα πολλά μέσα και έξω από το χώρο του Πολυτεχνείου. Ο αριθμός των σπουδαστών αυξάνει σημαντικά και ήδη το 1973, 661 σπουδαστές φοιτούν στη Σχολή.

Στο περιοδικό *Αρχιτεκτονικές Σπουδές*, που εκδίδεται από ομάδα σπουδαστών της Σχολής, διαβάζουμε:

Ο Αντώνης Κριεζής και ο Παύλος Λουκάκης στο Σχεδιαστήριο [Αρχείο Γεώργιου Μ. Σαρηγιάννη]
Antonis Kriezis and Pavlos Loukakis in the Studio [Georgios M. Sariyannis Archive]

Ο Ιωάννης Δεσποτόπουλος σε εκπαιδευτική εκδρομή [Αρχείο Ιωάννη Δεσποτόπουλου, ANA]
Ioannis Despotopoulos on study trip [Ioannis Despotopoulos Archive, ANA]

Εκδρομή στην Επίδαυρο. Διακρίνονται οι Παναγιώτης Μιχελής, Νίκος Μουτσόπουλος, Αθανάσιος Αραβαντινός [Αρχείο Παναγιώτη Μιχελή].
Visit to Epidaurus. Panayiotis Michelis, Nikos Moutsopoulos, Athanassios Aravantinos can be seen [Panayiotis Michelis Archive]

«Η έλλειψη επαφής μεταξύ των σπουδαστών στην Αρχιτεκτονική Σχολή έχει δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα-εμπόδια για την όλη μας παιδεία.

Όλοι έχουμε την κοινή πίστη πως η δουλειά μας είναι κοινωνικό λειτουργήμα, πως ο ρόλος μας είναι σημαντικός στην ανάπτυξη της οικονομίας και της κουλτούρας της χώρας μας, πως κοινά προβλήματα, επιδιώξεις και ευθύνες θα αντιμετωπίσομε.

Παρ' όλα αυτά το βαρύ πρόγραμμα, ο μεγάλος αριθμός σπουδαστών και η έλλειψη κοινών δράσεων μαζί με εκείνη των κατάλληλων χώρων έχουν δημιουργήσει ένα κλίμα απομόνωσης».

Και αυτό το κλίμα της απομόνωσης προσπαθεί να σπάσει το σπουδαστικό περιοδικό, που δεν θα προχωρήσει όμως πέρα από το πρώτο τεύχος.

Το φθινόπωρο του 1973 οι σπουδαστές ξεσηκώνονται. Στις 17 Νοεμβρίου τα τανκς περνούν πάνω από την πόρτα της Πατησίων. Είναι η αρχή του τέλους. Λίγους μήνες αργότερα η Χούντα πέφτει.

Τον Οκτώβριο του 1974 η Σχολή μπαίνει στη νεότερή της φάση. Μια φάση που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Νέοι καθηγητές αναδείχθηκαν, νέα προγράμματα διδασκαλίας εφαρμόστηκαν. Καινούργιοι καιροί, καινούργιες αντιλήψεις, ακόμη και καινούργια ονόματα. Η Σχολή Αρχιτεκτόνων μετονομάζεται σε Τμήμα Αρχιτεκτόνων και οργανώνεται σε επιμέρους γνωστικούς Τομείς. Γι' αυτά όμως θα μιλήσουν κάποιοι άλλοι σε κάποια άλλη έκθεση.

Βασικές Πηγές

Δημοσιευμένες

Η Εκατονταετηρίς του Ε.Μ.Πολυτεχνείου 1837-1937. *Τεχνικά Χρονικά*, 1 Ιουλίου 1939.

Κ. Μπίρη, *Η Ιστορία του ΕΜΠ 1836-1916*, Εκδ. ΕΜΠ, Αθήνα 1957.

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο 1837-1997, Εκατόν εξήντα χρόνια, Εκδ. ΕΜΠ, Αθήνα 1997.

Έκθεσις Σπουδαστικών Εργασιών Ανωτάτης Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ 1837-1970 (ΕΜΠ 1970).

Έκθεσις Σπουδαστικών Εργασιών Ανωτάτης Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ 1837-1973 (ΕΜΠ 1973).

Οδηγοί Σπουδών

Αδημοσίευτες

Πολυγραφημένα ή χειρόγραφα θέματα ασκήσεων (ΑΝΑ).

Εισηγητικές εκθέσεις επιτροπών προς κρίσιν των υποψηφίων δια την πλήρωσιν εδρών (ΑΝΑ).

Προσωπικές σημειώσεις και προφορικές πληροφορίες καθηγητών και αποφοίτων του ΕΜΠ.

Το Κτίριο Αβέρωφ (αρχιτέκτων: Λύσανδρος Καφαντζόγλου) 1861-76
The Averof Hall (architect: Lyssandros Kafantzoglou) 1861-76

THE BEGINNINGS OF ARCHITECTURAL STUDIES IN GREECE

The “School of Crafts”, forerunner of the National Technical University of Athens, was founded by the Royal Decree ‘concerning training in Architecture’ of 31st December, 1831. Two earlier schools, founded in the early nineteenth century in Corfu under British rule, had by then ceased to function.

Initially, a simple technical school for architects and master-builders under the directorship of Friedrich Zehntner, it was later organised on the model of the Royal School of Building Crafts of Munich and the La Martinière Technical School of Lyons. In 1883, in accordance with the wishes of the great benefactor Georgios Averof, it was named “Metsovion Polytechnion” and re-organised on the model of the French ‘Ecole des Arts Industriels’ by its director, Anastassios Theophilas.

The School was divided into three departments: the *Viomichanikon* (*Viotechnikon*) [Industrial-Manufacturing], the *Kallitechnikon* [Art], and the *Kyriakon* [Sunday].

The *Viotechnikon* included three schools: those of Architecture, Surveying, and Mechanics. The course at the first two was of four years and at the third, five.

The *Kallitechnikon* department had a three-year course and its graduates were furnished with a certificate, rather than a degree.

The *Kyriakon* provided in-service training for craftsmen.

Very few details on these studies are available for this period, but it is worth noting that the students of the *Viotechnikon* made up two-thirds of the total student body.

After the death of Theophilas, the *Polytechnion* took on a more technical orientation.

Thus, from 1910 and approximately for a decade on, only the Schools of Civil Engineering and Mechanics operated. Law 980 of 1917 determined the final form of the constitution and operation of the Institution, which was now at a purely university level. Three new schools were set up: those of Architecture, Chemical Engineering, and Topography.

The year 1917 can therefore be seen as a new beginning for the School of Architecture. Fourteen candidates were successful in the first entrance examinations. Two more were added by transfer from the School of Civil Engineering. Four years later, the first twelve graduates, known as the “Twelve Apostles”, obtained their degree.

For those who wish to research this period, the lack of organised archives at the School of Architecture renders an account of the development of studies difficult. On the occasion of this exhibition, we had the satisfaction of bringing a large number of students’ projects together; these, along with the personal archives of former professors and lecturers at the University made it possible for us to compile a first historical account on the School of Architecture. This history is of course, far from complete, but it is our hope that further research will fill up many gaps.

I. The pre-War period

The newly established School was organised by the professors who held the basic chairs. It was initially housed in the ‘Averofeio’, the central building of the complex designed by Lyssandros Kaftantzoglou, in one of the two studios on the ground floor, but it soon expanded to the rooms on the upper floor.

However, basic chairs such as those in Building Design, Theory of Architecture, Decorative Art, Wall Painting Ornamental, General History of Art and Aesthetics, and Plastic Arts remained vacant.

In 1918, the chairs of Building Construction and of Architectural Design and Decorative Art were filled by Emmanouil Kriezis and Alexandros Nikoloudis, respectively, and the adjunct chair of Medieval Architecture by Anastasios Orlandos. Ernest Hébrard, the famous French architect and town-planner, who happened to be at that time with the French army in Thessaloniki, undertook, on a contract basis, the chair of General Building Design. At the end of the first year, the chairs of Painting and Plastic Art were filled by Nikos Asproyerakas and Michalis Tombros, respectively. The School began to acquire its own direction and form. The courses in building design and architectural design were taught, as noted above, by Hébrard and Nikoloudis, both of them trained in France.

A pragmatist by nature, Hébrard gave a more rationalistic and realistic spirit to his subject. During the course of the academic year, the students worked on four to six projects, lasting one or two months, while at the same time, they had to hand in a 12-hour "charette" every fortnight. Though the subjects of the projects were imaginary, they were adapted to the structures of reality and it was their aim to belong within the situation prevailing in Greece at the time. The elaboration of plans and, above all, of façades in the student's schemes demonstrates a distinct influence of examples from France. Even in purely Greek subjects such as 'A Inn in Macedonia' or 'Tobacco-worker's House', the formal treatment of the façades is not influenced at all by local architecture, but follows foreign models with marked eclecticist tendencies.

From 1921, Nikos Mitsakis joined Hébrard as a senior lecturer. For the first time the apartment block was put forward as a subject for elaboration: "Now in Athens also", he remarked in the brief, "detached houses are being abandoned as they no longer answer to present-day economic conditions, since such a residence requires a larger staff, greater maintenance, and the climbing of stairs is tiring. The advantage of apartment blocks is that all the rooms are on one floor, and service and supervision are easier." Also of interest are the briefs which concern school buildings, clearly influenced as these are by the partis of the architectural service of the Ministry of Education, for which both Hébrard and Mitsakis worked.

"This [school] building which is sited in Attica must, though making use of all the progressive and innovative methods of construction, take shape in the country's traditional style". This brief refers us directly to the thinking of Mitsakis about his first school buildings, while it diverges significantly from the eclecticist examples of the preceding period.

In spite of the fact that we have not, unfortunately, located the students' projects in response to this thinking, which would enable us to have a clear picture of how they dealt with these issues, it is obvious that the thinking behind the new movements in architecture was making its presence felt in the School. It is, moreover, virtually certain that this thinking came chiefly from the lecturers and less from the professors: it was neither Nikoloudis, the enthusiastic champion of French neo-baroque, who taught both design and decorative art, nor Vassilios Kouremenos, who covered the course in building design during the absence of Hébrard (1923-1927), and who, in spite of his simplifying approach, was also clearly influenced by the principles of French education, who gave a new direction to the School.

The influence of the 1st CIAM (the International Modern Architecture Congress - 1928) was a catalyst for the generations of architects who studied at that time at the National Technical University, and many of its graduates of that period developed into

National Technical University, and many of its graduates of that period developed into uncompromising representatives of the Modern Movement in Greece.

There were, of course, some more conservative spirits who followed earlier eclectic trends, just as there were those who followed Art Déco, or even neo-Classicism.

One of the champions of the new architecture was Dimitris Pikionis, who had occupied the adjunct chair of Decorative Art since 1924, succeeding Nikoloudis, and later also Hébrard after the latter's retirement.

It was Pikionis who was to turn the attention of the School in the direction of the study of the vernacular tradition. His students surveyed, sketched, designed, re-designed, created. Their schemes, through the direction of a "Hellenocentric" ideal, always show marked artistic feeling and skill in design. Pikionis, by both his work and his discourse, was an inspiration to his students. His presence was to leave its mark on the School in the last pre-War decade, perhaps because no design professor of sufficient stature was able to overshadow him or, merely, compete with him.

Naturally, there was always Anastassios Orlandos, who from the time of the School's foundation, in parallel with the theoretical subjects covering the history of architecture in the Graeco-Roman, Byzantine, Medieval and Renaissance periods, trained the students in design, on subjects such as the reconstruction of ancient temples, ideal Byzantine buildings, settlements or cities, Renaissance palazzi, and so forth. Orlandos was the first to introduce the study of vernacular architecture, which was continued by Pikionis and later by Panayiotis Michelis. As early as 1923, Orlandos was sending his students to the island of Aegina to study and draw buildings of the indigenous architectural tradition at Perdika and Messagros. Among them was, of course, that masterpiece of folk art, the Rodakis house.

The influence of Orlandos at the School of Architecture, as well as wherever else he taught –at the School of Civil Engineering or at the University– was decisive. But it was natural that at a School of Architecture it should be those who themselves designed who claimed the first loyalty of the majority of the students. Most of them dreamt of building, of creating, of designing... In the course of their career, some of these, a few perhaps, would discover the magic of history and research, but nobody, or almost nobody, set out with that aim.

In addition to the basic courses in design, Nikos Asproyerakas and Michalis Tombros, in the adjunct chairs of Painting and Sculpture, respectively, showed a sensibility to design, colour and mass, and immersed themselves in the notable pondering of the Modern trends that characterised in the so-called "generation of the '30s." Michalis Tombros was subsequently succeeded by Antonis Sochos, while, towards the end of this period, Thanassis Apartis and Takis Marthas worked as senior lecturers in Painting.

II. The War and Occupation Years

From the end of the preceding period the first steps towards the modernisation of the curriculum had already been taken with the election of Anastassios Dimitrakopoulos to the newly established chair of Urban Planning. In addition, from 1940 for approximately two decades the chair of Building Design was occupied by Costas Kitsikis, an experienced practicing architect with many interests, whose teaching was centered on a somewhat conservative approach to the functional and formal organisation of, chiefly, the urban building. In November 1941, three important appointments left their mark on the School's persona.

The first concerned the chair in “Architectural Morphology and Rhythmology” [Study of Architectural Forms and Use of the Orders or Analysis of Style], which was in effect divided into two: the existing chair of “Architectural Morphology and Rhythmology”, and that of the History of Architecture. The latter continued to be held by Anastassios Orlandos, while he voluntarily resigned from the former, in order to teach at the University of Athens. In the selection proposal co-signed by Emmanouil Kriezis, Anargyros Dimitrakopoulos and Costas Kitsikis, emphasis is laid on the fact that the subject stemmed from the General History of Art, and that architecture “should be examined in itself as a manifestation of the various cultures over the centuries. It should not be seen as merely an investigation of styles and forms, but as an enquiry into the basic characteristic expressions of the civilisation of the period. Having as its purpose the education of future architects, it should look more to the analysis of the technical and artistic values of the creation of each historical period down to the modern age and to an investigation of the relations between form, functional purpose and building material. With its purpose still the education of future architects, it should initiate the students into the deeper causes leading in each instance to the creation of works of art, from the analysis of which lessons are to be drawn for modern architectural creation.” Panayiotis Michelis, that “faultless ideologue”, already a senior lecturer at the National Technical University, was unanimously proposed. After Michelis, Ioannis Despotopoulos was elected to the adjunct chair of Architectural Design and organised the course in a new spirit. His purpose was to liberate and develop the creative forces latent in the students. These were divided into teams, and though personal effort was retained, they came to know the pros and cons of collective endeavour. Through visits which lasted a number of days, the ‘look-see’ approach to the reality of life in Greece was developed. The class took action in a ‘co-operative community’ of theoretical, practical and general work, which resulted in exceptional creative achievements of the students as a whole and of the individual teams. “These efforts and my work”, Despotopoulos later wrote, “did not exist before as a system, but was developed and built up organically by the students, the lecturers and myself in close creative collaboration and a spirit of understanding on the part of all of us. Our work would only have been possible in Greece and with Greek students.” In 1946, Despotopoulos was dismissed by virtue of Resolution IX ‘concerning the remediation of the public services’. He returned years later; but then things were very different.

In the same year, 1941, Nikos Hadjikyriakos-Ghikas was elected professor in the adjunct chair of Drawing. Hadjikyriakos-Ghikas’s inaugural lecture to the students summed up the principles behind his teaching: “I have no intention of teaching you only technique – but also aesthetics. Because technique serves only to turn into reality the expression of quality. But neither will I allow the quest for any aesthetic disposition to come before you have absolutely mastered technique, because it is only then that what you turn into reality will not be groundless or erroneous. I expect you to develop extensive capabilities in drawing, precisely because you belong to the School of Architecture. Architecture is as closely bound up with drawing as drawing is with architecture.” The election of Dimitris Evangelidis to the chair of the General History of Art and of Evangelos Roussopoulos to the third chair in Design followed. In this difficult period, a very important decision was taken at the School’s official meetings: The curriculum was extended to five years and revised.

The School had now taken the form in which it was to operate for the next thirty years.

The years of the War and, particularly, of the Occupation were difficult. The sketches of Marika Zagorissiou, then a young student, convey the feeling of those times. Small, tenderly sensitive sketches, sketches of young starving children, sketches of a plain student's room, sketches in a shelter, they speak for themselves. Michelis, addressing the students, told them: "No one can dare to castrate your thought, because they know that only when people are free are they united and collaborate creatively. And they are free when their thought is free. "Be careful, because you are entering upon a spiritual struggle, on a struggle with yourselves, on a struggle of conscience, for which, however, the reward will be great, because in serving the ideals of Greece and of mankind to which we urge you, you will be the spiritual nobility of tomorrow..."

III. The Post-War Period

After the end of the war the School began to operate again. The students of the '50s had to face – as all the citizens in Greece did– many difficulties. Life was not easy, but enthusiasm was great. A new generation of students filled the School's lecture halls and studios. The new curriculum, which had started in the War years, during the Occupation, was now organised on a more substantive basis. Architectural design, the basic core of architectural studies, started in the first year and continued throughout the course of study. Urban Planning was taught in the two final years and Building Construction only in the second of these. One of the School's most important courses was "Architectural Morphology and Rhythmology" [Study of Architectural Forms and Use of the Orders], taught by Michelis, which started in the second year and continued to the fifth. Another was Decorative Art (a change of name for this chair was discussed on the initiative of Pikionis), taught by Pikionis, which started in the third year and also continued to the fifth.

The History of Architecture was still taught by Orlandos and the History of Art by Evangelididis. Painting and Sculpture were started in the first year and continued by the student more or less throughout the course, until the fourth year. Ancillary to the basic subjects were, as always, courses in Physics, Chemistry, Advanced Mathematics, Descriptive and Projective Geometry, Hygiene, etc.

In the years which followed, the School continued to be orientated more towards modern technical concerns. In parallel with the expansion of the old fields of study, new areas were gradually added in order to meet new demands.

In Design, Costas Kitsikis and Evangelos Roussopoulos, to begin with, and then Ioannis Despotopoulos, who returned to the School in 1961 bringing his of working abroad, Thoukydidis Valentis, Vassilios Kassandra and Theodoros Polychronopoulos made possible a multi-faceted approach to the subject from differing viewpoints. Thoukydidis Valentis, who, in his turn, put emphasis on functional factors, standardisation and modular organisation based on the use of grids, and Despotopoulos created, each with his own peculiarities, a distinctive 'school'.

In Urban Planning, Antonis Kriezis re-organised the course on new bases, particularly after the setting up of the Institute for Urban Planning Research in 1965 – the first organisation to concern itself systematically with research to shape urban and regional planning design models. The urban planning problems of the country after the War concerned the whole of Greece, let alone the School. This was when the first Diploma Design Theses in Urban Planning made their appearance.

Equally important was the influence of Kyprianos Biris in Building Construction. Biris

gave new depth to the subject, developing it and turning it into a self-supporting field of knowledge, always in close collaboration with Design and with the related subjects of Structures, Mechanical Design, Building Materials and Acoustics.

“Morphology” remained the subject in which architecture was approached from an analytical, critical and philosophical viewpoint. Michelis, one of the first Greek architect-theorists, a champion of Modern architecture, led his students into investigation and reflection on aesthetic quests, where form was always examined in relation to function and construction.

The student exhibitions of the School of Architecture of 1950 and 1952, which were opened with every formality in the presence of the Royal Couple, made known and promoted the persona of the School outside its walls.

“For the School, the importance of the exhibition is didactic and not as a vain ostentation of our efforts” was the message at the opening of the 1952 exhibition.

“Through it, the students acquire view of their work as a whole and, together with the public, come to understand that in architecture the principle of ‘art for art’s sake’ does not apply, because in practice it is not a private matter but a public function. That is why, in any case, it is subject to society’s criticism.”

From approximately the mid '50s and until the end of the '60s, many significant changes took place at the School. In 1956, Ioannis Chatsopoulos, who had organised the chair of Descriptive and Projective Geometry, retired. He was succeeded by Costas Ladopoulos. The next year saw the retirement of Dimitris Evangelidis and of the School’s two “giants” Anastassios Orlandos and Dimitris Pikionis. Dimitris Constantinidis, until then a senior lecturer, was elected professor succeeding Orlandos; Constantinidis expanded the curriculum up to the early decades of the twentieth century. The roots of modern architecture were examined and their study was supplemented by that of the various avant-garde movements, “the forefathers of the architecture of our own times in its fullest development.”

The chair of Dimitris Pikionis remained vacant for a considerable length of time – until the election of Ioannis Liapis, who, in his turn, re-organised the Chair of Interior Design. Space, as a basic element of architecture, was examined in conjunction with colour, materials, and anthropometric considerations. The curriculum was broadened by the introduction of Industrial and Product Design.

In Painting Takis Marthas had replaced Hadjikyriakos-Ghikas and in Sculpture, Lazaros Lameris had taken the place of Sochos. “The works of the students are not works of sculpture”, Lameris used to say, “even if they take that form”. They were exercises designed to provide the architect with the vocabulary of space, the learning of plastic vision, exactness, composition, proportion, scale. Death took away Anghelos Prokopiou and Takis Marthas before they had time to complete their tasks. They were succeeded at the beginning of the '70s by Doula Mouriki, the first woman professor at the School of Architecture, and Nikos Engonopoulos.

In 1969, Panayiotis Michelis also retired, and died a few months later. Yet again the flag on the School’s flagpole flew at half-mast.

During the years which followed, those of the military dictatorship, the School was rendered poorer by the retirement of Ioannis Despotopoulos, Vassilios Kassaridas, and Dimitris Constantinidis, and the removal of Antonis Kriezis and Ioannis Liapis.

The new professors who were elected towards the end of the period, Thanassis Aravandinos, Dimitris Daskalopoulos, Dionyssi Zivas, Doula Mouriki, and Stephanos

Sinos, did not have time to make their mark in the short time remaining before 1974. The number of students had increased dramatically. These years were a time of crisis and the problems both within and outside the University were many.

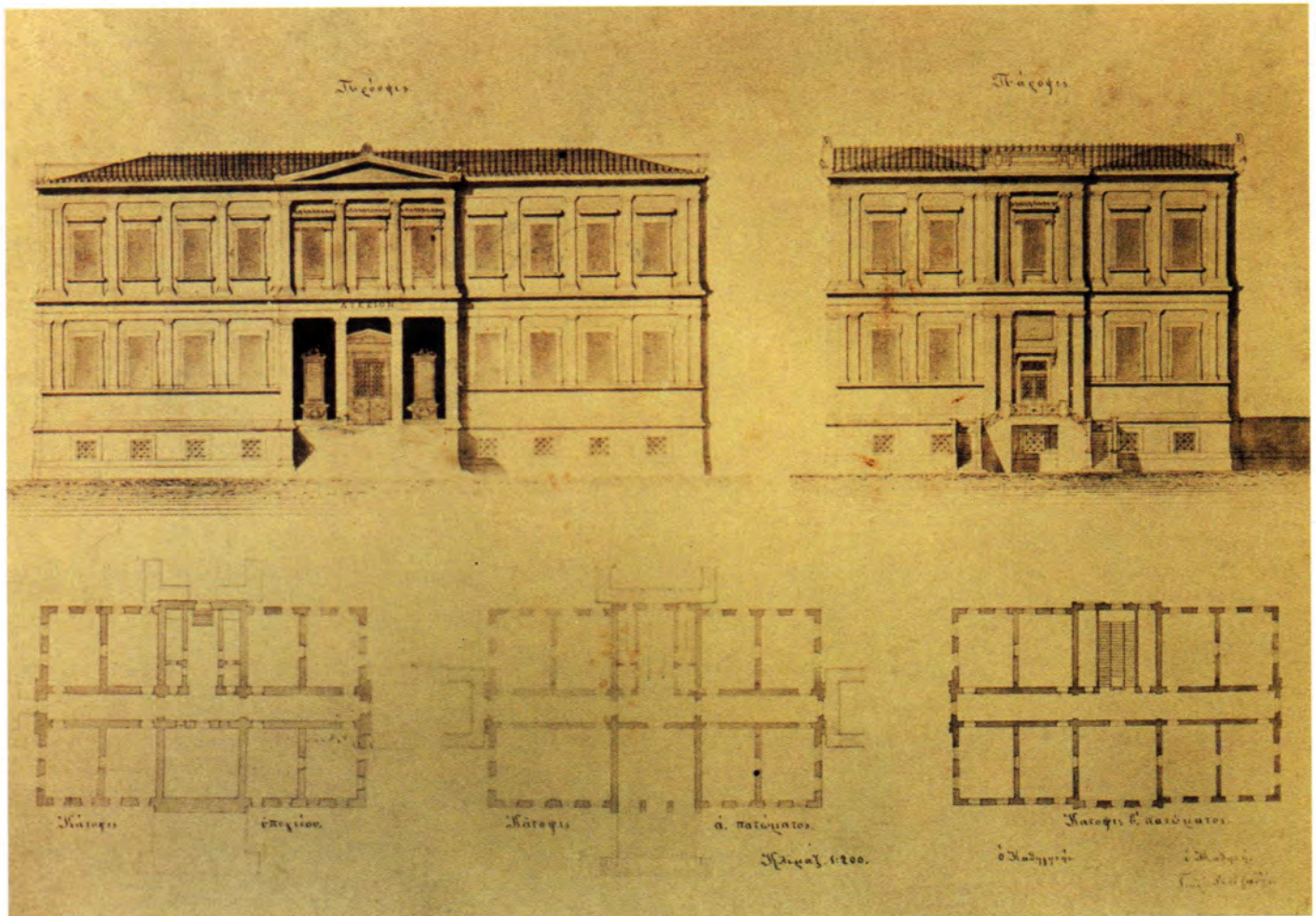
In the autumn of 1973, the students rose in revolt. On 17th of November, the tanks broke down the Patission Street Gate of the downtown Campus. It was the beginning of the end. A few months later, the Junta collapsed.

In October 1974, the School entered upon the latest phase of its life – a phase which brings us to the present day. New professors came to the forefront, new courses were introduced – new times, new ideas, new terms. The “School of Architecture” was renamed the “Department of Architecture” and was divided into “Sections” dealing with the various fields of study. But of these others will speak at another exhibition.

Maro Kardamitsi-Adami

Σπουδαστές της Ανωτάτης Σχολής Αρχιτεκτόνων στο εργαστήριο της Σχολής (1926) [Τεχνικά Χρονικά, τόμος 28, 1950]
Students of the School of Architecture in the School's workshop (1926) [Technika Chronika, vol. 28, 1950]

Σπουδαστικό σχέδιο από το «Σχολείο των Τεχνών» [Ιδιωτική συλλογή]
 Student's drawing from the 'School of Crafts' [Private collection]

ΤΟ «ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ» ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Μάνος Μπίρης

Οι Αρχιτεκτονικές Σπουδές απετέλεσαν αρχικά –μαζί με τη Μηχανική, τη Χωρομετρία κ.ά.– το βασικό συστατικό της επίσημης τεχνικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, από την εποχή της λειτουργίας (1837) του πρώτου Πολυτεχνείου, που ονομάστηκε τότε «Σχολείον των Τεχνών».

Κεντρική προσωπικότητα της περιόδου ήταν ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου –ο σπουδαίος αρχιτέκτονας του αθηναϊκού κλασικισμού– που χρημάτισε διευθυντής του (1844-62), ενώ υπήρξε και ο δημιουργός του μνημειακού συγκροτήματος των κτιρίων του Ιδρύματος, επί της οδού Πατησίων.

Στους κόλπους των αρχιτεκτονικών μαθημάτων καλλιεργήθηκαν τότε και οι «Ωραίες Τέχνες», μέσα από το αριστουργηματικό έργο ζωγράφων και γλυπτών, καθηγητών της Σχολής.

Όμως από τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και ύστερα, το Πολυτεχνείο στράφηκε οριστικά προς την τεχνική εκπαίδευση, ιδιαίτερα μετά τη μεταρρύθμιση του 1887, που έδωσε το προβάδισμα στους πολιτικούς μηχανικούς και τους μηχανολόγους (Σχολείον των Βιομηχανικών Τεχνών).

Μετά από αυτό, μοιραία προέκυψε η ανάγκη αυτοτέλειας, τόσο των καλλιτεχνικών μαθημάτων (Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών–1910), όσο και της ανεξάρτητης αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης. Αυτή πραγματοποιήθηκε τελικά με την ίδρυση της Ανωτάτης Σχολής Αρχιτεκτόνων (παράλληλα με εκείνες των Τοπογράφων και Χημικών Μηχανικών) με το Νόμο 980 της 11ης Νοεμβρίου του 1917, στο πλαίσιο της αρχικής εισήγησης του καθηγητού Άγγελου Γκίνη και επί Κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου.

THE 'SCHOOL OF CRAFTS' AND THE FOUNDING OF THE UNIVERSITY-LEVEL SCHOOL OF ARCHITECTURE

Manos Biris

Architectural studies were initially –together with Mechanics, Surveying, etc.– the basic constituent of official technical education in Greece from the time when the first Technical University, *Polytechnion*, –then known as the 'School of Crafts'– opened (1837).

A central figure of the period was Lyssandros Kafantzoglou –the distinguished architect of Athenian Classicism– who served as its Director (1844-62) and was also the creator of the monumental premises complex of the Institution in Patission St.

In those days, the 'Fine Arts' were also cultivated within the context of architectural studies, through the masterly work of painters and sculptors who were the School's professors.

However, from the last decades of the nineteenth century onwards, the Technical University turned decisively towards technical education, particularly after the reforms of 1887, which gave priority to Civil Engineering and Mechanical Engineering (School of Industrial Crafts).

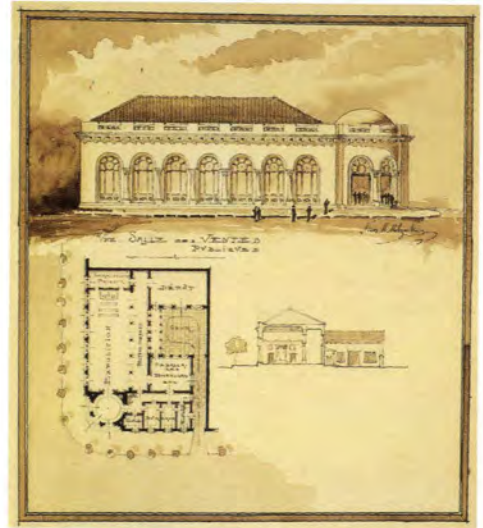
After this, the need for the independence of the curriculum in art (School of Fine Arts - 1910) and in architecture inevitably arose. The latter finally became a reality with the setting up of the School of Architecture (in parallel with those of Topography and Chemical Engineering) by Law 980 of 11th November, 1917, within the framework of the initial proposal of Professor Anghelos Ghinis, under the Eleftherios Venizelos government.

Οι ασκήσεις της πρώτης γενιάς των σπουδαστών πραγματοποιούνται στο πνεύμα ενός ήπιου ακαδημαϊσμού, ο οποίος φανερά πλέον απομακρύνεται από τον μονοσήμαντο κλασικισμό της προηγούμενης εποχής. Στο πλαίσιο του όψιμου εκλεκτικισμού αναδύονται, εκτός από τα κλασικά, κυρίαρχα πρότυπα της Αναγέννησης στο ύφος της Beaux-Arts. Υπέρμαχος της τελευταίας ήταν ο Αλέξανδρος Νικολούδης (Συνθέσεις). Ο οργανωτής της Σχολής Ernest Hébrard έδινε παρόμοιες ασκήσεις, παρά το αναγνωρισμένο προοδευτικό έργο του. Εξάλλου η Ρυθμολογία (Α. Ορλάνδος), δηλαδή η ακριβής γνώση των Ελληνορωμαϊκών, Μεσαιωνικών και Αναγεννησιακών μορφών, ήταν ένα κεντροβαρικό μάθημα της Σχολής – και για τα επόμενα χρόνια. Η αναπαράσταση ιταλικών palazzi, καθώς και οι «ιδεατές βυζαντινές πόλεις», είναι προσφιλή στους καθηγητές θέματα της εποχής εκείνης. Ωστόσο οι ασκήσεις του καθηγητή Βασιλείου Κουρεμένου, πίσω από την φινιρισμένη κλασικιστική απόδοση της διακόσμησης, απαιτούσαν να εκφράζεται συγχρόνως και ο λειτουργικός χαρακτήρας του κτιρίου. Επιπλέον η άψογη συνθετική επεξεργασία των ρυθμών, καθώς και η υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα των σχεδίων, ήταν ο κοινός παρονομαστής των εργασιών της πρώτης περιόδου. Για το λόγο αυτό μας αφιρνιδιάζει κάπως η λιτή γραμμή και η πουριστική μορφή σε μια σύνθεση του σπουδαστή Ν. Μητσάκη, που προαναγγέλλει ασφαλώς την αμέσως επόμενη εξέλιξη.

The projects of the first generation of students were carried out in the spirit of a restrained academicism which had now clearly distanced itself from the unequivocal Classicism of the previous era. In the context of late eclecticism, apart from the Classical, dominant Renaissance models in the style of the Beaux-Arts rose to prominence. The champion of the latter was Alexandros Nikoloudis (*Architectural Design*). The School's organising mind, Ernest Hébrard, assigned similar exercises, in spite of the fact that his own work was recognised as progressive. Moreover, Style (Anastassios Orlandos), that is, an exact knowledge of Graeco-Roman, medieval, and Renaissance forms, was a course occupying an absolutely central position in the School – and was to remain so for years to come. The representation of Italian palazzi and 'ideal Byzantine cities' were favourite subjects for the professors of the time. Nevertheless, the exercises of Professor Vassilios Kouremenos, behind the consummate Classical rendering of the decoration, required that the functional character of the building be given expression at the same time. The impeccable elaboration of the orders in the composition and the high artistic quality of the drawings was the common denominator of the projects of this first period. For this reason, the plain line and the purist form in a design by the student Nikos Mitsakis come as something of a surprise and certainly presage the development which was to follow immediately after.

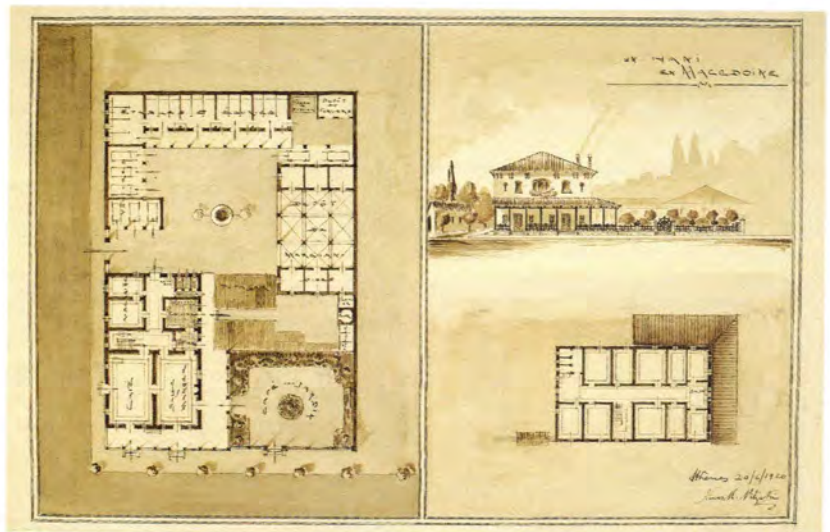
Νίκος Μητσάκης, 1921*
«Une salle des ventes publiques»
Nikos Mitsakis, 1921*
«Une salle des ventes publiques»

1

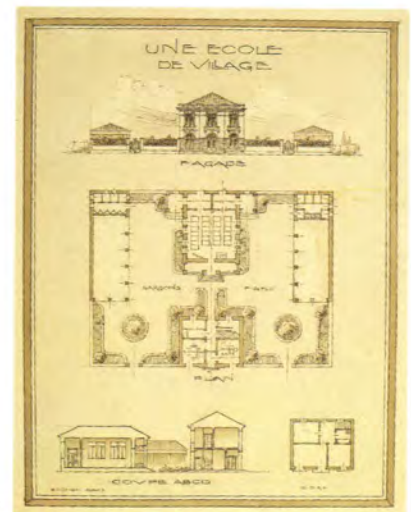
Νίκος Μητσάκης, 1921
«Un hani en Macédoine», 1920
Nikos Mitsakis, 1921
«Un hani en Macédoine», 1920

2

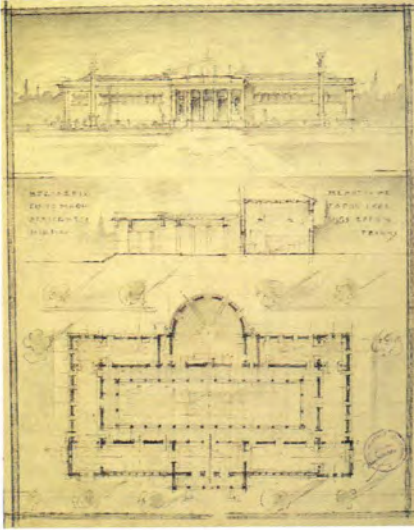

Κώστας Μπίρης, 1921
«Une école de village»
Costas Biris, 1921
«Une école de village»

3

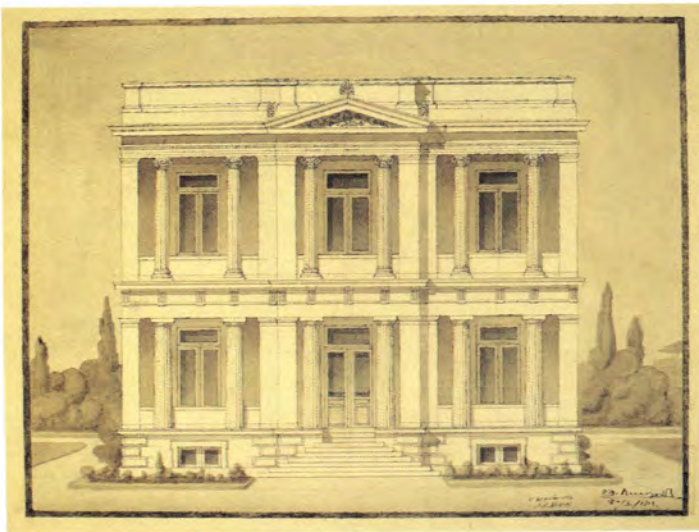

* Έτος κτήσεως διπλώματος/Year of graduation

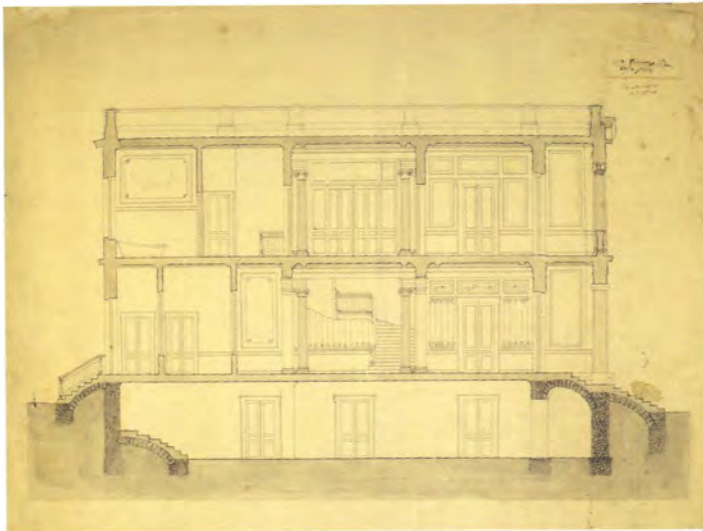

4

Κώστας Μπίρης, 1921
Μέγαρο εκθέσεως έργων τέχνης
Costas Biris, 1921
Art Gallery

5a/a

5β/b

Κώστας Μπίρης, 1921
α, β: Αστική κατοικία, 1919
Costas Biris, 1921
a, b: City Residence, 1919

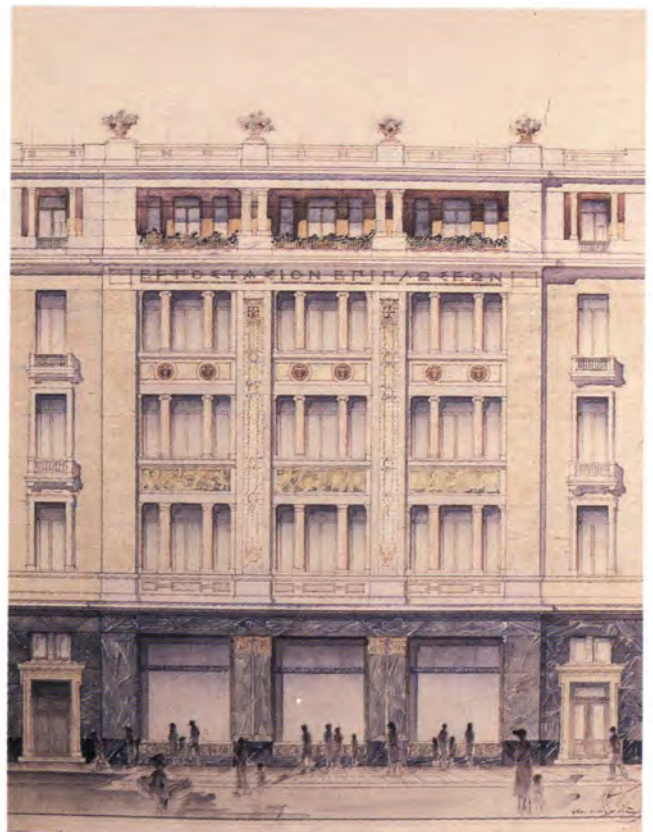
Γεώργιος Νομικός, 1928
 Εργοστάσιο επιπλώσεων και διαρκής
 έκθεση επίπλων, 1927
Georgios Nomikos, 1928
 Furniture Factory and Showroom, 1927

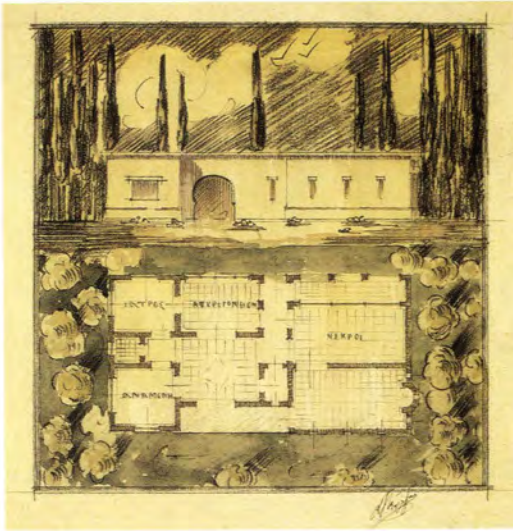
6

Κυπριανός Μπίρης, 1928
 Εργοστάσιο επιπλώσεων και διαρκής
 έκθεση επίπλων
Kyprianos Biris, 1928
 Furniture Factory and Showroom

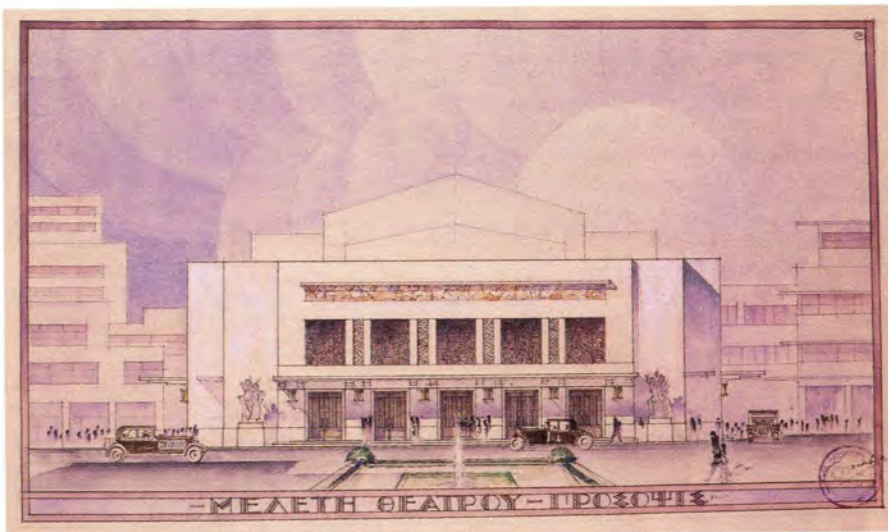
7

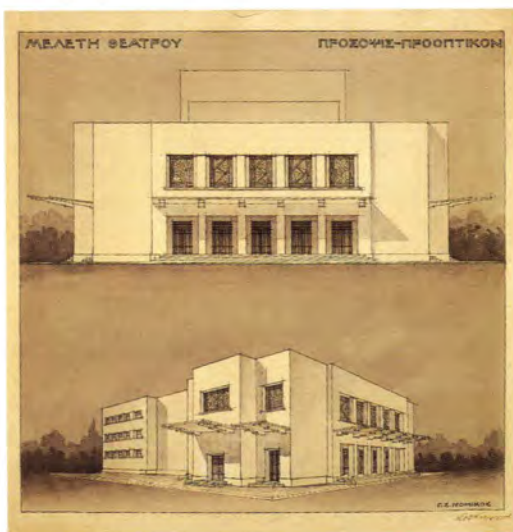
8

Σπύρος Κορτζάς, 1928
Νεκροτομείο
Spyros Kortzas, 1928
Morgue

9

Κυπριανός Μπίρης, 1928
Θέατρο
Kyprianos Biris, 1928
Theatre

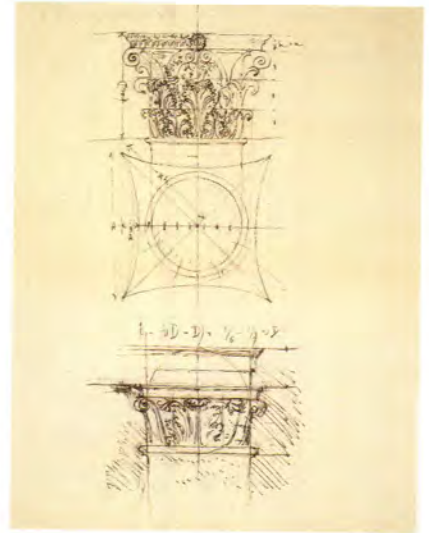

10

Γεώργιος Νομικός, 1928
Θέατρο
Georgios Nomikos, 1928
Theatre

Κυριακούλης Παναγιωτάκος, 1923
Μελέτη κορινθιακού κιονόκρανου και
επίκρανου
Kyriakoulis Panayiotakos, 1923
Study of a Corinthian Capital and
Antae-Capital

11

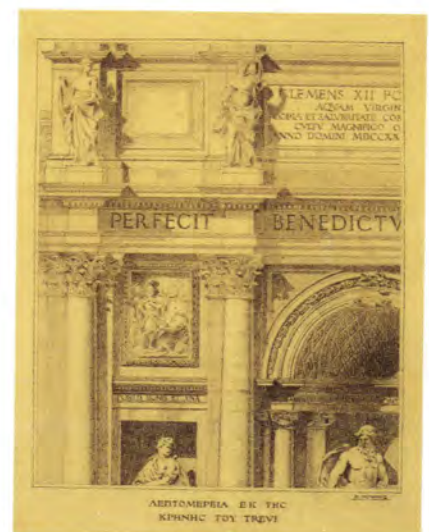
Κώστας Μπίρης, 1921
Λεπτομέρεια εκ του Πανθέου της Ρώμης,
1920
Costas Biris, 1921
Pantheon (Rome), Detail, 1920

12

Κώστας Μπίρης, 1921
Λεπτομέρεια εκ της κρήνης του Trevi, 1920
Costas Biris, 1921
Trevi Fountain, Detail, 1920

13

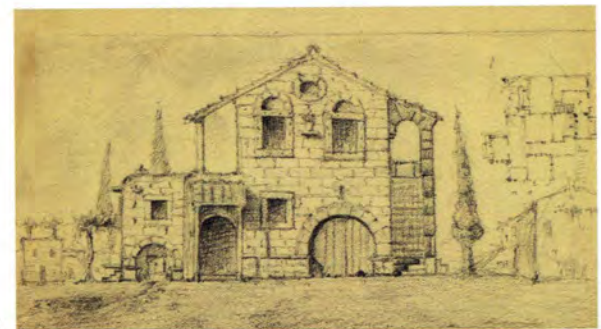

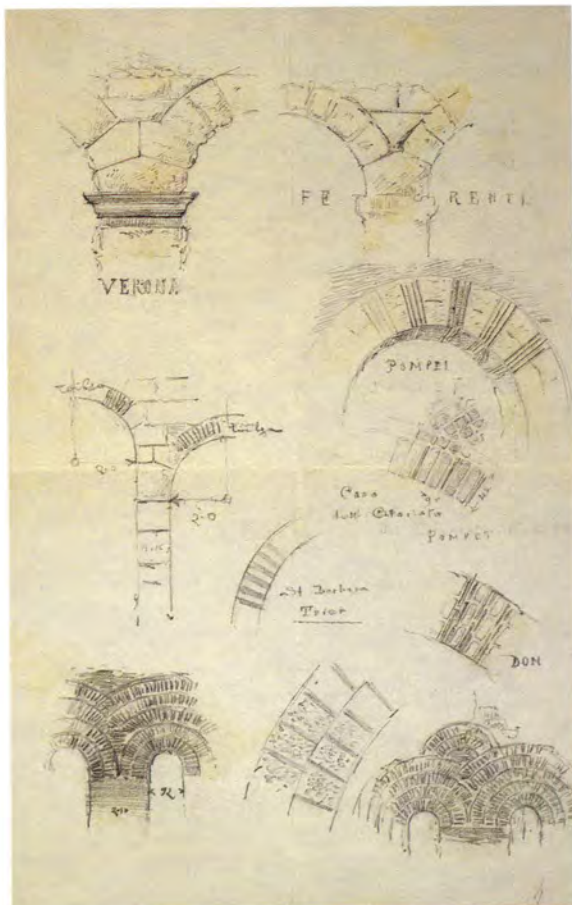
15α/α

15β/β

15γ/γ

14

Κυριακούλης Παναγιωτάκος, 1923
Σημειώσεις
Κυριακούλης Panayiotakos, 1923
Class Notes

Κυριακούλης Παναγιωτάκος, 1923
α, β, γ: Μελέτη βυζαντινών οικιών,
προπαρασκευή για το βυζαντινό χωριό
Κυριακούλης Panayiotakos, 1923
a, b, c: Design of Byzantine-style Houses (preliminary
designs for "a Byzantine Village")

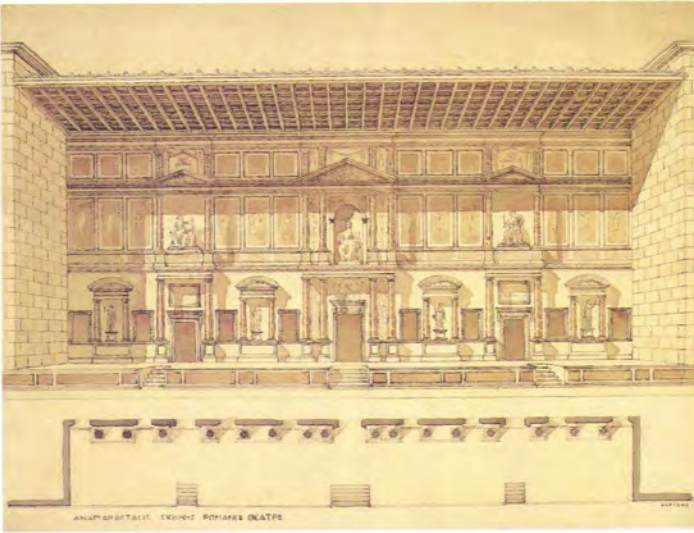
Γεώργιος Νομικός, 1928
Βυζαντινό χωριό
Georgios Nomikos, 1928
Byzantine Village

16

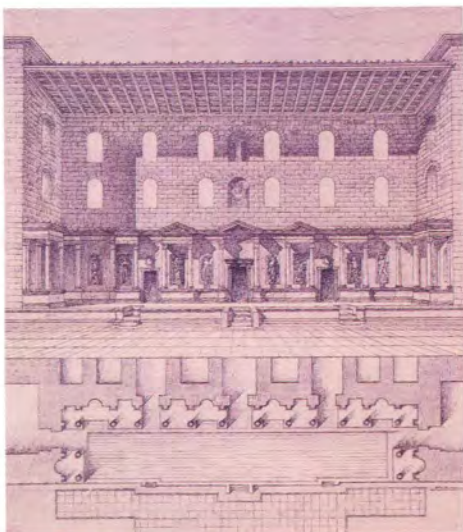
Κυπριανός Μπίρης, 1928
Βυζαντινό χωριό
Kyprianos Biris, 1928
Byzantine Village

17

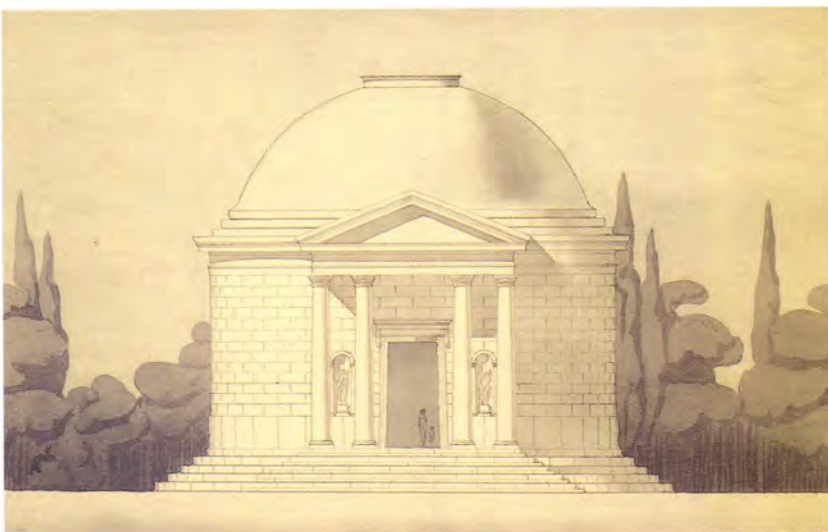
18

Κυριανός Μπίρης, 1928
Αναπαράσταση σκηνής θεάτρου Ηρώδου
του Αττικού
Kyrianos Biris, 1928
Reconstruction of the Stage of the Herod
Atticus Theatre

19

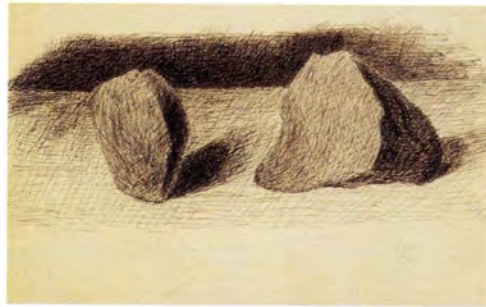
Σπυρίδων Κορτζάς, 1928
Αναπαράσταση σκηνής ρωμαϊκού θεάτρου
Spyridon Kortzas, 1928
Reconstruction of the Stage of a Roman
Theatre

20

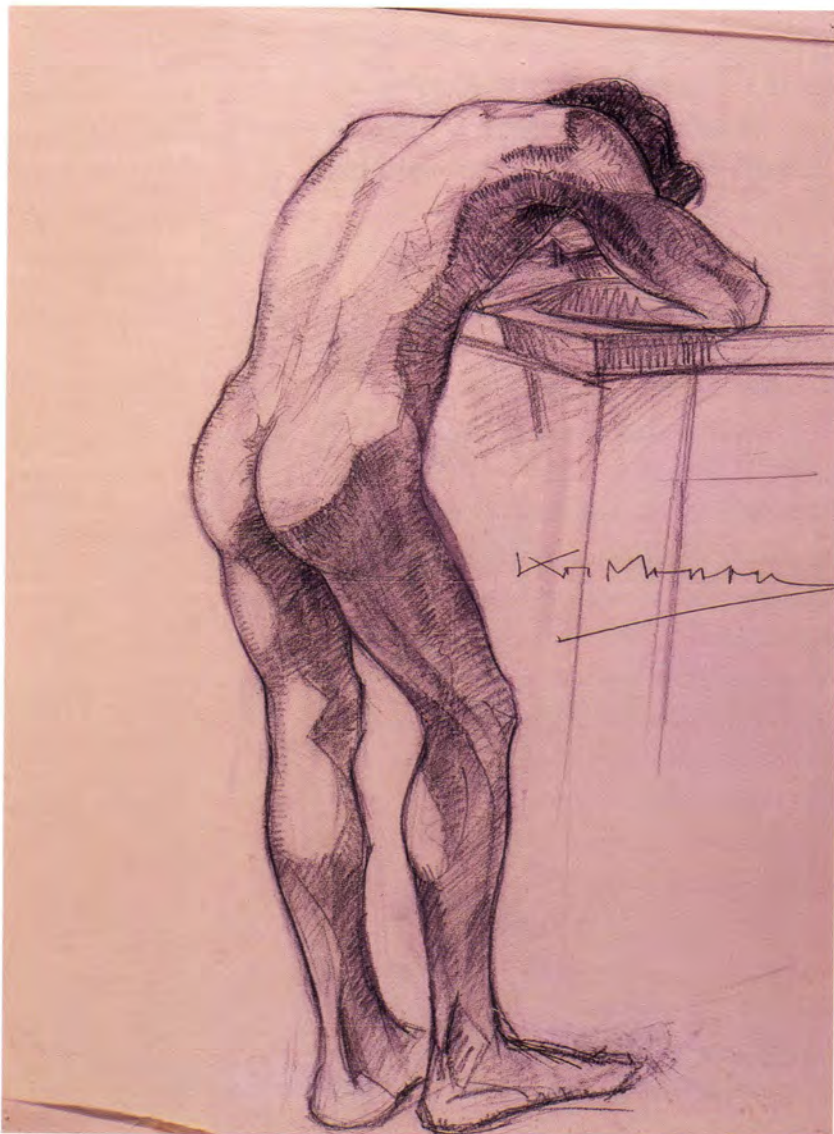
Σπυρίδων Κορτζάς, 1928
Μαυσωλείο
Spyridon Kortzas, 1928
Mausoleum

Κυριακούλης Παναγιωτάκος, 1923
 α, β: Σπουδή
 Kyriakoulis Panayotakos, 1923
 a, b: Study

21a/a

21β/b

22

Κυπριανός Μπίρης, 1928
 Γυμνό
 Kyprianos Biris, 1928
 Nude

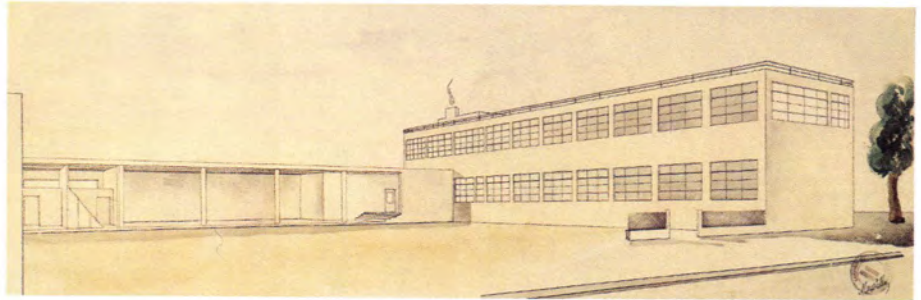
Το μήνυμα της Νέας Αρχιτεκτονικής περνάει αυτήν τη δεκαετία και στις σπουδές της Σχολής. Αν και η γνώση της οικοδομικής εξακολουθεί να στηρίζεται σε μάλλον συντηρητικά συστήματα (Εμμ. Κριεζής), εντούτοις έρχεται στην επιφάνεια έντονο το αίτημα της κατασκευαστικής θεώρησης της μορφής. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο –προερχόμενος από το Εργαστήριο του Κουρεμένου– Β. Δούρας εφαρμόζει πλέον τη ριζοσπαστική συνθετική γραμμή του γερμανικού πουρισμού, ενώ πολλοί τελειόφοιτοι αυτής της περιόδου αναδεικνύονται ως οι αμιγέστεροι εκπρόσωποι του μοντέρνου κινήματος στην ελληνική Αρχιτεκτονική. Εντούτοις δεν αποφεύγονται ορισμένες μορφοκρατούμενες ροπές, είτε προς το νεοκλασικό ύφος (ιδίωμα της εποχής), είτε προς την έκφραση του κυβισμού και του Art Déco. Από την άλλη πλευρά όμως ενδυναμώνεται και ο αντίλογος προς την κατεύθυνση της γνήσιας ελληνικής παράδοσης, με κύριο εκπρόσωπο τον Δημήτρη Πικιώνη, καθηγητή από το 1924, που ενθαρρύνει με τη στοχαστική προσωπικότητά του μια φυγή των αναζητήσεων προς τις βυζαντινές και λαϊκές μορφές. Συχνά τα διακοσμητικά θέματα της ελληνικής παράδοσης αναπαράγονται στις ασκήσεις με τη μορφή εξαιρετικών αποτυπώσεων.

Οι ασκήσεις, είτε μέσα στο πλαίσιο του διεθνούς φονξιοναλισμού, είτε στην κατεύθυνση της ελληνοκεντρικής ιδέας, παρουσιάζονται πάντοτε με έντονο καλλιτεχνικό αίσθημα και σχεδιαστική δεξιότητα. Αυτό άλλωστε είναι απόρροια της βαθιάς επίδρασης των μαθημάτων της Ζωγραφικής και της Πλαστικής, τα οποία δίδασκαν –από την δεκαετία του 1920– αντίστοιχα οι Ν. Ασπρογέρακας, Μ. Τόμπρος και ο Α. Σώχος από το 1927.

The message of New Architecture permeated studies at the School during this decade. Although knowledge of building construction continued to be based on somewhat conservative systems (Emmanouil Kriezis), nevertheless, a strong demand for formal consideration in terms of construction surfaced. It should be mentioned that V. Douras, whose background was Kouremenos's Atelier, now followed the radical design approach of German purism, while many graduating students of this period emerged as the most uncompromising representatives of the Modern Movement in Greek architecture. Nevertheless, certain formalistic tendencies remained, whether towards the neo-Classical style (an idiom of the period), or towards the expression of Cubism and Art Déco. On the other hand, however, the counter-argument in the direction of the genuine Hellenic tradition gathered strength, its chief exponent being Dimitris Pikionis (professor from 1924), who by his personality as a thinker encouraged an escapist enquiry towards Byzantine and vernacular forms. Frequently, decorative patterns drawn from the Greek tradition were reproduced in student projects after surveys of exceptional quality. The exercises - whether within the context of international functionalism or in the direction of the Hellenocentric ideal - always manifest strong artistic feeling and skill in design. This is, in any event, an effect of the profound influence of the lessons in painting and sculpture, which were taught –from the 1920s onwards– by Nikos Asproyerakas and Michalis Tombros respectively and by Antonis Sochos from 1927 on.

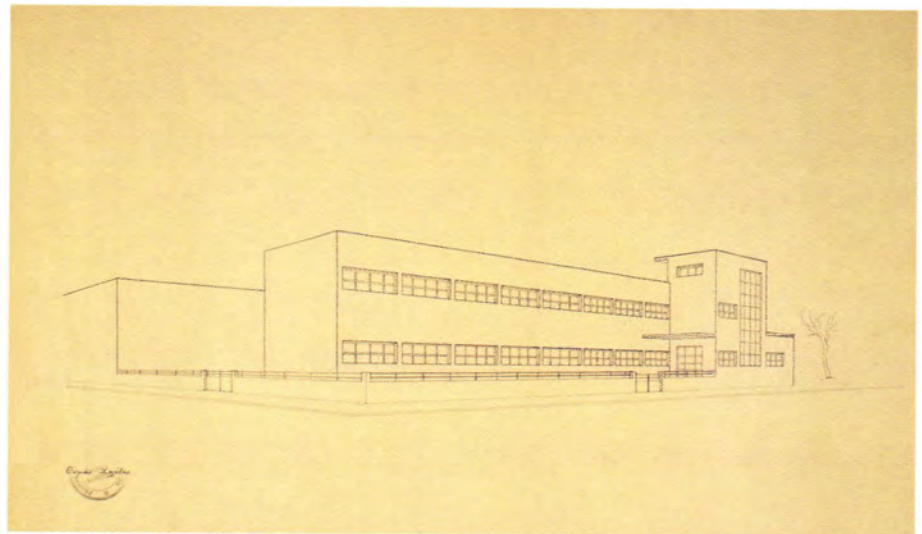
Δημήτρης Μωρέττης, 1936
 Δημοτικό σχολείο
Dimitris Morettis, 1936
 Elementary School

23

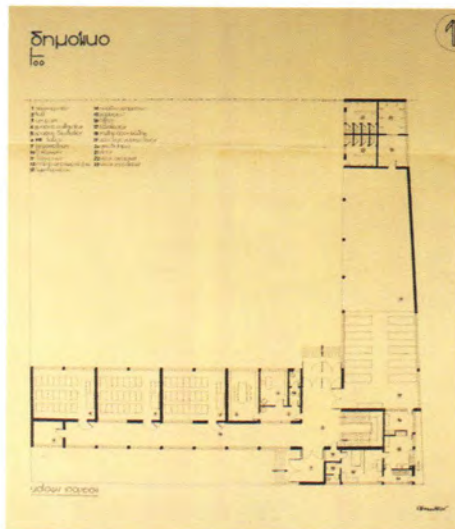

Θωμάς Χολέβας, 1936
 Δημοτικό σχολείο
Thomas Cholevas, 1936
 Elementary School

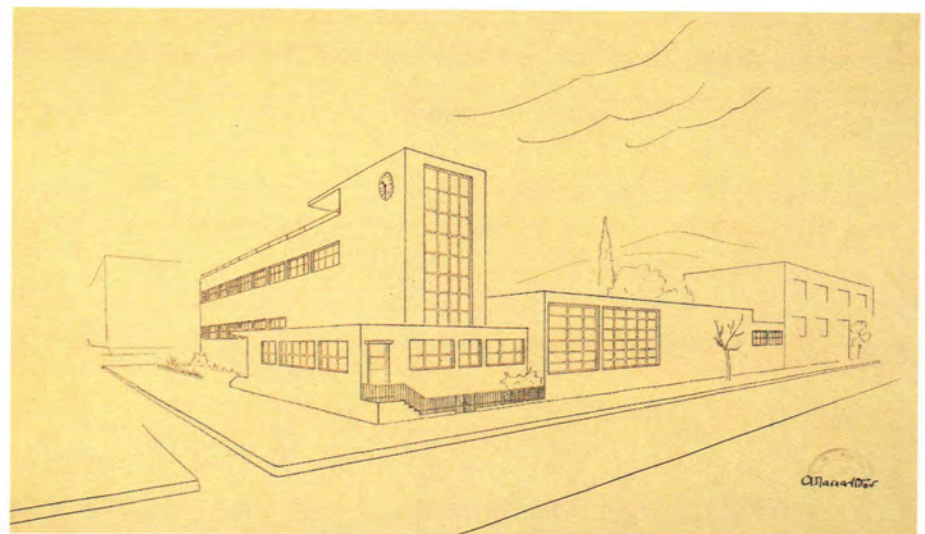
24

25a/a

Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
 α, β: Δημοτικό σχολείο

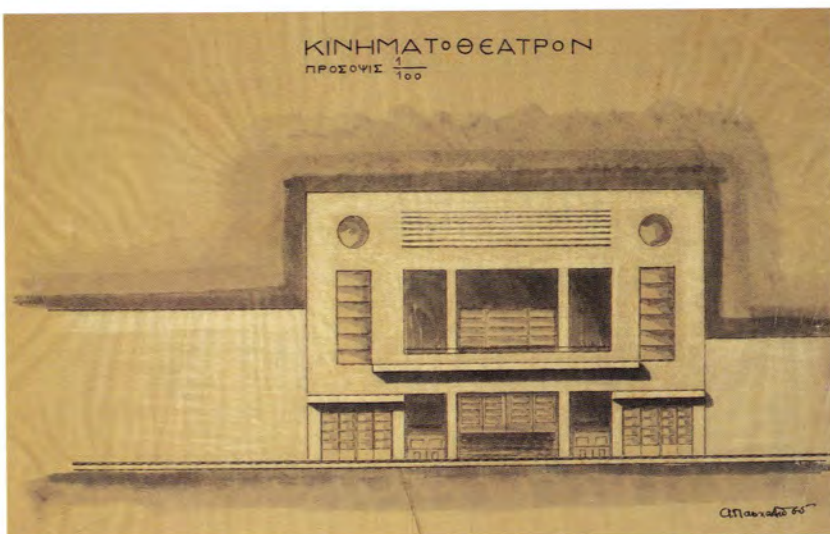
Alexandra Paschalidou, 1936
 a, b: Elementary School

25β/b

26

Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
Έπαυλη
Alexandra Paschalidou, 1936
Villa

27

Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
Κινηματοθέατρο
Alexandra Paschalidou, 1936
Movie Theatre

28

Δημήτρης Μωρέττης, 1936
Κινηματοθέατρο
Dimitris Morettis, 1936
Movie Theatre

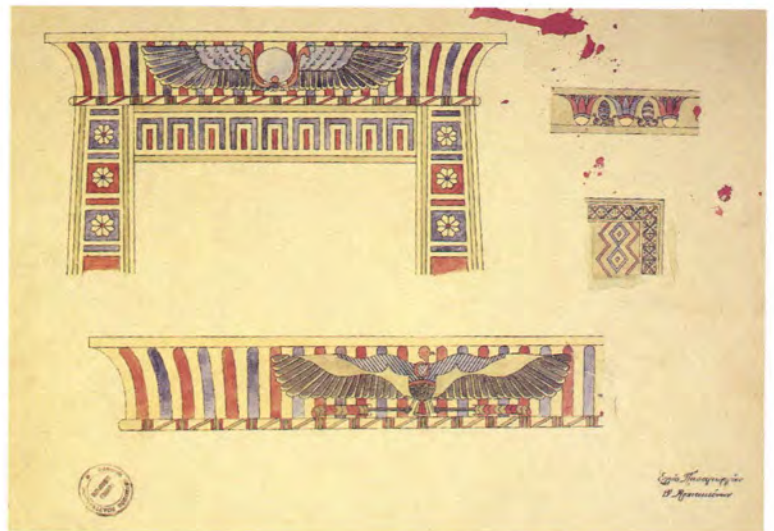
Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
Σπουδή αιγυπτιακού θέματος
Alexandra Paschalidou, 1936
Study of an Egyptian Theme

29

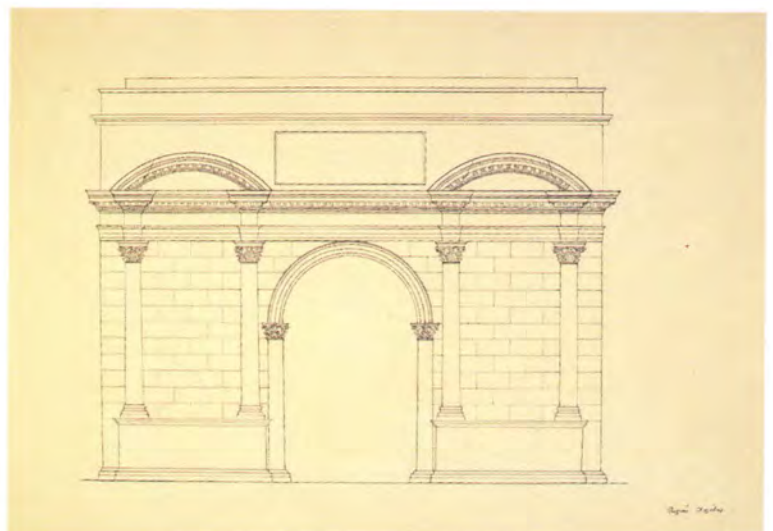
Ελλάς Παπαγεωργίου, 1937
Σπουδή αιγυπτιακού θρώματος
Hellas Papageorgiou, 1937
Study of an Egyptian Doorway

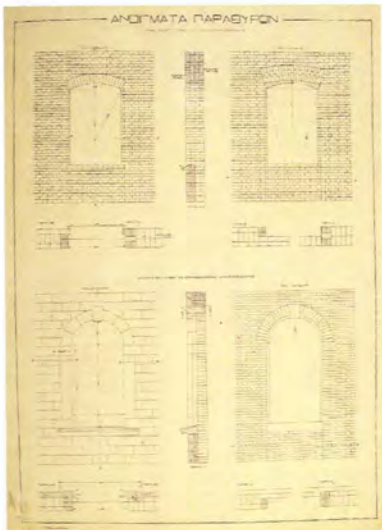
30

Θωμάς Χολέβας, 1936
Σπουδή αψίδας
Thomas Cholevas, 1936
Study of an Arch

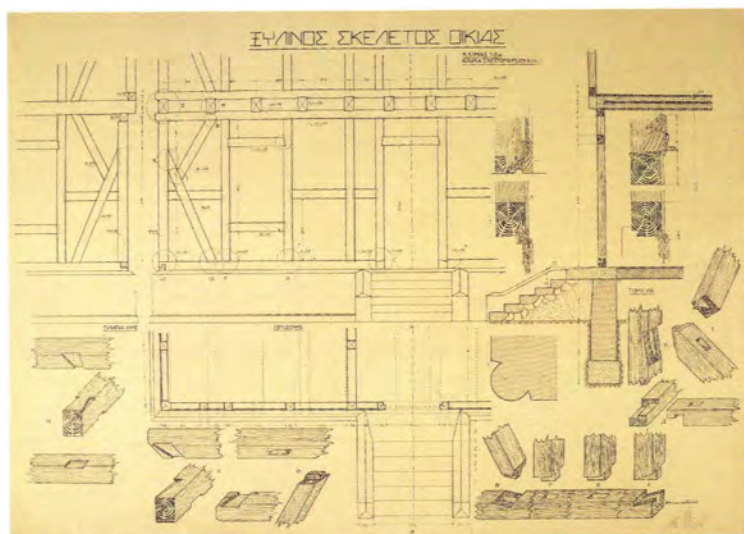
31

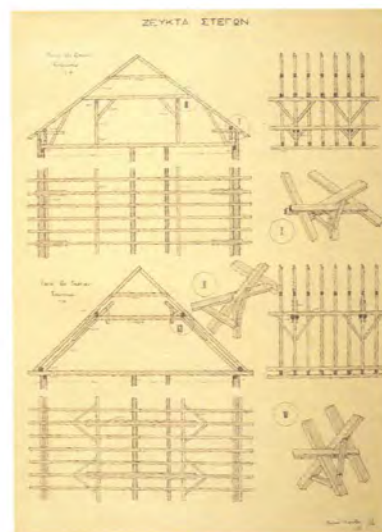
32

Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
Ανοίγματα παραθύρων
Alexandra Paschalidou, 1936
Window Apertures

33

Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
Ξύλινος σκελετός οικίας
Alexandra Paschalidou, 1936
House with Wooden Frame

34

Θωμάς Χολέβας, 1936
Ζευκτά στεγών
Thomas Cholevas, 1936
Roof Trusses

Φαίδων Κυδωνιάτης, 1933
Μπρίκι
Phaidon Kydioniatis, 1933
Briki (coffee-pot)

35

Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
Σύνθεση
Alexandra Paschalidou, 1936
Composition

36

Δημήτρης Μωρέττης, 1936
Σύνθεση
Dimitris Morettis, 1936
Composition

37

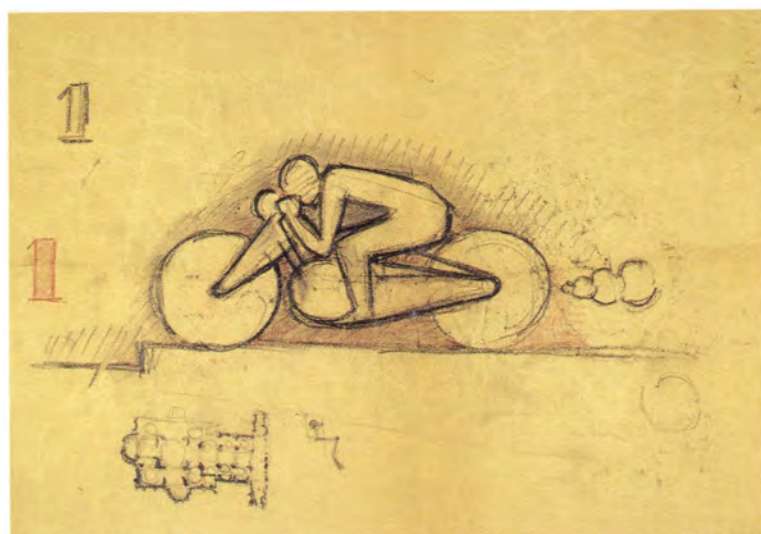

1930-1940

38

Φαίδων Κυδωνιάτης, 1933
Μελανοδοχείο
Phaidon Kydoniatis, 1933
Inkstand

39

Έθελ Πραντούνα, 1934
Μοτοσυκλετιστής
Ethel Prandouna, 1934
Motorcyclist

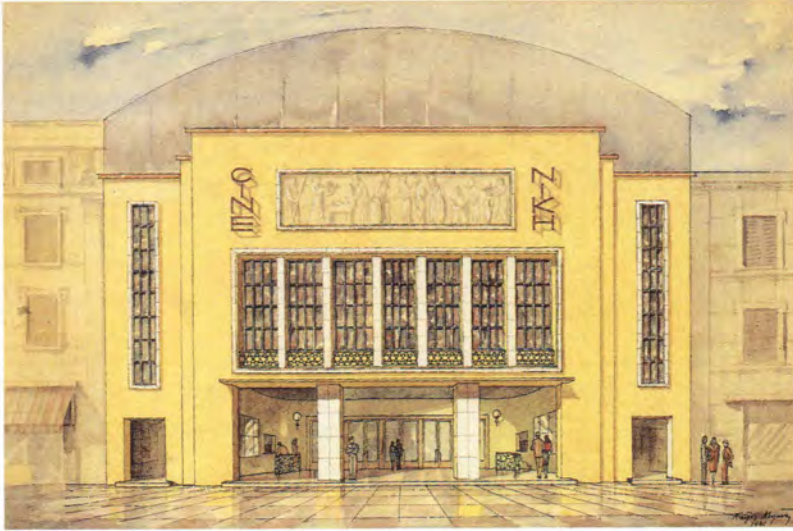
40

Φαίδων Κυδωνιάτης, 1933
Γυμνό
Phaidon Kydioniatis, 1933
Nude

Στην περίοδο του πολέμου και της Κατοχής, μια σειρά από νέους καθηγητές προστίθεται στο δυναμικό της Σχολής. Οι Κ. Κιτσίκης, Ι. Δεσποτόπουλος και Ε. Ρουσόπουλος εκλέγονται στις τρεις έδρες των Συνθέσεων, ο Π. Μιχελής στην έδρα της Μορφολογίας και Ρυθμολογίας, ο Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας στην έδρα της Ζωγραφικής και ο Δ. Ευαγγελίδης σ' αυτήν της Ιστορίας της Τέχνης. Η δράση τους και η επίδρασή τους στη Σχολή, που θα γίνει περισσότερο αισθητή την περίοδο που ακολουθεί, ξεκινά από τα δύσκολα αυτά χρόνια. Σημαντική είναι η προσφορά του Ι. Δεσποτόπουλου, του μοναδικού Έλληνα μαθητή του Bauhaus. Με τη διδασκαλία του θα γεφυρώσει άμεσα τη Σχολή με την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ανανέωση, καλλιεργώντας παράλληλα ένα πνεύμα συνεργασίας μεταξύ των σπουδαστών και των διδασκόντων. Δυστυχώς για πολιτικούς λόγους, ο Δεσποτόπουλος θα απομακρυνθεί από τη θέση του, για να ξαναεπιστρέψει οριστικά στη Σχολή μετά από δεκαπέντε χρόνια.

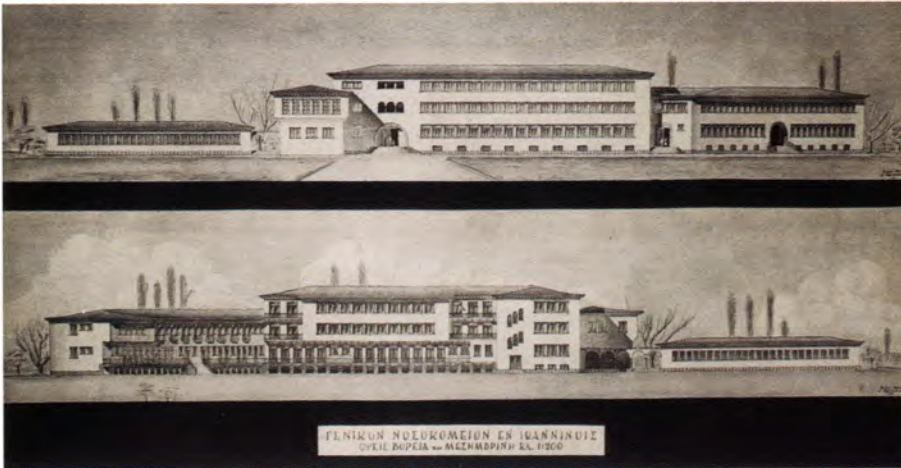
During the War and Occupation Period, a number of new professors were added to the strength of the School. Costas Kitsikis, Ioannis Despotopoulos, and Evangelos Roussopoulos were elected to the three chairs in architectural design, Panayiotis Michelis to that in "Morphology and Rhythmology" (Study of Form and Use of the Orders), Nikos Hadjikyriakos-Ghikas to the chair of Painting, and Dimitris Evangelidis to that in the History of Art. Although their work and their influence was to become more apparent in the period to follow, they started out from these difficult years.

Of importance was the contribution of Ioannis Despotopoulos, the only Greek pupil of the Bauhaus. By his teaching, he built a bridge directly between the School and European innovative architecture, at the same time cultivating a spirit of collaboration between teachers and students. Unfortunately, Despotopoulos was removed from his post for political reasons; He finally returned to the School fifteen years later.

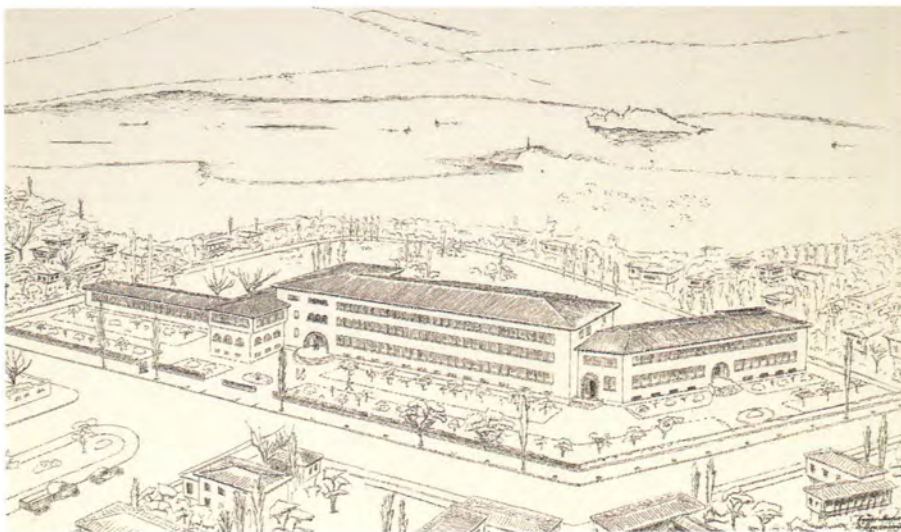

41

Παύλος Μυλωνάς, 1941
Αίθουσα κινηματογράφου, 1941
Pavlos Mylonas, 1941
Movie Theatre, 1941

42α/α

42β/β

Παύλος Μυλωνάς, 1941
α, β: «Γενικόν Νοσοκομείον εν Ιωαννίνοις»,
Διπλωματική εργασία, 1941
Pavlos Mylonas, 1941
a, b: "General Hospital, Ioannina",
Diploma Design Thesis, 1941

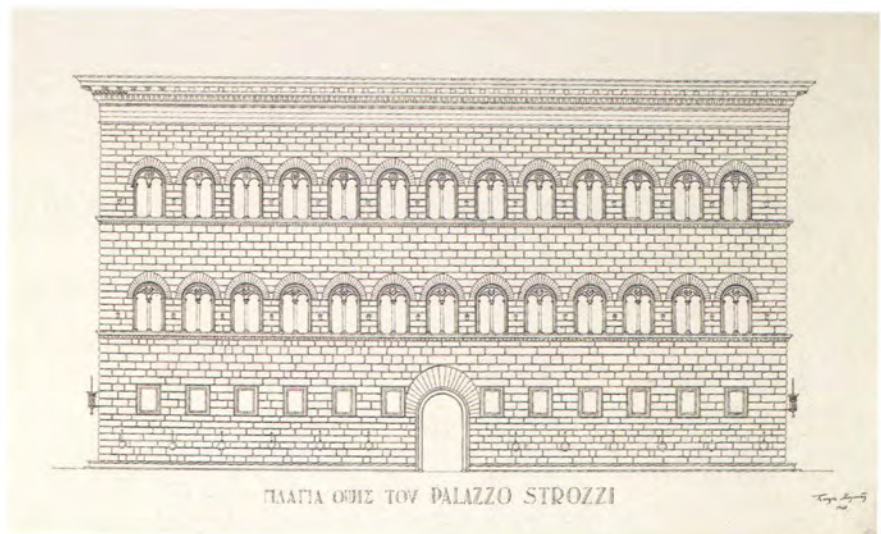
Παύλος Μυλωνάς, 1941
Κιονόκρανο Ερεχθείου, 1939
Pavlos Mylonas, 1941
Capital from the Erechtheum, 1939

43

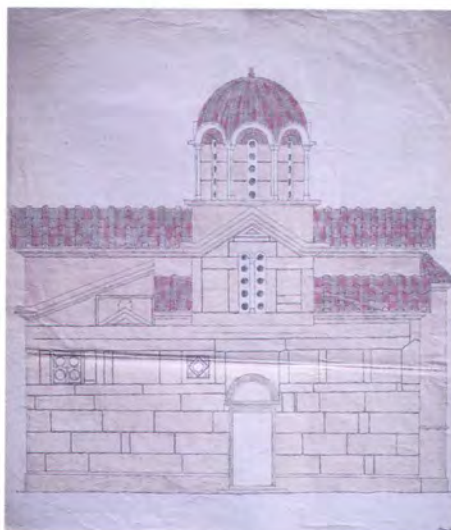
Παύλος Μυλωνάς, 1941
Palazzo Strozzi, Φλωρεντία, 1940
Pavlos Mylonas, 1941
Palazzo Strozzi, Florence, 1940

44

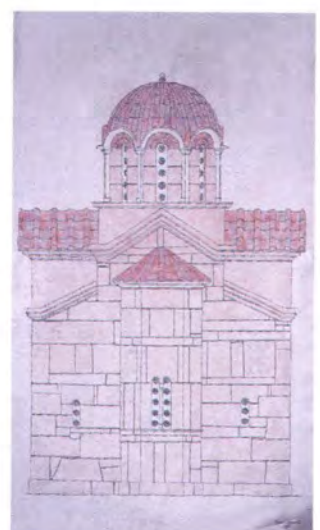

Παύλος Μυλωνάς, 1941
α, β: Άγιος Ελευθέριος, 1941
Pavlos Mylonas, 1941
a, b: Saint Eleftherios Church, 1941

45α/α

45β/β

46

Μαρίκα Ζαγορησίου, 1943
Χωρίς τίτλο
Marika Zagorissiou, 1943
Untitled

47

Μαρίκα Ζαγορησίου, 1943
“από το δωμάτιό μου στην οδό Αριστοτέλους”,
1940-1943
Marika Zagorissiou, 1943
“from my room in Aristotelous street”,
1940-1943

48

Μαρίκα Ζαγορησίου, 1943
Χωρίς τίτλο
Marika Zagorissiou, 1943
Untitled

Το γνωστικό φάσμα των αρχιτεκτονικών σπουδών αποκτά, κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, τη μεγαλύτερή του διεύρυνση. Από το γενικό περιεχόμενο των ασκήσεων γίνεται φανερό ότι οι αρχές της μοντέρνας Αρχιτεκτονικής έχουν πλήρως αφομοιωθεί – ίσως με κάποια υπεροχή του μορφοπλαστικού διδάγματος του Le Corbusier, που επιδρά και στην επόμενη δεκαετία.

Ουσιαστική στην καλλιέργεια του πνεύματος του μοντερνισμού στους σπουδαστές ήταν η εμπνευσμένη προσφορά του καθηγητή της Ζωγραφικής Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα.

Τώρα ερευνάται σε βάθος αυτούσια η αρχιτεκτονική μορφή, μέσα από το σύνολο των γενεσιουργών συστατικών της και κάτω από τη φωτισμένη θεωρητική διδασκαλία του Παναγιώτη Μιχελή (από το 1941). Οι ασκήσεις των αποτυπώσεων είναι πλέον θεσμός. Συγκροτείται έτσι το ανεκτίμητο αρχείο της Μορφολογίας. Αλλά το κυριότερο είναι ότι το κέντρο του ενδιαφέροντος μετατοπίζεται σταθερά προς την Κτιριολογία. Αυτό άλλωστε απαιτεί το κοινωνικό αίτημα της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης της χώρας.

Τα σχέδια των Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων (Κ. Κιτσίκης, Ε. Ρουσόπουλος κ.ά.) δεν προβάλλουν πλέον τόσο το αισθητικό, όσο το κτιριολογικό τους περιεχόμενο. Θέματα όπως νοσοκομεία, σχολεία, ξενοδοχεία κ.λπ. κρίνονται τώρα αυστηρά, όχι μόνο για τις αισθητικές, αλλά κυριότερα για τις λειτουργικές επιλύσεις τους.

Παρά ταύτα, οι αισθητικές αξίες και το υπόβαθρο της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς δεν αγνοούνται – ως αυτό διαφαίνεται από τις ασκήσεις Ρυθμολογίας και Μορφολογίας (ανάλυση μνημείου) σε συνδυασμό με το μάθημα της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής.

It was in the immediate post-War period that the in architectural curriculum was broadened as never before. The general content of the assignments makes principles of Modern Architecture had been fully absorbed – perhaps with some clear that the predominance given to the formal teachings of Le Corbusier, whose influence was also felt in the decade which followed.

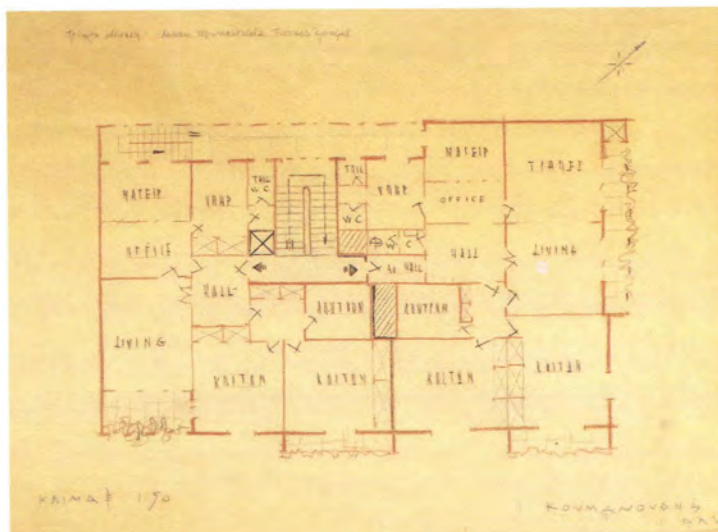
The inspired contribution of Hadjikyriakos-Ghikas, as Professor of Painting, to the cultivation of the spirit of Modernism among the students was substantive.

Now architectural form in itself was investigated in depth through the entirety of its constituents under the enlightened theoretical instruction of Panayiotis Michelis (from 1941). Assignments consisting of surveys were now regular, and in this way the priceless “Morphology Archives” of architecture surveys were built up. However, the most important fact was that the centre of interest was steadily transposed to the study of building design, a social demand of the country’s post-War reconstruction. The architectural design projects (Kitsikis, Roussopoulos, et al.) no longer highlighted their aesthetic, as much as their building content. Subjects such as hospitals, schools, hotels, etc. were now judged strictly, not only for the aesthetic, but above all for the functional solutions which they devised. In spite of this, the aesthetic values and the grounding of the architectural heritage were not ignored – as can be seen from the exercises in style and form (analysis of a monument) in conjunction with the course in the History of Architecture.

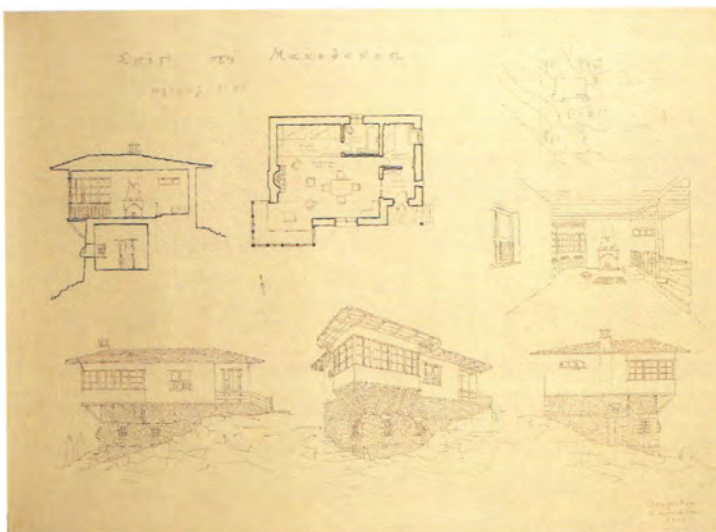
49

Ιωάννης Κουμανούδης, 1955
Ξενοδοχείο, 1954
Ioannis Koumanoudis, 1955
Hotel, 1954

50

Ιωάννης Κουμανούδης, 1955
Αστική πολυκατοικία
Ioannis Koumanoudis, 1955
Urban apartment block

51

Ιωάννης Κουμανούδης, 1955
Σπίτι στη Μακεδονία, 1952
Ioannis Koumanoudis, 1955
House in Macedonia, 1952

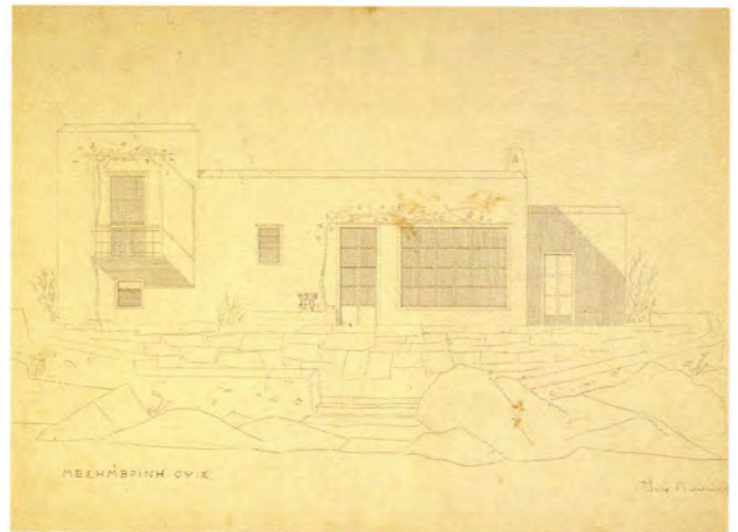
Ινώ Πικιώνη, 1952
Κατοικία
Ino Pikioni, 1952
Residence

52

Ινώ Πικιώνη, 1952
Κατοικία
Ino Pikioni, 1952
Residence

53

Ιωάννης Κουμανούδης, 1955
Φυλάκιο σε αρχαιολογικό χώρο, 1954
Ioannis Koumanoudis, 1955
Guard's post on an archaeological site, 1954

54

55α/α

55β/β

55γ/γ

Νίκος Μουτσόπουλος, 1953
Μονή Καισαριανής
α: Κεφαλή αγίας, 1951
β: Διακοσμητική ταινία
γ: Η επιστροφή Ιωακείμ και Άννας,
1951-52
Nikos Moutsopoulos, 1953
Kaisariani Monastery
a: Head of a Female Saint, 1951
b: Decorative Band
c: The Return of Joachim and Anne,
1951-52

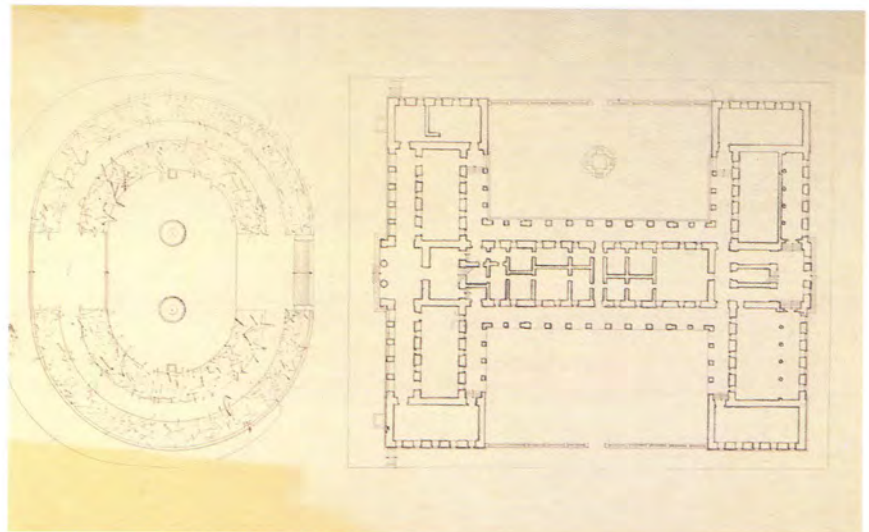
Δημήτρης Φατούρος, 1952
Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1949
Dimitris Fatouros, 1952
University of Athens, 1949

56

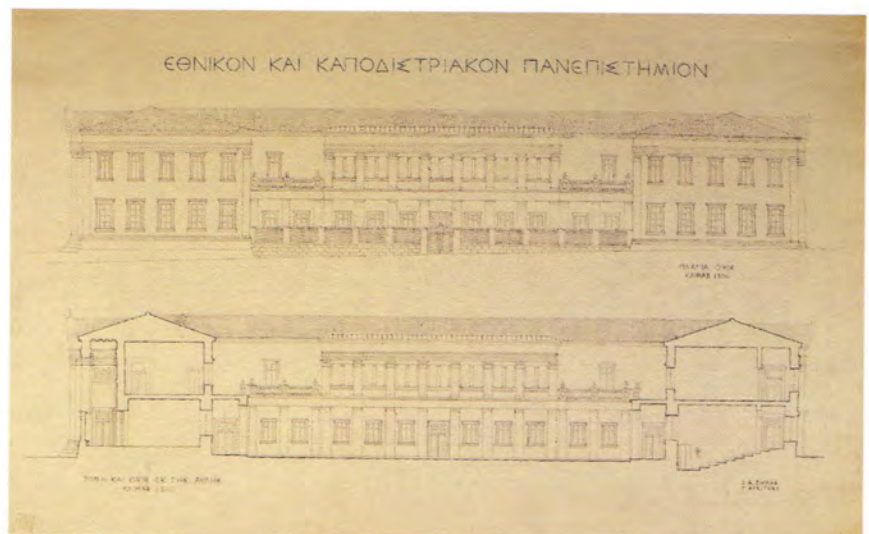
Δημήτρης Φατούρος, 1952
Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αποτύπωση, 1949
Dimitris Fatouros, 1952
University of Athens, Architectural Survey,
1949

57

Διονύσης Ζήβας, 1953
Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αποτύπωση, 1949
Dionyssis Zivas, 1953
University of Athens, Architectural Survey,
1949

58

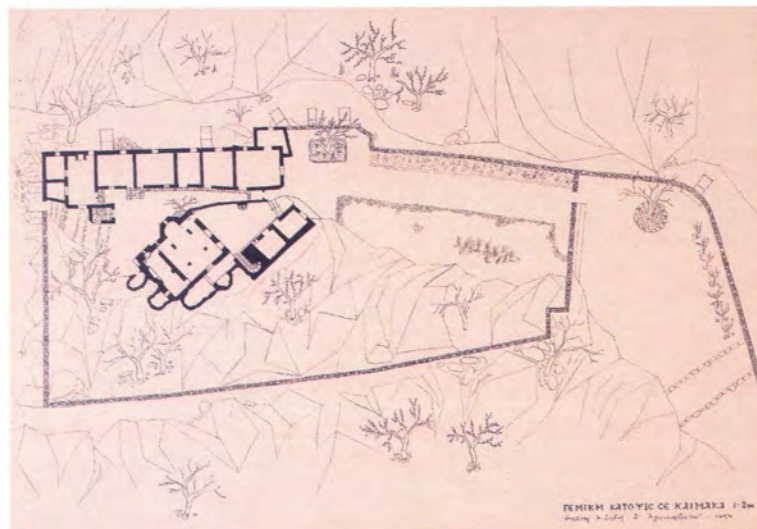

59

Γιώργος Ζιώγας, 1952
Μέγαρο Δουκίσσης Πλακεντίας, 1949
Yorgos Ziogas, 1952
Duchesse de Plaisance Mansion, 1949

60α/α

60β/β

Διονύσης Ζήβας, 1953
α, β: Μονή Κλειστών, 1951
Dionyssis Zivas, 1953
a, b: Kleiston Nunnery, 1951

Θανάσης Κούρτης, 1953

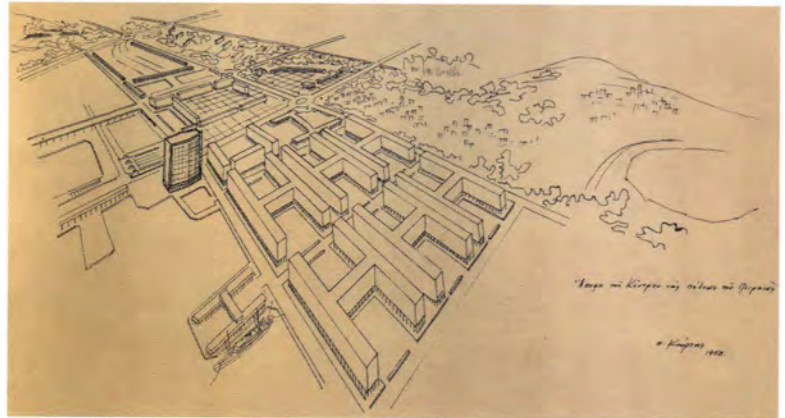
Πειραιάς, 1953

Διπλωματική εργασία με: Ν. Δεληγιάννη, Δ. Ζήβα, Τ. Κριθάρα και Μ. Μαγκανιώτη

Thanassis Kourtis, 1953

Piraeus, 1953

Diploma Design Thesis in collaboration with: N. Deliyannis, D. Zivas, T. Kritharas, and M. Manganiotis

61

Τάσος Κριθάρας, 1953

«Πρόταση οικίσσεως περιοχής Πειραιϊκής», 1953

Διπλωματική εργασία με: Ν. Δεληγιάννη, Δ. Ζήβα, Θ. Κούρτη και Μ. Μαγκανιώτη

Tassos Kritharas, 1953

“Housing proposal for the Peiraiki”, 1953

Diploma Design Thesis in collaboration with: N. Deliyannis, D. Zivas, Th. Kourtis, and M. Manganiotis

62

Ιωάννης Κουμανούδης, 1955

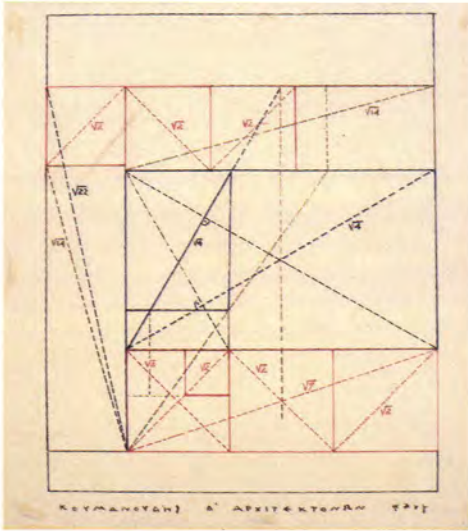
Προσχέδιο Δ για τα Γιάννενα, 1954

Ioannis Koumanoudis, 1955

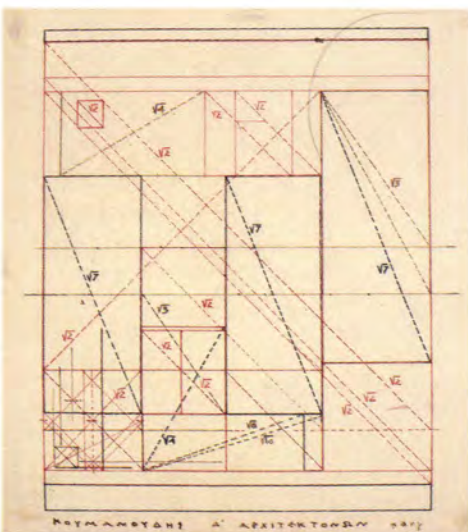
Preliminary Plan D for Ioannina, 1954

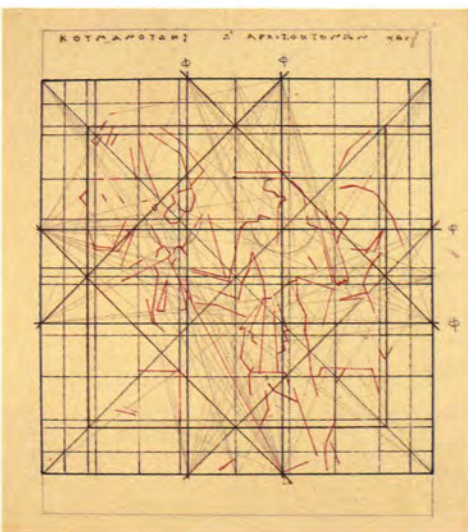
63

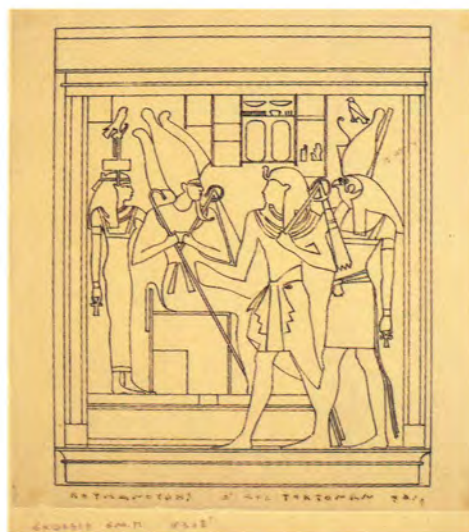
64a/a

64β/b

64γ/c

64δ/d

Ιωάννης Κουμανούδης, 1955
 α, β, γ, δ: Ανάλυση αιγυπτιακού θέματος
 Ioannis Koumanoudis, 1955
 a, b, c, d: Analysis of an Egyptian Theme

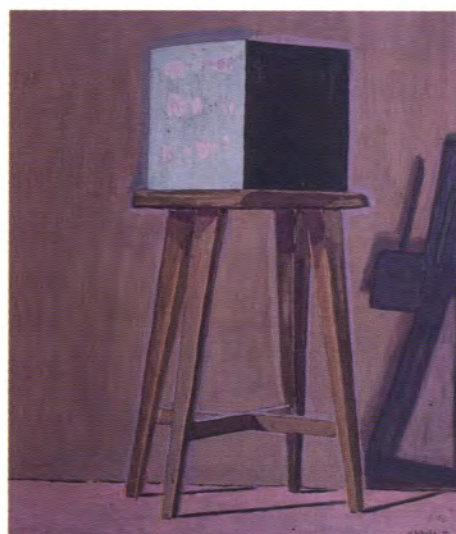
Παναγιώτης Σαγιάς, 1952
Σκαμνί με κύβο
Panayiotis Sayias, 1952
Stool with Cube

65

Ανδρέας Λαζαράς, 1949
Σκαμνί με κύβο
Andreas Lazaris, 1949
Stool with Cube

66

Άγνωστος
Σκαμνί με κύβο
Unknown
Stool with Cube

67

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την αδιαμφισβήτητη ακμή των αρχιτεκτονικών σπουδών στο ΕΜΠ. Ήταν η εποχή της ισότιμης –συγκριτικά με το άμεσο παρελθόν– συμμετοχής και αξιολόγησης μαθημάτων διαφορετικού περιεχομένου.

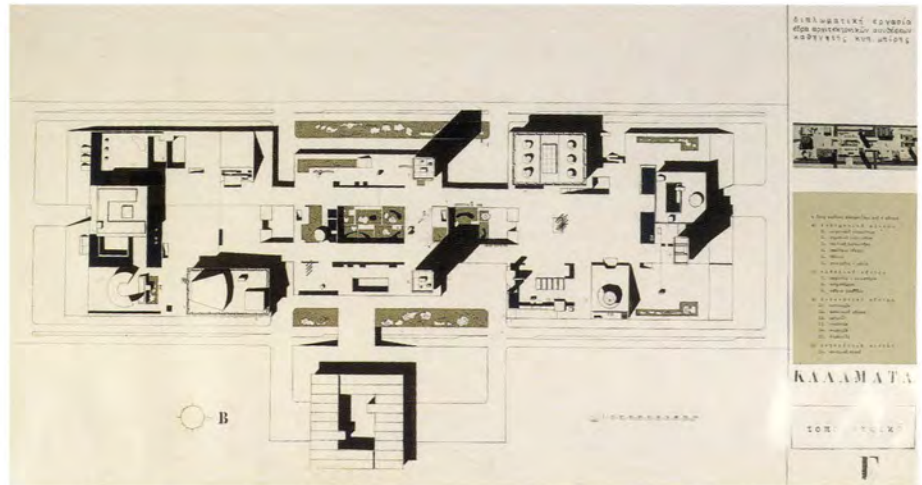
Η πολυμέρεια των ασκήσεων που διεξάγονται στις αντίστοιχες έδρες απαιτεί διαφορετικού τύπου προσεγγίσεις. Για παράδειγμα στην Πολεοδομία (Α. Κριεζής) ενεργείται η επιτόπου διερεύνηση και ανάλυση οικισμών, ενώ στην Οικοδομική (Κυπρ. Μπίρης) εφαρμόζεται σε ακριβή σχέδια η σύνθεση κατασκευαστικών λεπτομερειών, ενώ συναρμολογούνται παραστατικές μακέτες δομικών συστημάτων. Έτσι ο τομέας της Εφαρμογής καταλαμβάνει σημαντική θέση σε μαθήματα που περιλαμβάνουν και αυτά ασκήσεις, όπως η Στατική, η Ακουστική, οι Εγκαταστάσεις κ.ά. Παράλληλα προωθείται ο Σχεδιασμός του Χώρου, σε αντίστοιχη κλίμακα, που στοχεύει στην ανθρωπομετρική διερεύνηση των εξοπλισμών χρήσεως και του επίπλου (Ι. Λιάπης, 1964).

Χαρακτηριστικό αυτής της γόνιμης περιόδου είναι ότι η προώθηση των πρακτικών παραμέτρων της αρχιτεκτονικής γνώσης δεν ενεργείται –ούτε κατά το ελάχιστο– σε βάρος της θεωρητικής καλλιέργειας των σπουδαστών, που πραγματοποιείται όπως πάντα μέσα από τα ιστορικά μαθήματα (Α. Ορλάνδος έως το 1958, Α. Προκοπίου), τις βασικές καλλιτεχνικές εφαρμογές (Τ. Μάρθας, Λ. Λαμέρας) και τέλος την ουσιαστική εμπέδωση της κριτικής θεώρησης των μορφών, μέσα από τις Διαλέξεις και τις Αποτυπώσεις, υπό την εμπνευσμένη καθοδήγηση του Π. Μιχελή.

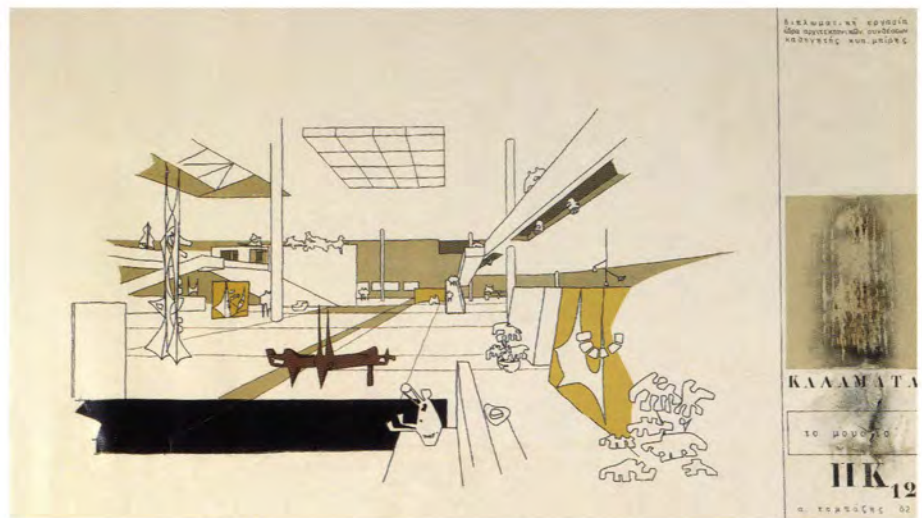
This period is marked by what was indisputably the high-point in architectural studies at the National Technical University of Athens. It was the era when –in comparison with the immediately preceding period– courses of different content were accorded an equal role and value. The multi-faceted nature of the exercises carried out for the various professors required approaches of a varying type. For example, in Urban Planning (Antonis Kriezis), in situ investigation and analysis of settlements was conducted, while in Building Construction (Kyprianos Biris), the design of construction details was applied to exact drawings and detailed models of building systems were assembled. Thus issues of Application occupied an important position in the courses, which themselves included assignments in Structures, Acoustics, Mechanical Installations, etc. At the same time, Interior Design, which had as its aim an anthropometric investigation of equipment and furnishings, was promoted on a similar scale (Ioannis Liapis, 1964).

It was a typical feature of this fruitful period that the emphasis given to the practical parameters of architectural knowledge was not, in the slightest, at the expense of the theoretical education of the students, which was achieved, as it had always been, through the courses on history (Anastassios Orlandos to 1958, Anghelos Prokopiou), basic visual applications (Takis Marthas, Lazaros Lameras), and substantive grounding in the critical consideration of form through the lectures and surveys under the inspired guidance of Panayiotis Michelis.

68a/a

68β/b

Αλέξανδρος Τομπάζης, 1962
Καλαμάτα, Διοικητικό Πολιτιστικό
Πολιτειακό Κέντρο, Διπλωματική εργασία
α. Τοπογραφικό
β. Το Μουσείο: Προοπτικό εσωτερικού
χώρου
Alexandros Tombazis, 1962
Kalamata, Civic Centre, Diploma Design
Thesis
a. Site Plan
b. The Museum: Interior Perspective

ΓΕΝΙΚΗ ΚΤΙΡΙΟΛΟΓΙΑ

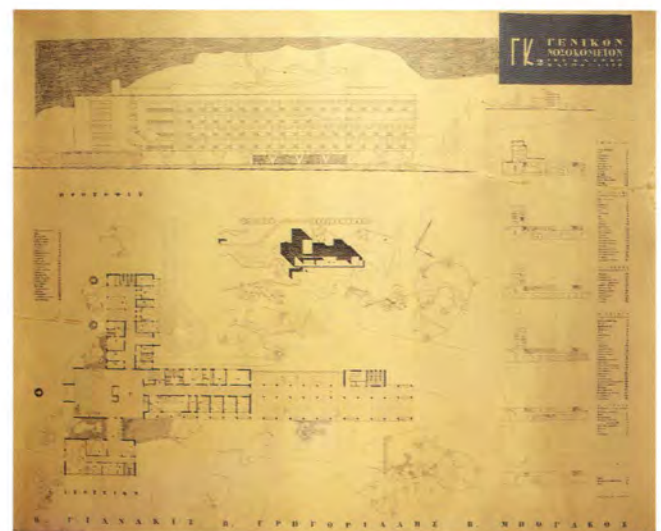
Καθηγητής ΚΩΣΤΑΣ ΚΙΤΣΙΚΗΣ

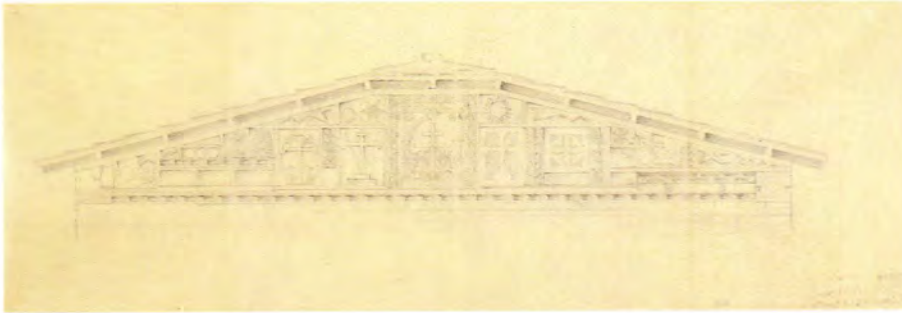
GENERAL BUILDING DESIGN

Professor COSTAS KITSIKIS

**Βασίλης Γιαννάκης, Βασίλης Γρηγοριάδης,
Βασίλης Μπογάκος, 1956**
Γενικό Νοσοκομείο
**Vassilis Yannakis, Vassilis Grigoriadis,
Vassilis Boyakos, 1956**
General Hospital

69

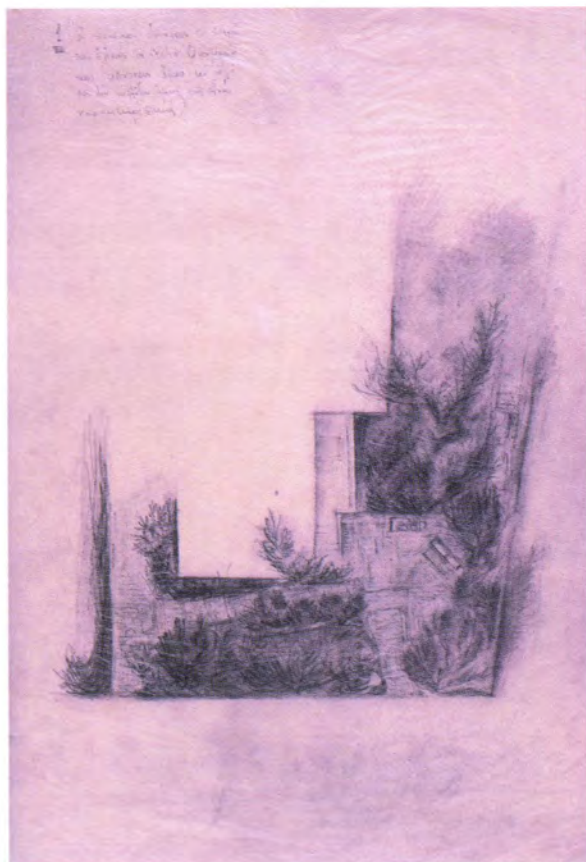
70

Χαράλαμπος Μπούρας, 1957
Δυτικό αέτωμα Αγίου Δημητρίου
Λουμπαρδιάρη, Διπλωματική εργασία
Charalambos Bouras, 1957
East and West Pediments of Saint
Demetrius Loumbardiaris Church,
Diploma Thesis Degree

71

Σάββας Κονταράτος, 1956
Ελεύθερη σύνθεση
Savvas Kontaratos, 1956
Design

72

Γιάννος Πολίτης, 1957
Κρήνη
Yiannos Politis, 1957
Fountain

Αλέξανδρος Τζώνης, 1961
Μελέτη εσωτερικού καταστήματος
Alexandros Tzonis, 1961
Interior Design of a Retail Space

73

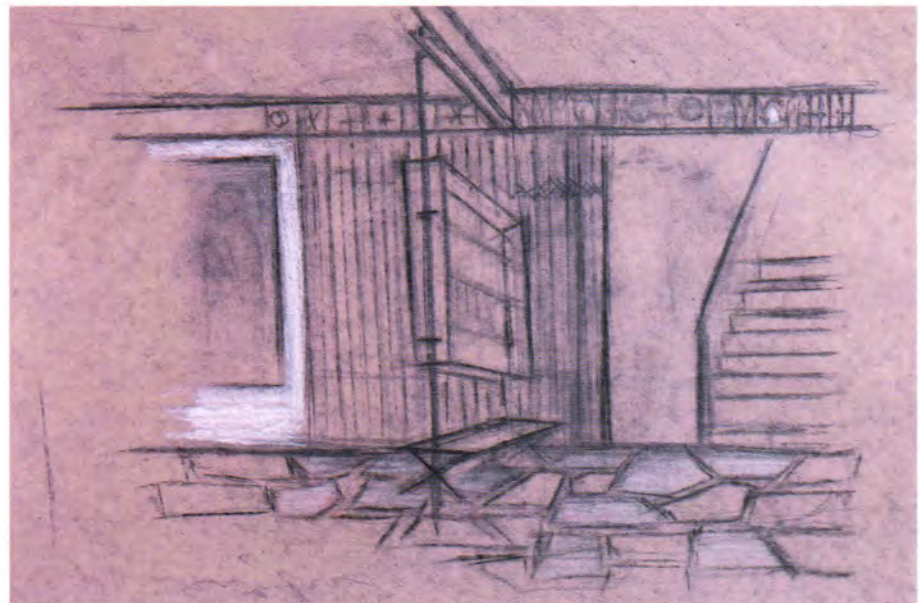
Γιώργος Κονταξάκης, 1960
Εργαστήριο γλύπτη, 1958
Yiorgos Kontaxakis, 1960
Sculptor's Studio, 1958

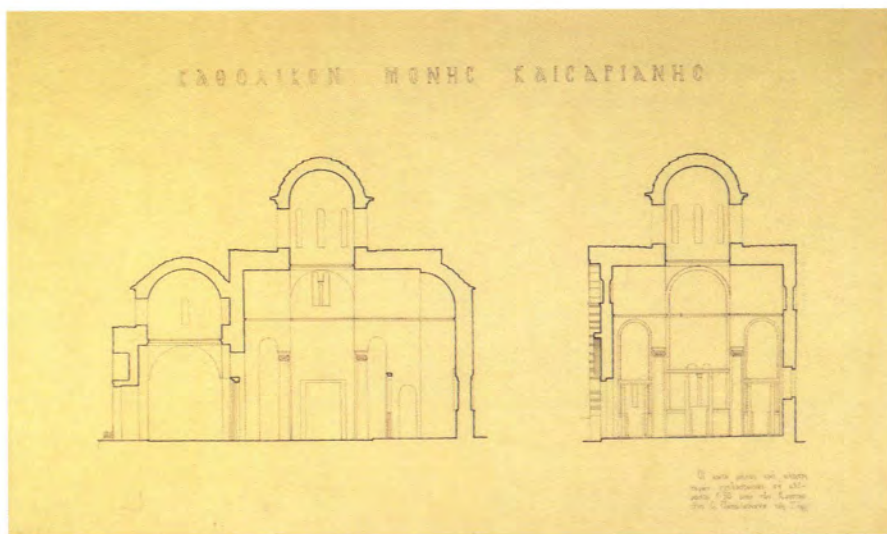
74

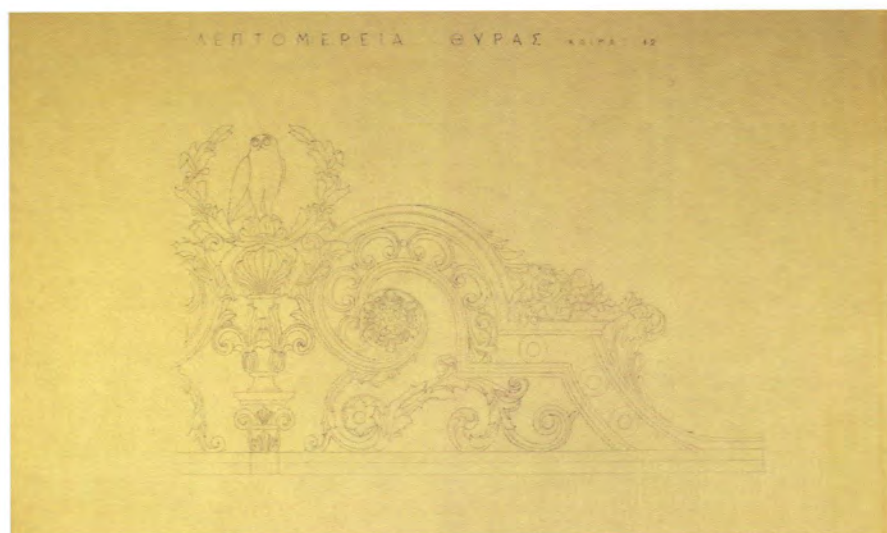
Μαρία-Σουζάνα Κολοκυθά, 1959
Μελέτη μονόχωρης οικίας
Maria-Souzanna Kolokytha, 1959
Design of a Single-Space Dwelling

75

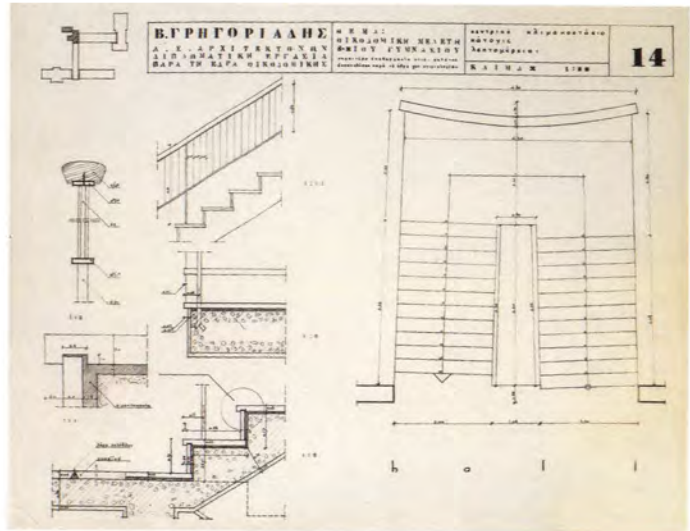
Κωνσταντίνος Παπαϊωάννου, 1958
α, β: Καθολικό Μονής Καισαριανής
Constantinos Papaioannou, 1958
a, b: Kaisariani Monastery, Katholikon Church

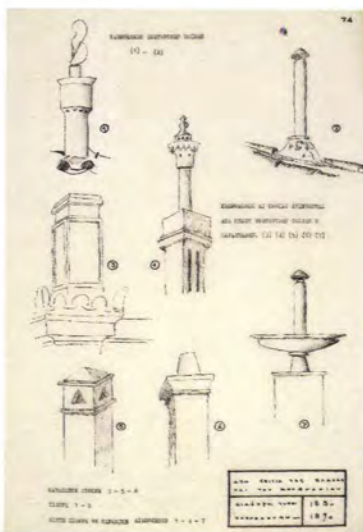
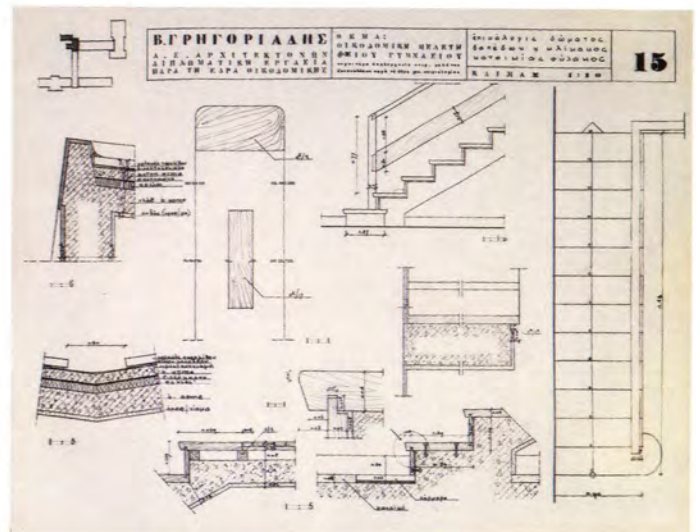
Πάυλος Λουκάκης, 1957
Λεπτομέρεια αυλόθυρας Πανεπιστημίου
Αθηνών
Pavlos Loukakis, 1957
University of Athens, Courtyard Gate
Detail

Βασίλης Γρηγοριάδης, 1956
 α, β: Οικοδομική μελέτη οκτατάξιου
 γυμνασίου, Διπλωματική εργασία
Vassilis Grigoriadis, 1956
 a, b: Construction Drawing for an eight-
 class Junior High School, Diploma Design
 Thesis

78a/a

78β/b

79a/a

79β/b

Νίκος Καλογεράς, 1959
 α, β: «Αθηναϊκή οικοδομική του 19ου αιώνα»,
 Διπλωματική εργασία
Nikos Kaloyeras, 1959
 a, b: "Athenian Building Construction of
 the Nineteenth Century", Diploma Design
 Thesis

80

Χαράλαμπος Μπούρας, 1957
 Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης, 1955-56
 Charalambos Bouras, 1957
 Thessaloniki International Fair, 1955-56

81

Ελένη Ξαναλάτου, 1958
 Διαρρυθμισις Πλατείας Βάθης, 1955-56
 Eleni Xanalatou, 1958
 Urban Design of Vathi's Square, 1955-56

82

Αλέξανδρος Καλλιγας, 1956
 Μυτιλήνη
 Alexandros Kalligas, 1956
 Mytilene

Αλέξης Κατσαρός, 1956

Η αρπαγή της Αντιόπης από τον Θησέα,
1953

Alexis Katsaros, 1956

The abduction of Antiope by Theseus,
1953

83

Αφροδίτη Τασούλα, 1957

Αναθηματική στήλη

Aphrodite Tasoula, 1957

Votive Stele

84

Αλέξανδρος Τομπάζης, 1962

Καθιστή φιγούρα, 1957

Alexandros Tombazis, 1962

Seated Figure, 1957

85

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Καθηγητής ΤΑΚΗΣ ΜΑΡΘΑΣ

Άννα Ψωμά, 1965
 Αντίγραφο από τα ψηφιδωτά της Μονής
 Δαφνίου
 Anna Psoma, 1965
 Copy after the Daphni Monastery Mosaics

86

PAINTING

Professor TAKIS MARTHAS

87

Θόδωρος Πάντζαρης, 1965
 Άγιος Ιωάννης, Δαφνί
 Thodoros Pantzaris, 1965
 Saint John, Daphni

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΕΧΝΗΣ

Καθηγητής ΑΓΓΕΛΟΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

88

HISTORY OF ART

Professor ANGHELOS PROKOPIOU

Ρέα Λεωνιδοπούλου, 1965
 Ταξιάρχες Παλαιοχώρας Αίγινας, 1962
 Σε συνεργασία με: Σαράντο Βενιζέλο,
 Σταύρο Καλαμαρά και Λ. Κανελλοπούλου
 Rhea Leonidopoulou, 1965
 Taxiarches Church, Palaiochora, Aegina,
 1962
 In collaboration with: Sarantos Venizelos,
 Stavros Kalamaras and L. Kanellopoulou,

Την περίοδο αυτή οι συνθετικές εργασίες προσλαμβάνουν ολοκληρωμένη και αυτοτελή μορφή. Στα διδόμενα κτιριολογικά προγράμματα απαιτείται πλέον συστηματική προσέγγιση διά της αναλυτικής μεθόδου. Ο μορφολογικός εμπειρισμός υποχωρεί, καθώς ενισχύονται οι ορθολογικές τάσεις – κατά τη δεύτερη θητεία του Ι. Δεσποτόπουλου (1961-67). Επιπλέον στις ασκήσεις δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην τυποποίηση (επαναλαμβανόμενα στοιχεία), καθώς και στον ευκρινή μετρικό κανόνα που υλοποιείται με τον κάρναβο (Θ. Βαλεντής, 1965).

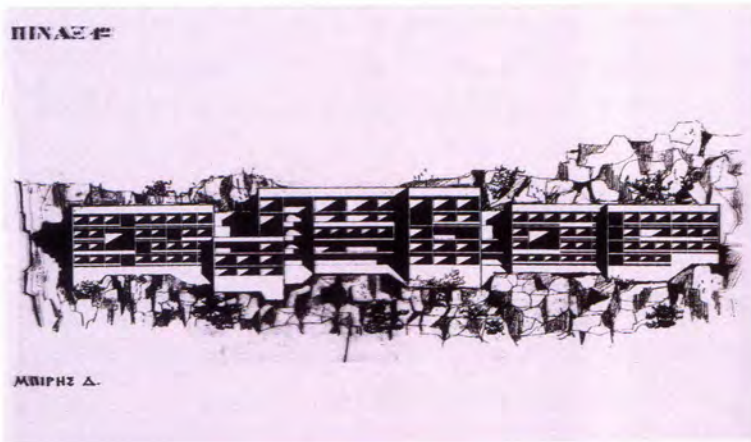
Πάντως, από την εποχή αυτή διαφαίνεται και η πρώτη απόκλιση προς την «εξειδίκευση», δηλαδή την κατάτμηση των εδρών σε περιοχές (Πολοδομία, Συνθέσεις), γεγονός που έχει άμεσο αντίκρισμα στο θεματολόγιο των παρεχομένων ασκήσεων.

Από την άποψη της μορφολογικής αντιμετώπισης φαίνεται ότι, μετά την αναπόφευκτη κάμψη του ενδιαφέροντος για τις επιταγές του «μοντερνισμού», υφίσταται μια ανανέωση των προτύπων. Και αυτή προέρχεται –εκτός των άλλων– και μέσα από το υλοποιημένο έργο Ελλήνων αρχιτεκτόνων, που διακρίθηκαν κατά την εποχή της έντονης ανοικοδόμησης, περί το 1960. Ανάμεσα σε αυτούς ξεχωρίζουν οι Τ. Ζενέτος, Α. Κωνσταντινίδης, Ν. Βαλσαμάκης κ.ά., των οποίων οι αλληλοτεμνόμενες συνθετικές αναζητήσεις υπαγορεύουν στους σπουδαστές πρόσφορες κατευθύνσεις για μια επανεξέταση των προοπτικών της τοπικής Αρχιτεκτονικής.

In this period the design projects took on a comprehensive and self-sufficient form. In the building programmes assigned, a systematic approach through the analytical method was now required. Formal empiricism gave ground as rationalistic tendencies gained strength – during the second term of service of Ioannis Despotopoulos (1961-67). Particular emphasis was attached to standardisation (repeated elements) and to the clear modular ordering which was realised through the grid (Thoukydidis Valentis, 1965).

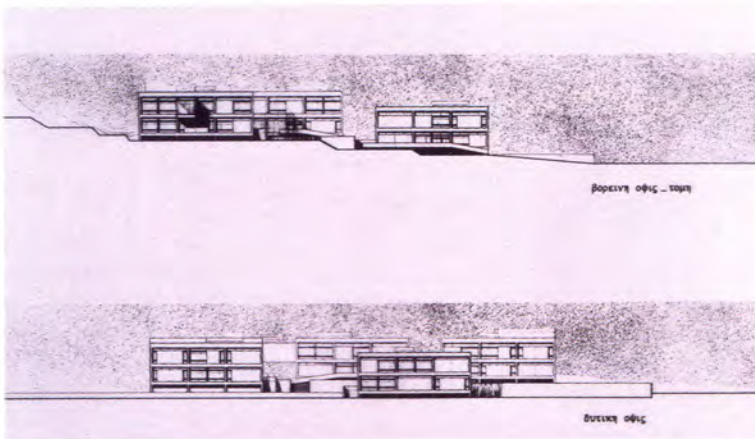
However, it is from this point that the first deviation in the direction of ‘specialisation’ –that is, the division of the professorships into different fields of study (Urban Planning, Design)– made its appearance, and was immediately reflected in the subject-matter of the projects assigned.

From the point of view of a formal approach, it would seem that after the inevitable decline in interest in the mandates of ‘Modernism’, there was a renewal of models. This came –inter alia– from the realised work of Greek architects who gained distinction in the era of intense building activity, around 1960. Among them, Takis Zenetos, Aris Constantinidis, and Nikos Valsamakis stand out; their intersecting quests in design dictated to the students fitting lines of thought for a re-examination of the perspectives of local architecture.

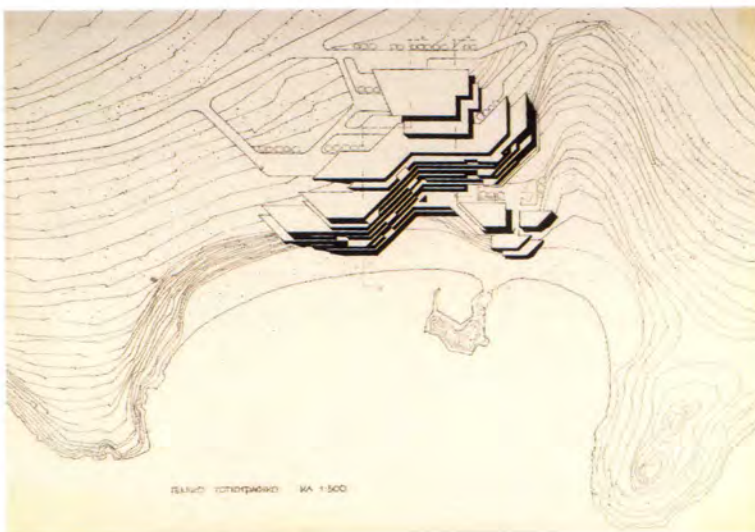
89

Δημήτρης Μπίρης, 1967
Ξενοδοχείο στο Λαιμό
Dimitris Biris, 1967
Hotel at Laimos [Vouliagmeni, Attica]

90

Μιχαήλ Ρωμανός, 1964
«Συγκρότημα»
Mikhail Romanos, 1964
«Building Complex»

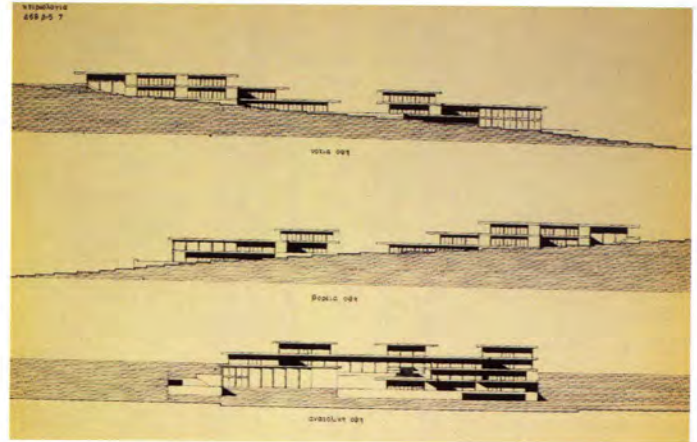

91

Αλέξανδρος Τριποδάκης, 1970
Ξενοδοχείο τριακοσίων κλινών στο Σούνιο
Alexandros Tripodakis, 1970
Three-hundred-bed Hotel at Sounion

Αλέκα Μονεμβασίτου,
Αγνή Παπαϊωάννου, 1969
Δημαρχείο, Μικρό Πνευματικό Κέντρο,
1968
Aleka Monemvassitou,
Agni Papaioannou, 1969
Town Hall, Small Cultural Centre, 1968

92

Μαρία Καλλιγέρη, Μάρω Καρδαμίτση,
Φρόσω Λεκάκη, Νένη Μητσάτσου, 1970
Συγκρότημα κατοικιών, 1967
Maria Kalliyieri, Maro Kardamitsi,
Frosso Lekaki, Neni Mitsatsou, 1970
Housing Complex, 1967

93

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ II

Καθηγητής ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΖΗΒΑΣ

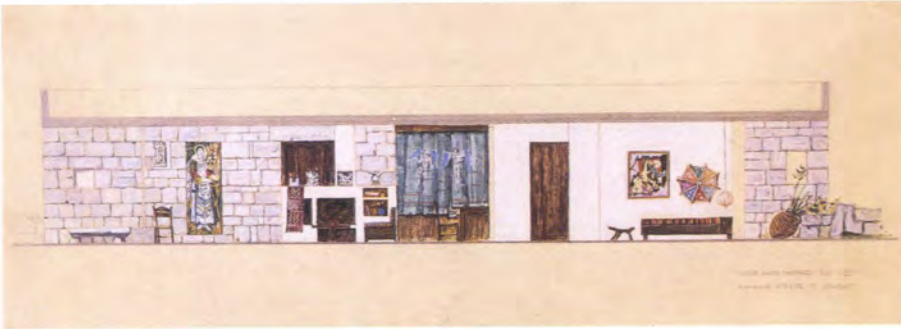
ARCHITECTURAL DESIGN II

Professor DIONYSSIS ZIVAS

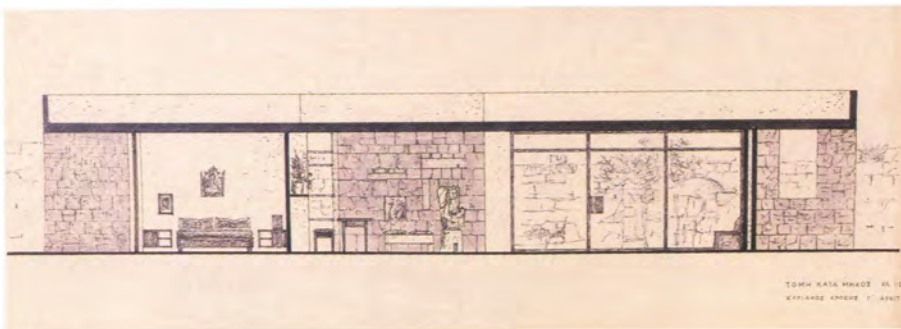
Βασίλης Κασκούρας, Ελένη Μαϊστρου,
1973
Μεταβλητός οικισμός θερινής διαμονής
Vassilis Kaskouras, Eleni Maistrou, 1973
Convertible Summer Settlement

94

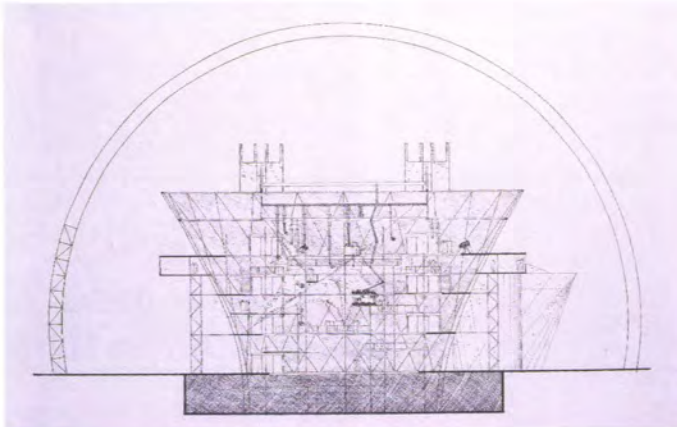

95a/a

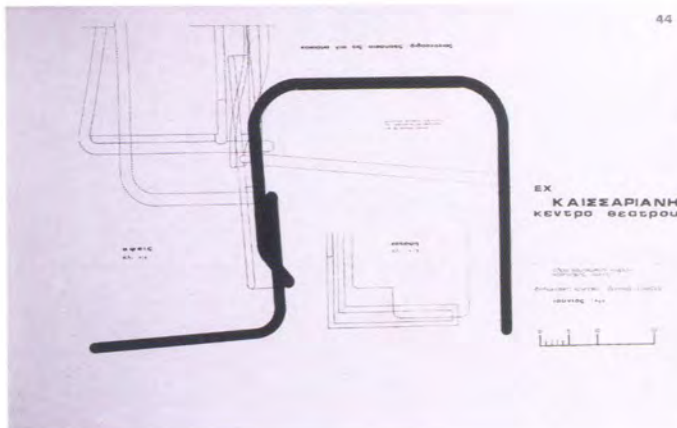
95β/b

Κυριάκος Κρόκος, 1967
α, β: Εσωτερικό κατοικίας
Kyriakos Krokos, 1967
a, b: Residential Interior

96

Γιάννης Τερζόγλου, 1967
Σύγχρονο θέατρο, Διπλωματική εργασία
Yannis Terzoglou, 1967
Modern Theatre, Diploma Design Thesis

97

Άννη Βρυχεία, Γιώργος Κατέβας, 1966
Κέντρο θεάτρου στην Καισαριανή:
κάθισμα, Διπλωματική εργασία
Anny Vrychea, Yorgos Katevas, 1966
Theatre Centre at Kaisariani: seating,
Diploma Design Thesis

Αλέξης Συριόπουλος, 1967
Σκηνικό
Alexis Syriopoulos, 1967
Stage Set

98

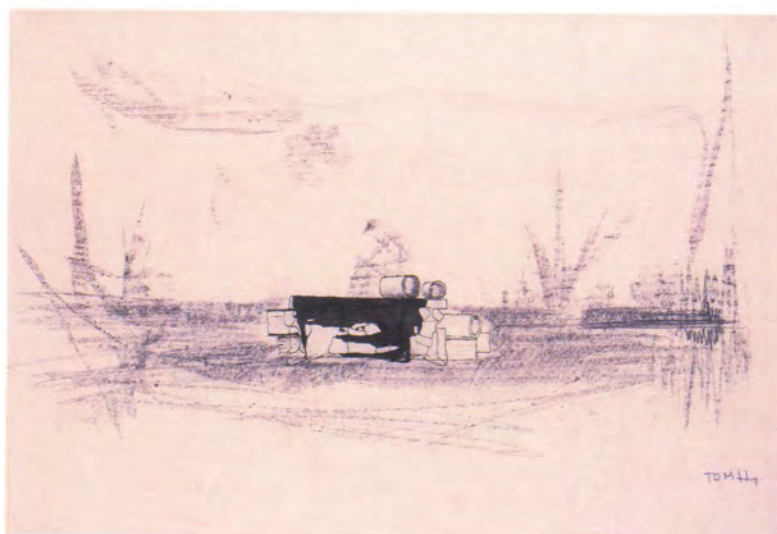
Φυλλιώ Μανταφούνη, 1966
Σκηνικό
Phyllio Mantafouni, 1966
Stage Set

99

Σόλων Ξενοπούλος, 1965
Μικρό γεφύρι
Solon Xenopoulos, 1965
Small Bridge

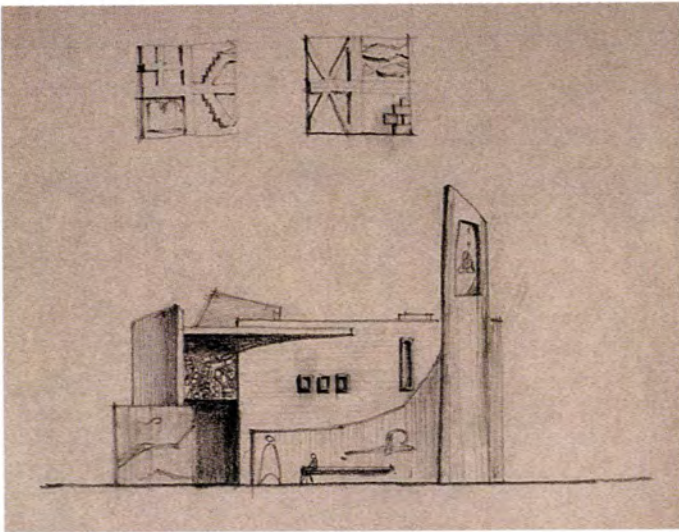
100

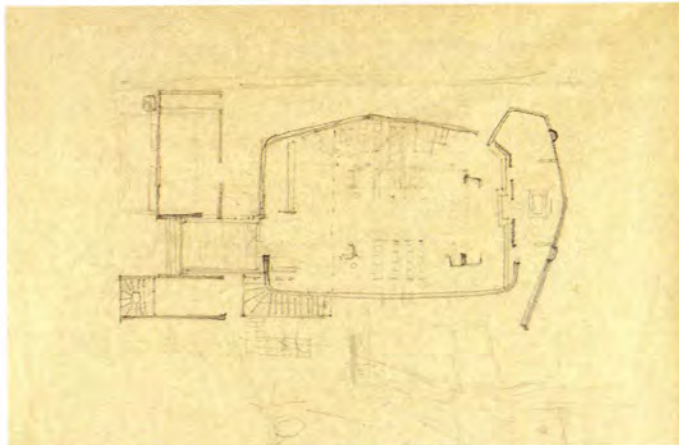

101

Τάσος Μπίρης, 1966
Εκκλησία
Tassos Biris, 1966
Church

102α/α

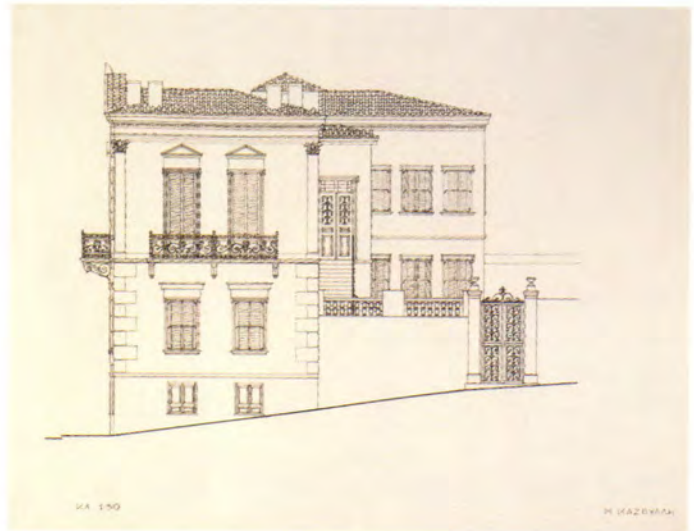

102β/β

Καίτη Δημητσάντου, 1967
α, β: Μικρή εκκλησία στο Ναύπλιο
Kaiti Dimitisandou, 1967
a, b: Small Church at Nafplion

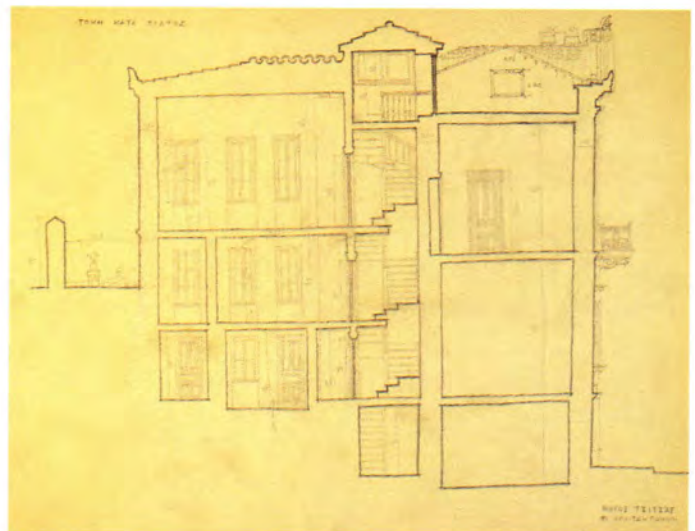
Μαρίκα Καζούλλη, 1969
Αποτύπωση Νεοκλασσικού
Marika Kazoullis, 1969
Neoclassical Building, Architectural Survey

103

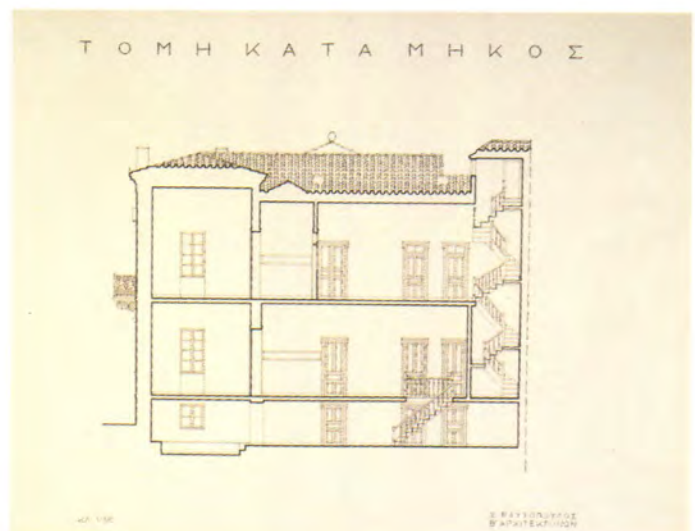
Μίλτος Τζιτζάς, 1969
Αποτύπωση Νεοκλασσικού
Miltos Tzitzas, 1969
Neoclassical Building, Architectural Survey

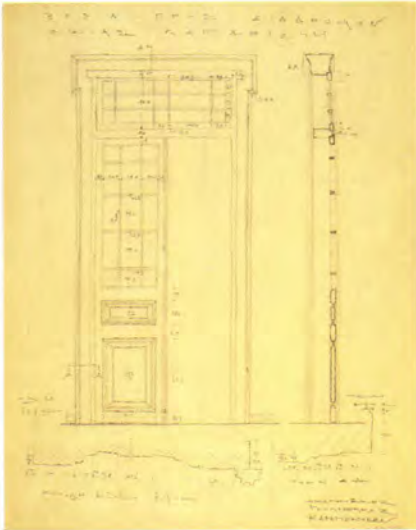
104

Σπύρος Ραυτόπουλος, 1969
Αποτύπωση Νεοκλασσικού
Spyros Raftopoulos, 1969
Neoclassical Building, Architectural Survey

105

106

Φραγκίσκος Γουλιέλμος, 1969
Αποτύπωση οικίας Λαπαθιώτη, θύρα προς διάδρομο
Frangiskos Goulielmos, 1969
Lapathiotis House, survey of door on Corridor

107

Ελπίς Τασιοπούλου, 1970
Σώτεια Λυκοδήμου, Αποτύπωση
Σε συνεργασία με: Χαράλαμπο Ηλιόπουλο,
Μαρία Καραβία, Μάρω Καρδαμίτση,
Άννα Μάνθου και Σταύρο Ορεστίδη
Elpis Tasiopoulou, 1970
Soteira Lykodimou Church, Athens,
Architectural Survey
In collaboration with: Charalambos
Iliopoulos, Maria Karavia, Maro
Kardamitsi, Anna Manthou and
Stavros Orestidis

108

**Χαράλαμπος Ηλιόπουλος, Μαρία Καραβία,
Μάρω Καρδαμίτση, Κανέλλα Μαυρέα,
Ελπίς Τασιοπούλου, 1970**
Διάλεξη, Μοναστήρια στη Ζάκυνθο
**Charalambos Iliopoulos, Maria Karavia,
Maro Kardamitsi, Kanella Mavrea,
Elpis Tasiopoulou, 1970**
Monasteries on Zakynthos Island,
Lecture Project

Ε. Αγριαντώνη, Α. Βάρδας, Ι. Βορέαδης, Καραντζά, Ι. Καβαλιεράτος, Β. Κιζήλου, Φ. Λουκίσσας, Μ. Μίληση, Χ. Πορτάλη, Α. Στεφανοπούλου, Εμμ. Τραβασάρος, Ι. Χριστοφίδου, 1968

α, β: Πάργα, Πολεοδομική Ανάλυση-φωτογραφίες

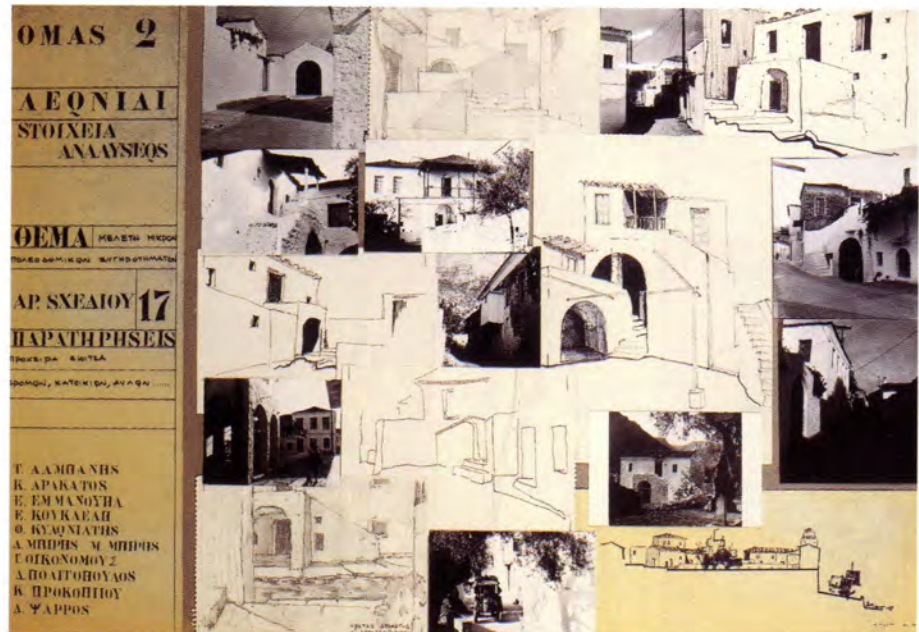
Ε. Agriantoni, A. Vardas, I. Voreadis, Karantza, I. Kavalieratos, V. Kizilou, P. Loukissas, M. Milissi, C. Portali, A. Stephanopoulou, E. Travassaros, I. Christophidou, 1968

a, b: Town of Parga, Urban Analysis-photographic Survey

109

110a/a

110β/β

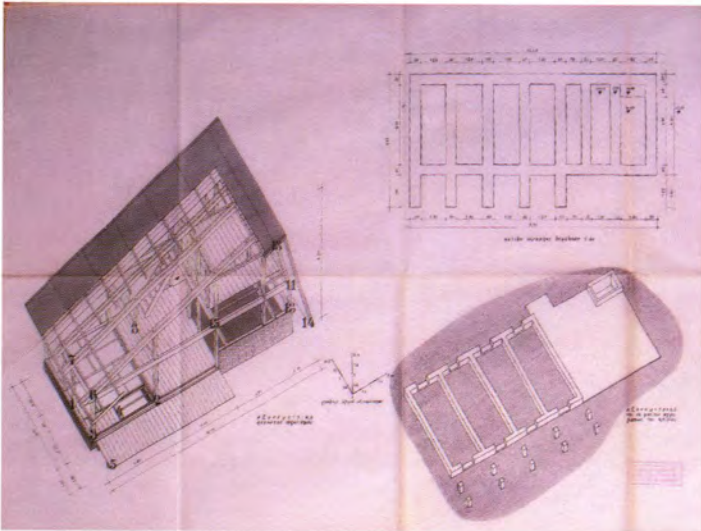
Γ. Αλμπάνης, Κ. Δρακάτος, Ε. Εμμανουήλ, Ε. Κουκλέλη, Φ. Κυδωνιάτης, Δ. Μπίρης, Μ. Μπίρης, Τ. Οικονόμου, Δ. Πολιτόπουλος, Κ. Προκοπίου, Δ. Ψαρρός, 1967

α, β: Λεωνίδιο, στοιχεία αναλύσεως, μελέτη μικρών πολεοδομικών συγκροτημάτων

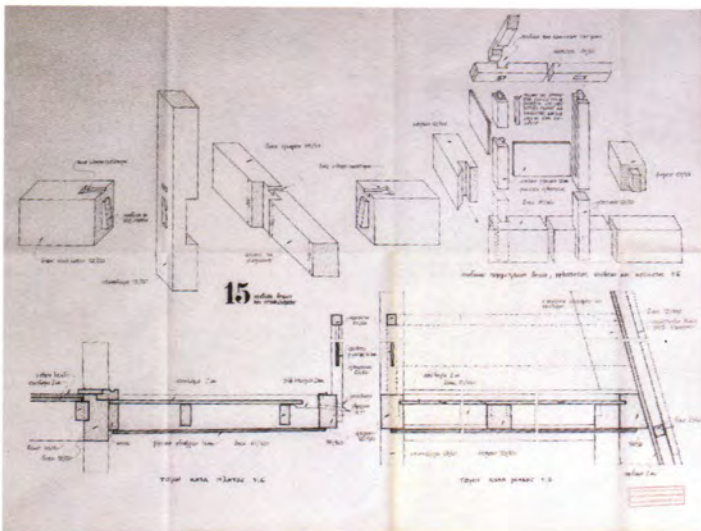
G. Albanis, K. Drakatos, E. Emmanouil, E. Koukleli, Ph. Kydioniatis, D. Biris, M. Biris, T. Ikononou, D. Politopoulos, K. Prokopiou, D. Psarros, 1967

a, b: Town of Leonidion, Analysis Data, Design for Small Urban Entities

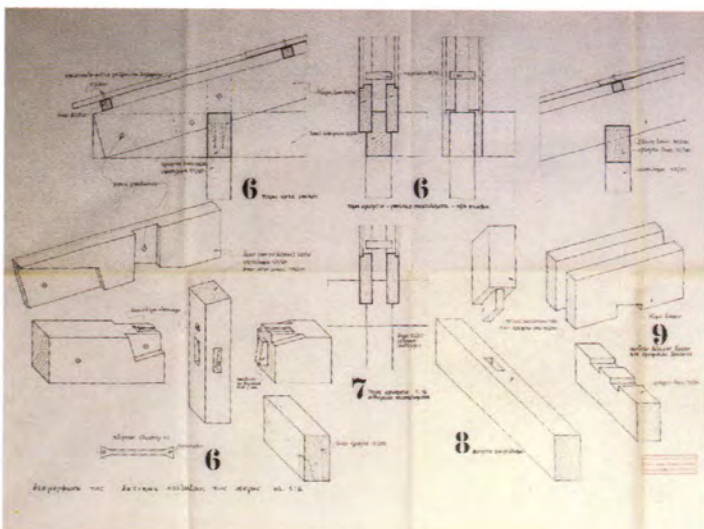

111α/α

111β/β

111γ/γ

Γιάννης Κίζης, 1971
 α, β, γ: Γιαπωνέζικες ξύλινες κατασκευές:
 λεπτομέρειες
 Γιάννης Κίζης, 1971
 a, b, c: Japanese Wood Construction
 Details

Λίλυ Τσάτσου, 1972
 Σκηνικό για τις «Τρεις αδελφάδες» του
 Α. Τσέχωφ
Lily Tsatsou, 1972
 Stage Set for the "Three Sisters" by
 A. Chekhov

112

113

Κωνσταντίνος Κανδηλώρος, 1974
 Σκηνικό για τον «Έμπορο της Βενετίας»
 του Γ. Σαίξπηρ
Constantinos Kandiloros, 1974
 Stage Set for The "Merchant of Venice" by
 W. Shakespeare

ΤΡΙΤΗ ΠΡΑΞΗ ΑΠΟ ΤΟΝ «ΑΜΕΔΑΙΟ» ΤΟΥ ΙΟΝΕΣΚΟ

Ειρήνη Εφεσίου, 1974
 Σκηνικό για τον «Αμεδαίο» του Ιονέσκο
Irini Ephessiou, 1974
 Stage Set for "Amédée" by E. Ionesco

114

ΕΙΡΗΝΗ Ν. ΕΦΕΣΙΟΥ Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΗΝ ΜΑΙΟΣ 1971

115

Αντώνης Κυριακόπουλος, 1974
Σκηνικό για «Le Cocu Magnifique» του
Crommelynck
Antonis Kyriakopoulos, 1974
Stage Set for “Le Cocu Magnifique” by
Crommelynck’s

116

Αναστάσιος Πορτελάνος, 1974
Σκηνικό
Anastassios Portelanos, 1974
Stage Set

117

Κώστας Ρεϊσής, 1974
Σκηνικό
Costas Reïssis, 1974
Stage Set

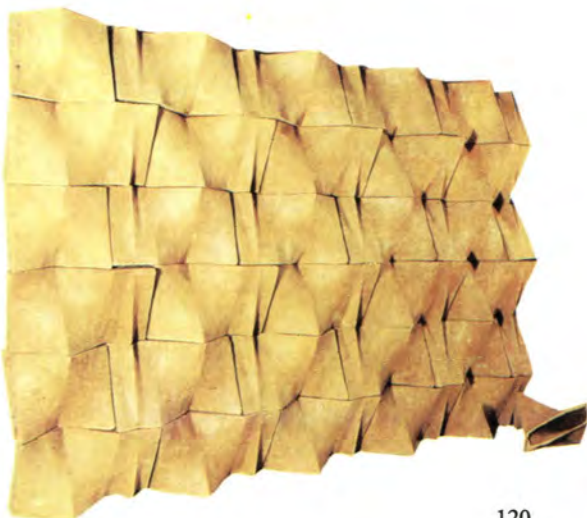
118

«Η συνεργασία» για μια νέα πόλη
«Collaboration» for a new city

119

Σύνθεση διάτρητων κύβων,
συλλογική εργασία
Composition of Perforated Cubes,
Collaborative Project

120

Πλαστικά στοιχεία, συλλογική εργασία
Three Dimensioned Elements,
Collaborative Project

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ

Με την τελευταία –πριν από την επταετή Δικτατορία– δεκαετία θεωρείται ότι κλείνει μια σημαντική περίοδος της ιστορίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων. Και αυτό διότι –εκτός των άλλων– από εκείνη την εποχή και αμέσως μετά άρχισαν να αποχωρούν (ή να εκλείπουν) οι διακεκριμένες προσωπικότητες που στήριξαν και ανόρθωσαν τις αρχιτεκτονικές σπουδές στην Ελλάδα, ιδιαίτερα κατά τα κρίσιμα μεταπολεμικά χρόνια. Στο κλίμα εκείνης της εποχής αναφέρεται έκτοτε κάθε ιστορική και κριτική θεώρηση της νεότερης Αρχιτεκτονικής του τόπου μας.

Από την πρώτη δωδεκαμελή ομάδα των σπουδαστών του 1917 (τους ονομαζόμενους «δώδεκα Αποστόλους») έως τους εκατοντάδες σημερινούς συναδέλφους τους, που στεγάζονται σήμερα στα ιστορικά κτίρια της οδού Πατησίων, καταγράφεται ένα πραγματικά τεράστιο έργο αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης· ένα έργο που ξεπέρασε τα παραδεκτά όρια της τεχνικής γνώσης για να διεισδύσει –ως όφειλε– στη σφαίρα της διανόησης και του ανθρωπιστικού προβληματισμού. Ήταν αυτή η προσπάθεια –όχι άμοιρη συμβιβασμών και θυσιών– μια ανεκτίμητη προσφορά για την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής μας και, γενικότερα, για την ανασυγκρότηση του περιβάλλοντος και για τον πολιτισμό μας.

THE END OF AN ERA

With the last decade before the 1967-74 dictatorship, an important period in the history of the School of Architecture can be considered to have closed. Apart from other considerations, this is because it was from that time on that the distinguished figures who had supported and raised the standard of the study of architecture in Greece, particularly in the critical post-War years, began to retire or pass away. From way then on, any historical or critical review of the modern architecture of Greece has taken the climate of that period as a point of reference. From the first group of students of 1917 (the so-called 'Twelve Apostles') down to the hundreds of their present-day peers, a truly vast task of architectural training has been accomplished – a task which has gone beyond the accepted bounds of technical knowledge to penetrate –as it should– the sphere of the intellect and of humanistic thinking. These efforts –which have not been without their compromises and sacrifices– have been an inestimable contribution to the raising of the quality of our lives, and, more generally, to the re-ordering of the environment and to our culture.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ

1. ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΜΠ

Αρχείο Τομέα I Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού – Σπουδαστήριο Μορφολογίας και Ρυθμολογίας: 55α, 55β, 55γ, 56, 57, 58, 59, 60α, 60β, 76α, 76β, 77, 103, 104, 105, 106
Αρχείο Τομέα II Πολεοδομίας και Χωροταξίας: 61, 62, 80, 81, 82, 109, 110α, 110β
Αρχείο Τομέα III Αρχιτεκτονικής Γλώσσας, Επικοινωνίας και Σχεδιασμού – Εργαστήριο Ζωγραφικής: 65, 66, 67, 83, 84, 86, 87, 112, 113, 114, 115, 116, 117
Αρχείο Τομέα III Αρχιτεκτονικής Γλώσσας, Επικοινωνίας και Σχεδιασμού – Εργαστήριο Αρχιτεκτονικού Χώρου και Επικοινωνίας: 71, 72, 73, 74, 75, 95α, 95β, 96, 97, 98, 99, 100
«Έκθεση σπουδαστικών εργασιών εφημεροσμένης κεραμικής της Ανωτάτης Σχολής Αρχιτεκτόνων», Λεύκωμα, Αθήνα 1973: 118, 119, 120

2. ΑΡΧΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ – ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

Αρχείο Ιωάννη Δεσποτόπουλου: 89, 90, Αρχείο Νίκου Μητσάκη: 1, 2
Αρχείο Χαράλαμπου Μπούρα: 70, Αρχείο Ελλάδας Παπαγεωργίου: 30
Αρχείο Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη: 93

3. ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

Βασιλή Γρηγοριάδη: 69, 78α, 78β, Καίτης Δημητσάντου-Κρεμέζη: 102α, 102β, Μαρίκας Ζαγορησίου: 46, 47, 48, Νίκου Καλογερά: 79α, 79β, Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη: 11, 14, 15α, 15β, 15γ, 21α, 21β, 93, 107, 108, 118, 119, 120, Βασιλή Κασκούρα και Ελένης Μαϊστρου: 94, Γιάννη Κίζη: 111α, 111β, 111γ, Οικογένειας Σπύρου Κορτζά: 8, 19, 20, Ιωάννη Κουμανούδη: 49, 50, 51, 54, 63, 64α, 64β, 64γ, 64δ, Λίνου Κυδωνιάτη: 35, 38, 39, 40, Μάνου Μπίρη: 3, 4, 5α, 5β, 12, 13, Τάσου και Δημήτρη Μπίρη: 7, 9, 17, 18, 22, Τάσου Μπίρη: 101, Παύλου Μυλωνά: 41, 42α, 42β, 43, 44, 45α, 45β, Δημήτρη και Αλεξάνδρας Μωρέττη: 23, 25α, 25β, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 36, 37, Γεώργιου Νομικού: 6, 10, 16, Αλέξανδρου Παπαγεωργίου: 52, 53, Αγνής Παπαϊωάννου: 92, Γεώργιου Προκοπίου: 88, Αλέξανδρου Τομπάζη: 68α, 68β, 85, Αλέξανδρου Τριποδάκη: 91, Νίκου Θ. Χολέβα: 24, 31, 34

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η Οργανωτική Επιτροπή ευχαριστεί θερμά όλους όσοι με προθυμία προσέφεραν υλικό για την πραγματοποίηση της έκθεσης αυτής.

SOURCES OF ILLUSTRATIONS

1. SCHOOL OF ARCHITECTURE NTUA

Department I, Architectural Design – Archive of Architectural Form and Orders

Laboratory: 55a, 55b, 55c, 56, 57, 58, 59, 60a, 60b, 76a, 76b, 77, 103, 104, 105, 106

Department II, Archive of Urban and Regional Planning Laboratories: 61, 62, 80, 81, 82, 109, 110a, 110b

Department III, Archive of Architectural Language, Communication and Design – Archive of Painting and Free Hand Drawing Laboratory: 65, 66, 67, 83, 84, 86, 87, 112, 113, 114, 115, 116, 117

Department III, Archive of Architectural Language, Communication and Design – Archive of Architectural Space and Communication Laboratory: 71, 72, 73, 74, 75, 95a, 95b, 96, 97, 98, 99, 100

“Exhibition of students’ work – applied ceramic, School of Architecture”, Album, Athens 1973: 118, 119, 120

2. NEOHELLENIC ARCHITECTURE ARCHIVES – BENAHI MUSEUM

Ioannis Despotopoulos Archive: 89, 90, Nikos Mitsakis Archive: 1, 2

Charalambos Bouras Archive: 70, Hellas Papageorgiou Archive: 30

Maro Kardamitsi-Adami Archive: 93

3. PRIVATE ARCHIVES

Vassilis Grigoriadis: 69, 78a, 78b, Kaiti Dimitsandou-Kremezi: 102a, 102b, Marika

Zagorissiou: 46, 47, 48, Nikos Kalogeras: 79a, 79b, Maro Kardamitsi-Adami: 11, 14, 15a,

15b, 15c, 21a, 21b, 93, 107, 108, 118, 119, 120, Vassilis Kaskouras and Eleni Maistrou:

94, Yannis Kizis: 111a, 111b, 111c, Spyros Kortzas Family: 8, 19, 20, Ioannis

Koumanoudis: 49, 50, 51, 54, 63, 64a, 64b, 64c, 64d, Linos Kydoniatis: 35, 38, 39, 40,

Manos Biris: 3, 4, 5a, 5b, 12, 13, Tassos and Dimitris Biris: 7, 9, 17, 18, 22, Tassos Biris:

101, Pavlos Mylonas: 41, 42a, 42b, 43, 44, 45a, 45b, Dimitris and Alexandra Moretti: 23,

25a, 25b, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 36, 37, Georgios Nomikos: 6, 10, 16, Alexandros

Papageorgiou: 52, 53, Agni Papaioannou: 92, Georgios Prokopiou: 88, Alexandros

Tombazis: 68a, 68b, 85, Alexandros Tripodakis: 91, Nikos Th. Cholevas: 24, 31, 34

THANKS

The Organising Committee wishes to extend its warmest thanks to all those who willingly contributed material for the realisation of this exhibition.

**ARCHITECTURE STUDIES
AT THE NTUA 1917-1974**

ΕΡΧΟΜΕΝΟΙ
ΤΕΚΤΟΝΙΣ

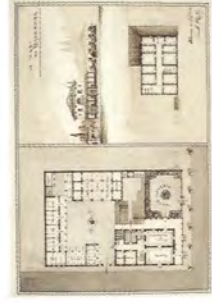

**NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY OF ATHENS
SCHOOL OF ARCHITECTURE**

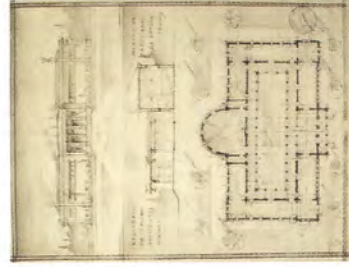
ATHENS 2002

1917-1930

Οι ασκήσεις της πρώτης γενιάς των σπουδαστών πραγματοποιούνται στο πνεύμα ενός μετριασμένου ακαδημαϊσμού, ο οποίος φανερά πλέον απομακρύνεται από τον μονοσήμαντο κλασικισμό της προηγούμενης εποχής. Στο πλαίσιο του όψιμου εκλεκτικισμού αναδύονται, εκτός από τα κλασικά, κυρίαρχα πρότυπα της Αναγέννησης στο ύφος της Beaux-Arts. Η άφιξη συνθετική επεξεργασία των ρυθμών, καθώς και η υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα των σχεδίων, ήταν ο κοινός παρονομαστής των εργασιών της πρώτης περιόδου.

1. Νικόλαος Μαρβούδης, 1921
Un Hani en Macédoine
Γενική Κτιριολογία, Ernest Hébrard

2. Κώστας Μπίρης, 1921
Μέγαρο εδificίου έργων τέχνης
Συνθέσεις και Διακοσμητικό,
Αλέξανδρος Νικολαΐδης

3. Σπυριδών Κοριτσάς, 1928
Μελέτη βυζαντινών οπών, προπαρασκευή για το Βυζαντινό χωριό Κλασική, Βυζαντινή και Μεσαιωνική Αρχιτεκτονική, Αναστάσιος Ορλάνδος

4. Γεώργιος Νομικός, 1928
Βυζαντινό χωριό
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Αναστάσιος Ορλάνδος

5. Κυριακός Παναγιωτάκος, 1923
Μανωλιέο
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Αναστάσιος Ορλάνδος

6. Κυριακός Παναγιωτάκος, 1923
Ανθοδέλτο
Ζωγραφική, Νίκος Ασπρογέρακας

7. Κυριακός Παναγιωτάκος, 1928
Γλυτό
Ζωγραφική, Νίκος Ασπρογέρακας

1930-1940

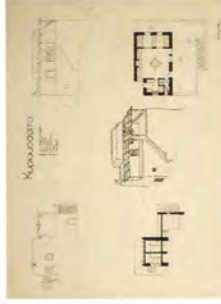
Το μήνυμα της νέας Αρχιτεκτονικής περνάει αυτή τη δεκαετία και στις σπουδές της Σχολής. Αν και η γνώση της οικοδομικής εξακολουθεί να στηρίζεται σε μάλλον συντηρητικά συστήματα, έρχεται στην επιφάνεια έντονο το αίτημα της κατασκευαστικής θεώρησης της μορφής. Εν τούτοις δεν αποφεύγονται ορισμένες μορφοκρατούμενες ροπές, είτε προς το νεοκλασικό ύφος, είτε προς την έκφραση του κυβισμού και του Art-Déco. Από την άλλη πλευρά όμως ενδυναμώνεται και ο αντίλογος προς την κατεύθυνση της γνώσης ελληνικής παράδοσης, με κύριο εκπρόσωπο τον Δημήτρη Πικιώνη που ενθαρρύνει με τη στοχαστική προσωπικότητά του μια φυγή των αναζητήσεων προς τις βυζαντινές και λαϊκές μορφές.

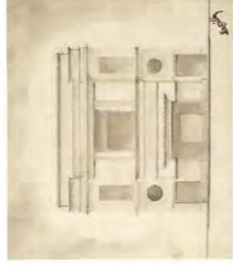
1. Φαίδων Κιδωνάτης, 1933
Μελανοδέλτο
Ζωγραφική, Νίκος Ασπρογέρακας

3. Μαρία Ζαγορησίου, 1943
Εκθέματα στην είσοδο
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Αναστάσιος Ορλάνδος

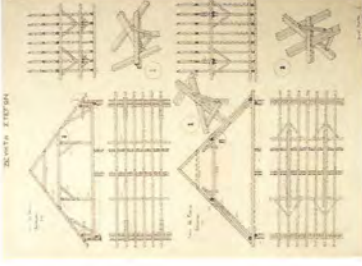
2. Θέα Πραντούνα, 1934
Μουσικολογία
Ζωγραφική, Νίκος Ασπρογέρακας

3. Αλεξάνδρα Πασχαλίδου, 1936
Κιριακόσπιτο
Γενική Κτιριολογία, Δημήτρης Πικιώνης

5. Θωμάς Χαλβιάς, 1936
Δημοτικό σχολείο
Αρχιτεκτονική Συνθεση,
Αλέξανδρος Νικολαΐδης

6. Θωμάς Χαλβιάς, 1936
Ζωικά στεγνά
Οικοδομική, Εμπανούλη Κρατζής

7. Ελάς Παπαγεωργίου, 1937
Σπουδή πραγματικού θυρόμακτος
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Αναστάσιος Ορλάνδος

1940-1945

Στην περίοδο του πολέμου και της κατοχής, μια σειρά από νέους καθηγητές προστίθενται στο δυναμικό της σχολής. Οι Κ. Κιτοίρης, Ι. Δεσποτόπουλος και ο Ε. Ρουσσόπουλος εκλέγονται στις τρεις έδρες των συνθέσεων, ο Π. Μιχαήλ στην έδρα της Μορφολογίας και Ρεβιολογίας, ο Ν. Χατζή-κυριάκος-Γίκας στην έδρα της Ζωγραφικής και ο Δ. Ευαγγελίδης ο αυτήν της Ιστορίας της Τέχνης.

1. Παύλος Μαρβούδης, 1941
Αίθουσα κινηματογράφου
Κτιριολογικές Συνθέσεις, Κώστας Κιτοίρης

2. Παύλος Μαρβούδης, 1941
Κινοθέατρο Εργλείου
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Αναστάσιος Ορλάνδος

4. Μαρία Ζαγορησίου, 1943
Χορός τίτλο
Ζωγραφική, Νίκος Ασπρογέρακας

1945-1955

Το γνωστό φάσμα των σπουδών αποκτά, κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, τη μεγαλύτερη του διεύρυνση. Από το γενικό περιεχόμενο των ασκήσεων γίνεται φανερό ότι οι αρχές της μοντέρνας αρχιτεκτονικής έχουν πλήρως αφομοιωθεί – ίσως με κάποια υπερροή του μορφολογικού διδάγματος του Le Corbusier, που επιδρά και την επόμενη δεκαετία. Τώρα ερευνητάται σε βάθος αυτοδία η αρχιτεκτονική μορφή, μέσα από το σύνολο των γενεσιουργών συστατικών της. Το κέντρο του ενδιαφέροντος μετατοπίζεται σταθερά προς την κτιριολογία. Αυτό άδλωσε απαιτεί το κοινωνικό αίτημα της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης της χώρας. Παρά ταύτα, οι αυθρητικές αξίες και το υπόβαθρο της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς δεν αγνοούνται.

1. Ιωάννης Κουμουδής, 1955
Πρακτικό Λύκειο
Γενική Κτιριολογία, Κώστας Κιτοίρης

2. Ιβό Πισουλής, 1952
Σκηνικό
Διακόσμηση και Συνθέσεις,
Δημήτρης Πικιώνης

4. Διονύσιος Ζήβος, 1953
Μονή Κλεσιών
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Παναγιώτης Μιχαήλ

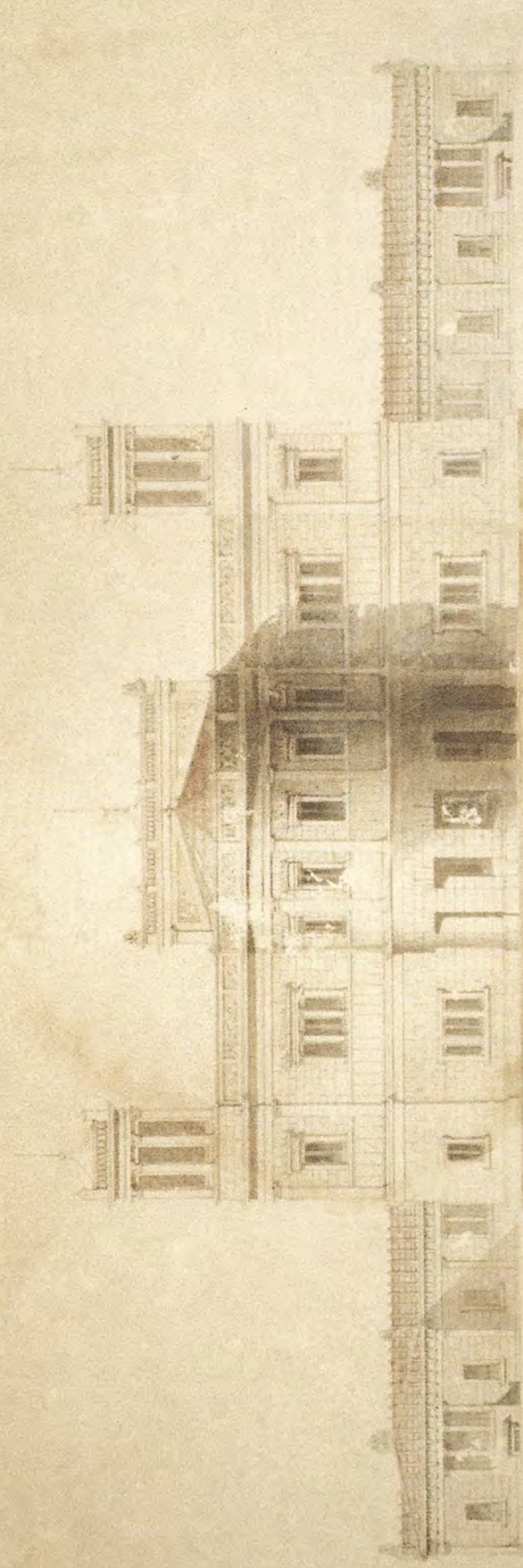
3. Δημήτρης Φατσός, 1952
Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αποτίμηση
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Παναγιώτης Μιχαήλ

5. Νικόλαος Μαρβούδης, 1953
Μονή Καιοφραϊανής, Η επιστροφή Ιωακείμ και Άνας
Μορφολογία και Ρεβιολογία,
Παναγιώτης Μιχαήλ

Ουίλις θ.β.γ

ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ 1917-1974

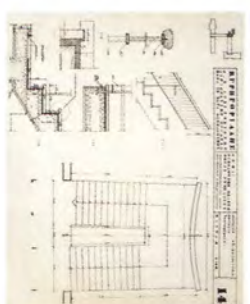
7. Τάσος Καράβας, 1953
Πρώτη σκέψη παρκορ Πλαταιός
Αντικαταστή με Ν. Δελιγιάννη, Δ. Ζήβα,
Θ. Κοίρη και Μ. Μαργαρίτη
Πλοκάμινα, Αντίοχη Κιτίτζης

6. Νικόλαος Μουτσουλάς, 1953
Αντικαταστή, Διερεύνηση του λάκκου
επιτάξου
Διακόσμηση και Συνθέσεις,
Δημήτρης Πικιώνης

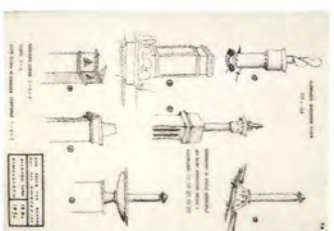
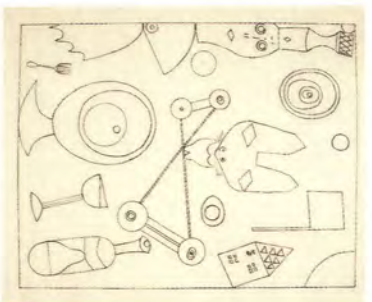

6. Βασίλης Γεωργιάδης, 1956
Αντικαταστή, Οκωδομική μελέτη
8τάξου γυμνασίου
Οκωδομική, Κωνσταντός Μήτριος

5. Κωνσταντός Παπαδόπουλος, 1958
Μονη Κατοικία, Καθολικό
Μορφολογία και Πειλοδικότητα,
Παναγιώτης Μιγδαλής

8. Άγνωστος
Σχεδιά με κλίση
Ζωγραφική, Νίκος Χατζηπετρούδης-Γίκας

7. Νίκος Καλόγερος, 1959
Αντικαταστή, «Αθηνάειο οκωδομική του
19ου αιώνα»
Οκωδομική, Κωνσταντός Μήτριος

8. Αλέξανδρος Καλάγης, 1956
Μουσάλη
Πλοκάμινα, Αντίοχη Κιτίτζης

9. Αλέξανδρος Τσιμπίδης, 1962
Καθιστή φλυαρία
Ζωγραφική, Νίκος Χατζηπετρούδης-Γίκας

10. Άννα Ψωμά, 1965
Αγοραγομία
Ζωγραφική, Τάσος Μάβρης

11. Σάββας Βενεζέας, Σάββας Καλαμάρας,
Α. Κανελλοπούλου, Έβα Λεωνοπούλου, 1965
Τοξόγες Πλάτισσες Αγίων
Ιστορία Τέχνης, Άγγελος Προποντίου

7. Αικατερίνη Δημητράκου, 1967
Υπνάθηα Έκθεση Παιδείας
Εσωτερικοί χώροι, Ιωάννης Αδάμης

3. Αλέξανδρος Τιμοθέδης, 1970
Αντικαταστή, Σεισολόγιο ηπικουδίων
κλιτών στο Σόκιο
Αρχιτεκτονικές Συνθέσεις 1,
Κωνσταντός Μήτριος

5. Βασίλης Κωνσταντίνος, Έλενη Μάδραου, 1973
Μεταβιβάσεις οικιακής θρησκευτικής διακόσμησης
Αρχιτεκτονικές Συνθέσεις 2, Αντίοχη Ζήβας

2. Θόδωρος Πατάσης, 1965
Αντικαταστή, Ολοκληρωτικό
Συμπόστημα Αθηνών
Αρχιτεκτονικές Συνθέσεις 1,
Ιωάννης Δεσποτόπουλος

4. Μάργα Καράβατου, Φρόσκα Λαδάκη,
Νένη Μαρτσάκου, Μάργα Καλάγρη, 1970
Συμπόστημα κατοικιών
Κτηρολογία και Αρχιτεκτονικές Συνθέσεις,
Θωμάς Βαλέρης

6. Αλέξης Σπυριδιλάκης, 1967
Σεισολόγιο
Εσωτερικοί χώροι, Ιωάννης Αδάμης

8: Τάσος Μήτριος, 1966
Εκκλησία
Μορφολογία και Πειλοδικότητα,
Παναγιώτης Μιγδαλής

10. Τάσος Κέλης, 1971
Παιδικές ομάδες κατοικιών,
Αντιπροβλήματα
Οκωδομική, Κωνσταντός Μήτριος

9. Τάσος Προποντίου, 1969
Ανορθωτική Νεοκλασικιστική
Μορφολογία και Πειλοδικότητα,
Παναγιώτης Μιγδαλής

11. Βασιάνη Μερυλλήνου, 1972
Σεισολόγιο για τις «Τρεις αδελφίδες» του Τσίτση
Ζωγραφική, Νίκος Εγγονοπούλος

1. Κορνήλιος Ρόδος, 1967
Εσωτερικά κελιά
Εσωτερικοί χώροι, Ιωάννης Αδάμης

3. Τάσος Κωνσταντίνος, 1960
Σεισολόγιο
Διακοσμητική, Δημήτρης Πικιώνης

2. Χαράλαμπος Μήτριος, 1957
Αντικαταστή, Διηρώ στέγη Αγίου
Δημητρίου Ασηματοπόλεως
Διακοσμητική, Δημήτρης Πικιώνης

1. Αλέξανδρος Τσιμπίδης, 1962
Καλαμάτα, Αντικαταστή
Αρχιτεκτονικές Συνθέσεις,
Κωνσταντός Μήτριος

4. Μάργα-Σοφία Κολοκοιλιά, 1959
Μαλέτη μορφολογίας οικίας
Διακοσμητική, Δημήτρης Πικιώνης

Εισαγωγή/ Εισαγωγή Τάσος Ν. Θ. Χαλάρας, Μ. Καράβατου-Αδάμη, Μ. Μήτριος

Συντονισμός-Συγγραμμές Τάσος Γ. Πατάσης, Ν. Μηνούρα

Συνεργεία Μ. Σέκας, Χρ. Κολιάκου, Μ. Παπαθανασίου

Εκδόσεις

ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ 1917-1974

